

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἰωάννου Μ. Κονιδάρη Ἐκκλησιολογίας. Δικαίου τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: Ὁ Νόμος 1700/1987 καὶ ἡ πρόσφατη κρίση στὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, Ἔκδοσις Ν. Σάκκουλα, Ἀθήνα 1988, σ. 80, σ. 271.

Ἄν καὶ ἡ μέχρις ἀνοικτῆς ρήξεως εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας φθάσασα δεινὴ ἀντιπαράθεσις τῶν δύο τούτων κορυφαίων θεσμῶν τοῦ ἔθνους, ἀπετέλεσε τὸ μείζοντος σημασίας γεγονός τοῦ ἔτους 1987 ἐν τῇ χώρᾳ μας, μετ' εὐρύτατο ἀντίκτυπο καὶ ἐξωτερικῆ ἀκόμῃ, ἐν τούτοις δὲν εἶχεν ἀποτολμηθῆ μετρίως τῶρα μὴ σοβαρὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἀρτία καὶ ἀντικειμενικὴ ἀξιολόγησις καὶ ἀποτίμησις τῶν γεγονότων ἐκεῖνων ἀπὸ νομικῆς σκοπιᾶς, μετ' ἀνάστασις τῆς ρυθμίσεως ποὺ ἐπέβαλε ὁ ν. 1700/1987, γνωστὸς καὶ ὡς ἀνόμος Τρίτη, ἢ ψήφισις τοῦ ὀπίου, μετ' ἐπιχειρησιακὴν ἀνάστασις τοῦ ἐπιπέδου, ἀπὸ τῆς Βουλῆς ἐξήγειρε θύελλαν διαμαρτυριῶν ὅλων τῶν ἄλλων κομμάτων καὶ ἐπυροδότησε τὴν πῶς δυναμικὴν, ἀπὸ ὅλης, ἀντίδρασις τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ μετ' ἐπιχειρησιακὴν ἀνάστασις καὶ ἀντιπροσωπευτικὴν ἀνάστασις μὴ μεγάλη μάζα τοῦ θρησκευόντος ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀντεπεξῆλθε, σὲ ἄλλο βέβαιον ἐπίπεδο, ἐπὶ τὴν ἐπιχειρηθεῖσα ἐπέμβασις τοῦ κράτους ἐπὶ ἐσωτερικὰ τῆς ζητήματα. Βεβαίως πληθωρικὴ ὑπῆρξε ἡ δημοσιογραφικὴ κυρίως κάλυψις τῶν γεγονότων τῆς σφοδρᾶς διαμάχης καθὼς καὶ ἡ ἀπὸ ὀριζήσεως σκοπιᾶς θεώρησις τῶν μετ' ἀνάστασις, συνεντεύξεις, δηλώσεις καὶ ἄρθρα τόσο ἐν ἡμερήσιον, ὅσο καὶ ἐν ἐβδοματικῶν τύπων ἐπικυρίως τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογίας, κατὰ κανόνα ἀνθρώπων, καὶ ὀλίγων ἄλλων νομικῶν καὶ πνευματικῶν ἐν γένει παραγόντων τοῦ τόπου μετ' ἀνάστασις τὴν διαφώτισις τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπὶ τὴν ἀναζήτησις ἐπιπέδων λύσεων ἐπὶ ἀνεπιλύτατα πολιτικὰ, νομικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα ποὺ ἀνέκυψαν μετ' ἀνάστασις τοῦ νόμου αὐτοῦ. Ἡ ἐντονη ἐξ ἄλλου καὶ ἀναπόφευκτὴ πολιτικοποίησις τοῦ ζητήματος καὶ ἡ ζωνρὴ ἀνάμειξις ἐπὶ αὐτὸ φίλων καὶ ἀντιπάλων τῆς κυβερνήσεως, κυρίως ὅμως τῶν πρώτων, ποὺ μετ' ἀνάστασις τοῦ νόμου καὶ ἡθὸς τῆς ἀσκηθεῖσης λυσαλέας πολεμικῆς ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς κατεβίβασαν σὲ πολὺ χαμηλὸ ἐπίπεδο ἀθλίας καὶ ἐλεεινῆς δυσφημῆσεως τὸν ὅλον ἀγῶνα, προσέδωκαν ἐπὶ τὸ ζήτημα διαστάσεις ἐθνικῆς κρίσεως ποὺ ἀπειλῆσε πρὸς στιγμὴν τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ καὶ σηματοδότησε μὴ σειρὰ ἀπὸ τραυματικῆς γιὰ τὸ κύρος τῆς Πολιτείας κυρίως ἐξελίξεις.

Παράλληλα δὲν εἶχεν ἐπιχειρηθῆ μετρίως μέχρι σήμερα οὔτε ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν αἰτίων ποὺ ὠδήγησαν ἐπὶ τὴν κρίσις, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς δυναμικῆς τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐπὶ τῇ χώρᾳ μας μετ' ἀνάστασις τῆς διαγραφόμενης τῶν ὀριζόντων νέες προοπτικῆς, μετ' ἀνάστασις τὰ συνταγματικὰ δεδομένα, καὶ ἰδίως τὸν νεαρὸ νόμον 1700/1987, ποὺ ὑπῆρξε ἀπλῶς ἡ ἀίχη τοῦ δόρατος μετ' ἀνάστασις ἢ Πολιτεία, ἰδίως μετὰ τὸ 1981, ἐπέδωξε καὶ ἐπέτυχε νὰ πείσει ὅτι «παραδοσιακὰ» καὶ «πατροπαράδοτα» εἶναι ἡ «νόμος κρατοῦσα» καὶ κυριεύουσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς τῆς, συμπορευόμενῃ βέβαιον μετ' ἀνάστασις τῆς νομολογίας ποὺ προσφέρει ἐρεισμά ἐπὶ τὴν ἀνάστασις καὶ ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπεμβάσεις ἐπὶ τὸν εὐαίσθητον χῶρον τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ μεγάλη κρίσις τοῦ 1987 ἔφερε ἐπὶ τὸ προσκήνιον τὶς νέες ἀντιλήψεις γιὰ τὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐπὶ τὴν πατρίδα μας καὶ ἐπὶ τὴν διατύπωσις συγκεκριμένων προτάσεων ποὺ ἀποβλέπουν ἐπὶ τὴν ἀνάστασις

σφαιλίσουν στὸ μέλλον τὴν ἀδιατάρακτη καὶ χωρὶς τριβῆς συνύπαρξη καὶ συμπόρευσὴ των μέσα στὰ ἔθνικὰ πλαίσια.

* * *

Ἡ μετὰ χεῖρας μελέτη τοῦ φίλου ἀν. καθηγητοῦ κ. Ἰω. Κονιδάρη, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὡς ὁ ἴδιος παρατηρεῖ στὸν πρόλογο, δὲν ἐξαντελεῖ ὅλα τὰ ζητήματα ἐκεῖνα ποὺ προέκυψαν ἢ ἀπλῶς κατέστησαν ὁρατὰ μετὰ τὴν ψήφιση τοῦ νόμου 1700/1987, ἐν τούτοις, εἶναι ἡ πρώτη συστηματικὴ παρουσίαση καὶ ἐξήγηση τῶν διατάξεων τοῦ νόμου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη ἐρμηνευτικὴ του προσέγγιση μετὰ πληρότητα καὶ ἐξαντλητικὴ ἀνάλυση. Ὁ νέος κατὰ τὴν ἡλικίαν συγγραφεὺς μετὰ ὅπλα τὴν πνευματικὴ του ὀξυδέρκεια καὶ εὐφυΐα, τὴν νομικὴ του κατάρτιση καὶ ἱκανότητα, τὴν πλούσια ἐνημέρωσιν του καὶ ἐμπειρία, τὸν κριτικὸ νοῦν καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ποὺ ἀπὸ οἰκογενειακῆς καταγωγῆς καὶ παραδόσεως ὑπηρετεῖ, ὅπλα ποὺ συμπληρῶνται ἀπὸ τὴν σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως, τὴν καλολογικὴ δεινότητα, τὴν ἀμεροληψία καὶ ἀντικειμενικότητα, μετὰ τὸ βιβλίον του αὐτό, ὡς ἀρμόδιος ἄλλωστε καθηγητῆς, ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου στὰ νομικὰ ζητήματα ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν ρυθμίσεων τοῦ ν. 1700/1987, καὶ μετὰ νηφαλιότητα, ἐγκυρότητα καὶ λεπτότητα ὑπογραμμίζει θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ ὅψεις τῶν ἐκατέρωθεν πραχθέντων διὰ τὸ νὰ καταλήξει σὲ συμπεράσματα ποὺ ἀξίζουν ἰδιαιτέρη προσοχὴ καὶ ἀνάλυση. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ἔργον του αὐτὸ δὲν εἶναι ξηρὸς καρπὸς τῆς νομικῆς του μόνον ἐμβριθείας, ἀλλὰ, καὶ κυρίως, ἀποτέλεσμα τῆς βιωματικῆς του ἀγωνίας γιὰ τὸ μέλλον τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας στὴ χώρα μας.

Τὸ ἐγχείρημα δὲν ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἀπλό. Ἐχρειάσθη κοπιώδη ἔρευνα καὶ ἀφαιρετικὴ ἱκανότητα, προκειμένου ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ ἱστορικοῦ κυρίως ὕλικου νὰ ἐπιλέξει τὰ χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ μιὰ σφαιρικὴ παρουσίαση τῶν διαδοχικῶν φάσεων ποὺ ἐγνώρισε ἢ κρίσῃ τοῦ 1987 καὶ νὰ εἰσαγάγει τὸν ἀναγνώστη στὸ ὄλο θερμὸ κλίμα τῶν σχέσεων μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ Πολιτείας. Ἐχρειάσθη ἀκόμη ὁ συγγραφεὺς νὰ ἀποφύγει συναισθηματικὰς φορτίσεις καὶ ἄλλα στοιχεῖα ὑποκειμενικῆς προσέγγισης τοῦ θέματος, δεδομένης καὶ τῆς ἐπικαιρότητός του ἀκόμη, καθὼς καὶ τῆς χρονικῆς γεινιάσεως τῆς συγγραφῆς πρὸς τὰ γεγονότα. Καὶ ἐπὶ πλέον ἐχρειάσθη σφαιρικὴ καὶ ὀπωσθήποτε ἀρτία γνώση τῶν κανονικῶν, συνταγματικῶν, νομοθετικῶν καὶ ἱστορικῶν προϋποθέσεων γιὰ μιὰ ὀρθὴ διατύπωση νομικῆς κρίσεως ἐπὶ ἐνὸς νομοθετήματος μετὰ ἔντονον πολιτικὸν χαρακτήρα, ποὺ ὅμως δὲν ὑπῆρξε κεραυνὸς ἐν αἰθρία ἀλλὰ λογικὴ καὶ ἀναμενόμενη ἐξέλιξη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐφρόντισε ὁ συγγραφεὺς νὰ ἀποκαθάρει τὸ ἔδαφος καὶ ἀπὸ τὰ εὐκαιριακὰ ἐπίκτητα στοιχεῖα ποὺ εἶναι ξένα πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ τὸ ἐπέτυχε ἐπειδὴ ἐτήρησε τὶς δέουσες ἀποστάσεις καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἀντιπαρτιθέμενα μέρη, μὴ χαριζόμενος ὅπου καὶ ὅταν πρέπει οὔτε πρὸς τὸ ἓνα, οὔτε πρὸς τὸ ἄλλο. Καὶ δυνατὸν μὲν ἢ κριτικὴ του αὐτῆ νὰ θεωρηθῇ ἴσως αὐστηρὴ, δὲν θὰ παῦσει ὅμως νὰ εἶναι δίκαιη. "Ὅπως π.χ. στὴν σ. 34 ἐπ., ὅπου, ἀναφερόμενος στὰ κατὰ συρροὴν γεγονότα τῶν ἐτῶν 1981 καὶ ἐξῆς καὶ στὴν ἐκπεφρασμένη βούλησιν τῆς τότε κυβερνήσεως νὰ ἐπέμβει στὴν Ἐκκλησίαν γιὰ νὰ τὴν ... ὀσσει, παρατηρεῖ ὅτι «ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, τὸ σῶμα δηλ. τῆς Ἱεραρχίας, κατὰ προσφιλή, ἀν ὄχι πάγια τακτικὴ τῆς δὲν ἔπραττε τίποτε. Ἀνέμενε στωϊκὰ τὶς κινήσεις τῆς Πολιτείας καὶ ἐπαφίονταν στὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ στὶς προσωπικὰς του ἐπαφὰς μετὰ τὴν Κυβέρνησιν, μετὰ μόνην στρατηγικὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ «ἄσε νὰ δοῦμε». Θὰ ἐπερίμενε κανεὶς —συνεχίζει— ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω «θὰ εἶχε προετοιμάσει τὴν στρατηγικὴν τῆς, θὰ εἶχε προβλέψει ἐναλλακτικὰς λύσεις, θὰ ἦταν ἔτοιμη νὰ ἀρθρώσει ὑπεύθυνον λόγον καὶ ἀν ὄχι νὰ προκαλέσει ἢ μεθοδεύσει τὶς νέες ρυθμίσεις, τοῦλάχιστον σὲ θέσιν νὰ τὶς συζητήσῃ καὶ νὰ τὶς ἀντιμετωπίσῃ». Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς Πολιτείας εἶναι ἀμελικτὴ ἢ κριτικὴ τοῦ συγγραφέα. "Ὅπως π.χ. στὴ σ. 63, ὅπου χαρακτηρίζει σοβαρὸ σφάλμα τὸν συσχετισμὸν ἢ, τὸ χειρότερον, τὴν ἐξομίωση

τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὡς ἐγγύρου διαπραγματευτοῦ, μὲ τὸν Πρωθυπουργό, πράγμα πού τελικά ἀπεδείχθη ὅτι ὑπῆρξε μοιραῖο γιὰ τὴν ἐνδοεκκλησιαστικὴ ἐνότητα καὶ συνοχή. Ἡ στήν σ. 124, ὅπου θεωρεῖ ὅτι εἶναι «τοῦλάχιστον ἀμφίβολης συνταγματικότητας» οἱ διατάξεις τοῦ ν. 1700/1987 ὡς καὶ ὅτι «ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἐὰν οἱ ρυθμίσεις αὐτὲς συνάδουν ἢ ὄχι μὲ τὸ Σύνταγμα... θὰ πρέπει εὐθαρσῶς νὰ τονισθῇ ὅτι, κατὰ τὴν ἄποψή μου, κακῶς ἐπιχειρεῖται ἡ ἀφαίρεση μεγάλου τμήματος τῆς ἐκλῆσ. περιουσίας». Καὶ τοῦτο «διότι μιὰ τέτοια πολιτικὴ, ὄχι μόνον δὲν εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὴν κατεύθυνση ἐνὸς σταδιακοῦ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη οἰκονομικὴ ἐξάρτηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν πρόδωσή της στὸ ἔρμα τῆς Πολιτείας ὡς οἰονομικὸ ὄργανισμὸ μὲ ἄγνωστες καὶ ἀπρόβλεπτες συνέπειες». Ἡ ἐνδεικτικὴ ἀναφορὰ μας στὶς κρίσεις αὐτὲς θεμελιώνει νομίζομε τὴν γνώμη μας ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ χαρακτηρίζεται ὡριμότητος καὶ διαύγειας νομικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς συνάμα σκέψεως, πού τὸ καθιστᾷ ἀπὸ κάθε πλευρὰ εὐπρόσδεκτο.

* * *

Οἱ παραπάνω κρίσεις μας ἐνισχύονται ἀπὸ τὶς διάσπαρτες στὸ ἔργο ἀναφορὲς τοῦ συγγραφέα σὲ ταχυδακτυλουργίες τοῦ ν. 1700/1987, πού λύνοντας ἕνα ζήτημα δημιουργεῖ μεγαλύτερο (σ. 127) ἢ «βαπτίζει» αὐθαίρετα ἀστικά οἰκόπεδα τῆς Ἐκκλησίας, ἀγροτικὲς ἐκτάσεις (σ. 120) ἢ ἐξαιρεῖ τῶν ρυθμίσεων τὰ ξένα δόγματα καὶ αἰρέσεις (σ. 140) ἢ ἐμφανίζει ἀλλεπάλληλες παλινοδίες καὶ ἀσυναρτησίες (σ. 215), προχειρότητα (σ. 189-190) ἀνελαστικότητα (σ. 112), ἀδικίες καὶ αὐθαρεσίες (σ. 116, 120, 122). Παράλληλα ὁ συγγραφεὺς ἀντιμετωπίζει καὶ τὰ μελζονα θέματα πού συνάπτονται ἄμεσα μὲ τὸ ν. 1700/1987, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ συνταγματικὴ κατοχύρωση τῶν Ἱ. Κανόνων (σ. 80) ἢ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας μας ὡς κρατικῆς Ἐκκλησίας (σ. 45) καὶ ἰδίως ὁ χωρισμὸς της ἀπὸ τὴν Πολιτεία (σ. 81) πού θὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ τὴν ποθητὴ ἐλευθερία κινήσεων, δράσεως καὶ ζωῆς. Βαρύτητα προσλαμβάνει ἡ ἐξέταση βασικὰ τῆς συνταγματικότητος τοῦ ν. 1700/1987 σὲ συνάφεια ὄχι μόνον πρὸς τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, ὑποκείμενο τῶν ὁποίων δικαιούνται νὰ εἶναι καὶ τὰ ν.π., ἀλλὰ καὶ πρὸς θεμελιώδεις ἐγγυήσεις τοῦ Συντάγματος δημοσίας τάξεως, ὅπως εἶναι τὸ αὐτοδιοικητο τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ περίφημο ἄρθρο 8 τοῦ νόμου, μὲ τὶς ρυθμίσεις τῶν διοικητικῶν θεμάτων μελζονος σημασίας γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας πού σηματοδότησε τὴ σθεναρὴ ἀντίσταση τῆς Ἐκκλησίας, ὁ συγγραφεὺς τὸ ἀναλύει διεξοδικὰ τόσο ἀπὸ συνταγματικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ ἱστορικὴ, κανονικὴ καὶ πρακτικὴ πλευρὰ ἐκφράζοντας σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴ συμπίεση τῶν ρυθμίσεων του μὲ τὰ παραπάνω δεδομένα, καταλήγοντας στὴν ἄποψη ὅτι τελικὰ πρόκειται γιὰ φαῦλο κύκλο, πού μέλλει νὰ ἐπαναφέρει περιοδικὰ ἀλλὰ πάγια στὴν ἐπικαιρότητα τὰ ἴδια περίπου προβλήματα ὅσο θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἰσχύει τὸ σημερινὸ συγκεχυμένον σύστημα σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Ἡ συγγραφεὺς εἶναι βέβαια κεκρυμμένος ὑπὲρ τοῦ χωρισμοῦ. Κατὰ τὴν ἄποψή του θὰ ἦτο δυνατόν, σὲ περίπτωση χωρισμοῦ, νὰ ὑποστηριχθῇ βέβαια ἡ ἄρχὴ ὅτι κάθε ἀντικανονικὴ διάταξίς εἶναι καὶ ἀντισυνταγματικὴ, πράγμα πού θὰ ἐξασφάλιζε στὴν Ἐκκλησία οὐσιαστικὴ αὐτοδιοίκηση καὶ ἐλευθερία στὴν ἐσωτερικὴ της ζωὴ. Τὴν πρότασή του αὐτὴ ὁ συγγραφεὺς συνοδεύει καὶ ἀπὸ ἕνα πλέγμα βασικῶν προϋποθέσεων πού θὰ καθιστοῦσαν τὸν χωρισμὸ αὐτὸν εὐεργετικὸ γιὰ τὴν Ἐκκλησία κυρίως. Τέτοιες εἶναι π.χ. ἡ διατήρηση τῆς περιουσίας στὴ διάθεση τῆς Ἐκκλησίας (σ. 217), ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀναλάβῃ σταδιακὰ, μὲ βάση ἕνα δεσμευτικὸ καὶ γιὰ τὶς δύο πλευρὰς χρονοδιάγραμμα, τὴ μισθοδοσία τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου καὶ τὶς ἄλλες δαπάνες λειτουργίας της. Ἐπίσης ἡ μὴ ἀποξένωση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ ἔθνος, δηλ. θὰ πρόκειται γιὰ ἕνα φιλικὸ καὶ ἐντιμὸ χωρισμὸ, ὅπου τὸ Κράτος «ὄχι μόνον θὰ ἀντιμετωπίσει μὲ σεβασμὸ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ θὰ τὴν στηρίξει στὰ πρῶτα της βήματα παρέχοντάς της τὴν ἄνεση τῆς οἰκονομικῆς ἐξασφα-

λίσεως μέχρι νὰ ἀρχίσει νὰ ἀποδίδει καρπούς ἢ ἀξιοποίηση τῆς περιουσίας της» (σ. 219). Γι' αὐτὸ καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ριζικὴ αὐτὴ λύση πρέπει νὰ προετοιμασθῆ με ἐπιμέλεια καὶ μακρὰ ἐξελικτικὴ πορεία, στὴ διάρκεια τῆς ὁποίας θὰ πρέπει νὰ γίνουν αἰσθητὲς ὀρισμένες βασικὲς γραμμὲς ἀλλαγῆς τῆς κεκτημένης ταχύτητος τῶν πολιτικῶν ἐπεμβάσεων στὰ τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν συγγραφέα, πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ κατατείνει καὶ ἡ διατυπωθεῖσα πρόσφατα ἄποψη ὅτι γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας μας, ἰσχύοντος τοῦ σημερινοῦ Συντάγματος ἀκόμη, δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ μεσολάβηση τῆς νομοθετικῆς Ἐξουσίας, ἀλλ' ἀρκεῖ ἡ ἔκδοση κανονιστικῆς πράξεως τῆς Ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐπιφυλάξεις ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κανεὶς σὲ ὀρισμένα σημεῖα τῆς προτάσεως αὐτῆς, ποὺ φαίνεται νὰ συνδυάζεται στὴ λογικὴ τοῦ συγγραφέα με μιά πλήρη ἀποστέρηση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ ἐπηρεάζει τὶς ἰδεολογικὲς κατευθύνσεις τῆς ἐλλογικῆς παιδείας, ὅπως τοῦτο συνάγεται ἔμμεσα ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τῆς σελ. 45, ἢ με μιά τέλεια «ἐκκοσμίκευση» τοῦ κράτους, ἀφοῦ φέγεται στὴ σελ. 73 ἢ, στὶς διατάξεις τοῦ ν. 1700/1987, «εὐσεβιστικῆ» μνηα «ιερῶν» μονῶν καὶ «ιερῶν» ναῶν καὶ «ιερῶν» προσκυνημάτων, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ βρῆ στὴν πρόταση τοῦ χωρισμοῦ, με τὶς παραπάνω προϋποθέσεις, μιά ἐφικτὴ λύση στὸ μεγάλο πρόβλημα τῶν συνεχῶν τριβῶν ποὺ ἐμφανίζονται περιοδικὰ ἀνάμεσα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν Πολιτεία. Ἄλλωστε θὰ ἦταν ἀσυγχώρητος σπρουθοκαμηλισμὸς ἢ ἀγνόηση κυρίως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ ὅλου συνταγματικοῦ πλαισίου μέσα στὸ ὁποῖο ἀνελίσσονται ἀπὸ τὸ 1975 οἱ σχέσεις αὐτές, καθὼς καὶ τοῦ γενικωτέρου κλίματος ποὺ ἔχει ἀρχίσει ἤδη νὰ διαμορφώνεται καὶ νὰ παγιώνεται στὴν κοινωνία μας ποὺ δείχνουν νὰ φαίνεται εὐκόλα καὶ διὰ γυμνοῦ ὄφθαλμοῦ στὸν ὀρίζοντα ἡ νέα ρύθμιση τῶν σχέσεων αὐτῶν στὴ βάση τοῦ χωρισμοῦ, ποὺ εἶναι ὄχι ἀπλῶς σφῶδρα πιθανόν, ἀλλὰ μᾶλλον βέβαιον ὅτι θὰ ἐπιδιωχθῆ καὶ ἐγκαθιδρυθῆ στὴν πρώτη προσεχῆ ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος. Μὲ βάση τὴ διαπίστωση αὐτὴ, εἶναι κέρδος ἂν ἡ Ἐκκλησία ἀρχίσει ἐγκαίρως νὰ προετοιμάζεται γιὰ τὴ λύση αὐτὴ, ποὺ εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ τῆς ἐπιβληθῆ, ἀλλὰ νὰ ἀποτελέσει καρπὸ συναινετικῶν διαδικασιῶν καὶ συστηματικῆς συνεννοήσεώς της με τὴν Πολιτεία.

* * *

Τὸ βιβλίο ἔχει Εἰσαγωγή, (σ.σ. 19-68) στὴν ὁποῖαν ἐξετάζονται οἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας κατὰ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα, ἡ ἐξέλιξή των μετὰ τὸ 1981 καὶ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος, καὶ παρουσιάζεται τὸ χρονικὸ τῆς ψηφίσεως τοῦ ν. 1700/1987 ἀπὸ τὴ φάση τῶν συζητήσεων μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας γιὰ τὴν τύχη τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ποὺ ξανάρχισαν μετὰ τὸ 1981 ἕως καὶ τὴν ψήφισή τοῦ ν. 1700.

Στὸ Α' κεφάλαιο (σ.σ. 69-83) παρουσιάζεται τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου ταξινομημένο σὲ τρεῖς ὁμάδες θεμάτων καὶ ἀκολουθεῖ γενικὴ κριτικὴ θεώρηση τοῦ νόμου ποὺ συνίσταται στὴν ἀπογραφή καὶ στὸν ἔλεγχο τῶν νομοτεχνικῶν ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικῶν ἀδυναμιῶν του. Στὸ Β' κεφάλαιο (σ.σ. 84-142) γίνονται ἀναφορὰ στὰ θέματα τῆς ἐκκλησ. περιουσίας πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσή τοῦ ν. 1700. Ἀναλύονται οἱ σχετικὲς διατάξεις τοῦ νόμου καὶ ἔπονται κριτικὲς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν διατάξεων αὐτῶν. Στὸ Γ' κεφάλαιο (σ.σ. 143-185) ἀναλύεται τὸ ἄρθρο 8 τοῦ νόμου ἣτοι ἡ συγκρότηση συλλογικῶν ὀργάνων διοικήσεως ἐκκλησ. ν.π.δ.δ., δηλ. ἡ συγκρότηση τοῦ Κεντρικοῦ Δ.Σ. τοῦ ΟΔΕΠ, τῶν Μητροπολιτικῶν Συμβουλίων καὶ τῶν Ἐκκλ. Συμβουλίων. Στὸ Δ' κεφάλαιο (σ.σ. 186-198) περιλαμβάνεται ἡ ἀνάλυση τῶν διατάξεων ἐκείνων τοῦ νόμου ποὺ δὲν ἐντάσσονται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ προηγούμενα κεφάλαια. Πρὸκειται γιὰ τὶς διατάξεις ποὺ τροποποιοῦν τὴν ἰσχύουσα ἐκκλησιαστικὴ δικονομία, με τὴν πρόβλεψη τῆς παραστάσεως καὶ λαϊκῶν δικηγόρων ἐνώπιον τῶν ἐκκλησ. δικαστηρίων καθὼς καὶ περιορισμένης δημοσιότητας τῶν συνεδριάσεων τῶν ἐκκλησ. δι-

καστηρίων. Τέλος, ἐξηγεῖται ἡ διάταξη μὲ τὴν ὁποία καθίσταται δυνατὴ ἡ ἴδρυση ν.π.λ.δ. γιὰ τὴ στήριξη, μὲ χρήματα τῆς ἐκκλ. περιουσίας βασικά, τοῦ καθόλου ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου. Ἀκολουθεῖ ὁ ἐπίλογος τοῦ ἔργου (σσ. 199-220) στὸν ὁποῖον γίνεταί ἐπανασύνδεση τοῦ ν. 1700/1987 μὲ τὸ θέμα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας-Πολιτείας. Ἔτσι παρουσιάζεται ἡ τύχη τοῦ νόμου αὐτοῦ σὲ σχέση μὲ τὴν Σύμβαση ποὺ ἀκολούθησε τὴν ψήφισή του γιὰ τὴν παραχώρηση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία στὴν Πολιτεία ἐναντι ἀνταλλαγμάτων μέρους τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, Σύμβαση ποὺ κυρώθηκε μὲ τὸ ν. 1811/1988. Ἐδῶ ἐπιχειρεῖται, κατὰ παρέκκλιση ἀπὸ τὸν αὐστηρὸ ἐντοπισμὸ τοῦ θέματος τῆς μελέτης, μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὶς ἐξελίξεις ποὺ ἀκολούθησαν τὸν ν. 1700/1987, γιὰ νὰ καταλήξουν στὴν ὑπογραφή τῆς Συμβάσεως (11-5-1988) γιὰ τὴν παραχώρηση στὸ Δημόσιο τῆς δασικῆς καὶ ἀγροτολιβαδικῆς περιουσίας τῶν μονῶν καὶ στὴν ψήφισή τοῦ ν. 1811/1988 ποὺ τὴν ἐκύρωσε νομοθετικά. Παρὰ τὸ γεγονός δὲ ὅτι ἡ Σύμβαση αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς, ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει σὲ ἀδρές γραμμὲς τὸ περιεχόμενό της, καθὼς καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ κυρωτικοῦ της νόμου καὶ ἐπισημαίνει τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα νομικά, λογικά, νομοτεχνικά, πρακτικά καὶ ἄλλα προβλήματα ποὺ γεννῶνται, ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνοψίζεται στὸ ὄντως λογικὸ ὅσο καὶ περιεργὸ ἐρώτημα: «Ἐφ' ὅσον ἐφαρμογὴ τοῦ ν. 1700/1987 σημαίνει περιέλευση τῆς περιουσίας τῶν μονῶν στὸ δημόσιο —πράγμα ποὺ ἄλλωστε ἔχει ἤδη συντελεσθῆ στίς 6 Νοεμβρίου 1987— πῶς θὰ ἔχουν τὴν περιουσία τους οἱ Μονεῖς γιὰ νὰ τὴν παραχωρήσουν, μὲ τὴν προσχώρησή τους στὴ σύμβαση μετὰ τὴν πάροδο τῆς προθεσμίας τοῦ ἐνὸς τοῦλάχιστον ἔτους;» (σ. 214). Ὡς κατακλείς τοῦ ἔργου καταγράφονται οἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως γιὰ τὸν χωρισμὸ Ἐκκλησίας-Πολιτείας, ποὺ ὀριοθετεῖται ὡς ἡ μοναδικὴ ἐντιμὴ λύση τοῦ σημερινοῦ ἀδιεξόδου. Σὲ Παράρτημα περιλαμβάνονται τὰ κείμενα τῶν νόμων 1700/1987 καὶ 1811/1988 μετὰ τῶν εἰσηγητικῶν των ἐκθέσεων κ.λπ., ἐνῶ τῆς μελέτης προηγούνται συνομογραφεῖς καὶ κυριότερη βιβλιογραφία.

* * *

Ὁ καθηγ. κ. Ἰω. Κονιδάρης ἀνήκει στὴ νεώτερη γενιὰ τῶν ἐπιστημόνων τοῦ δικαίου καὶ ἔχει ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του στὴ μελέτη τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ νομικοῦ καθεστῶτος ποὺ τὸν διέπει. Καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ φιλοδοξεῖ νὰ συνεργήσῃ, μέσα στὰ πλαίσια ὅχι μόνο τῶν νομικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν βιωματικῶν του ἐμπειριῶν ὡς μέλους τῆς Ἐκκλησίας μας, στὴν ὑπέρβαση τῶν ὁποιοῦνδήποτε προβλημάτων ποὺ βραχυκυκλώνουν τὴν ὀμαλὴ ἐξέλιξη τῆς ἐκκλ. ζωῆς μέσα στὸ κράτος ἢ δημιουργοῦν ἀνυπέρβλητα προσκόμματα στὶς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ κράτος, ποὺ ἀπὸ μακρὰ παράδοση εἶναι στενές καὶ βέβαιες, καίτοι ὄχι πάντοτε εὐλικρινεῖς καὶ, γιὰ τὴν Ἐκκλησία τοῦλάχιστον, θετικές. Μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ καθ. Κονιδάρης δίδει ἕνα ἐπὶ πλέον δεῖγμα —ὄχι τὸ πρῶτο, οὔτε τὸ μοναδικό— αὐτῆς του τῆς μέριμνας, φωτίζοντας ἕνα σημεῖο τριβῆς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ του στὶς σχέσεις Ἐκκλησίας-Πολιτείας, καὶ, ἀπὸ αὐτό, ἀναγόμενος μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ κριτικὲς παρατηρήσεις, ποὺ τὶς διακρίνει ἀντικειμενικότητα καὶ αὐστηρὴ προσήλωση στὸ νόμο, σὲ πρόταση-λύση ποὺ ὅσο περῶν ὁ καιρὸς γίνεταί περισσότερο ἀποδεκτὴ. Θὰ εἶναι εὐτύχημα ἂν τὶς φωνὲς αὐτῆς ποὺ προέρχονται σήμερα πιά καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς Ἱεραρχίας, ἢ Ἐκκλησίας τὶς ἀξιοποιήσει γιὰ νὰ μελετήσῃ μὲ νηφαλιότητα καὶ σύνεση τὶς λύσεις, ποὺ πρέπει αὐτὴ πλέον νὰ πάρῃ τὴν πρωτοβουλία τῆς προβολῆς των, καὶ ὄχι νὰ ἀναγκασθῇ κάποτε νὰ τὶς ἀποδεχθῆ ἐπιβαλλόμενες ἄνωθεν εἰς αὐτήν.

† Ο ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Β. Θ. Σταυρίδου, *Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης*, β' ἔκδοσις, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. α'-ιστ'+1-702, μετὰ 21 εἰκόνων.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας στὴν Ἱ. Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (Heybeliada) κ. Β. Σταυρίδης, ἐκυκλοφόρησεν ἑσχάτως γιὰ δευτέρη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Ὄϊκο Ἀδελφῶν Κυριακίδη τὸ ἀνωτέρω ἔργο του.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ λεχθεῖ, ὅτι ὁ Β. Σταυρίδης, χωρὶς ὑπερβολή, εἶναι ἴσως ὁ πολυγραφώτερος καθηγητὴς τουλάχιστον τῆς Δ' ἀπὸ τοῦ 1951 κ. ἔ. περιόδου τῆς Ἱστορίας τῆς Σχολῆς. Δημοσίευσε σειρὰν πραγματειῶν καὶ βιβλίων, περὶ τὰς χιλιάς (στὴν Ἑλληνικὴ, Τουρκικὴ, Ἀγγλικὴ, Γαλλικὴ, Γερμανικὴ καὶ Ἰταλικὴ), γιὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴ Σχολή, τὸν Ὀριγενισμό, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, τὴν Θεολογικὴ Ἐπιστήμη, τὶς διεκκλησιαστικὰς σχέσεις, εἰδικώτερα μεταξὺ Ὁρθόδοξων καὶ Ἀγγλικανῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, βιβλιογραφικοῦ χαρακτῆρος καὶ βιβλιοκρισίας. Ἐπι δλόκληρες δεκαετίες ἠνάλωσεν ἑαυτὸν στὴν καλλιέργειαν τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν Θεολογικῶν Γραμμάτων.

Ἀλλὰ καὶ ὡς διδάσκαλος ἀνέδειξε σειρὰ δλόκληρη μθητῶν, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων κατέχουν σήμερα ἐπίζητες θέσεις τόσο μέσα στὴν Ἐκκλησίαν, ὅσο καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Ἀποτελεῖ τέλος πολύτιμο μέλος τοῦ Θεολογικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖο ἐπάξια ἐκπροσωπεῖ στὶς διάφορες ἀποστολὰς καὶ τὰ θεολογικὰ συνέδρια. Εἶναι μέλος συνοδικῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

Στὸ παρουσιαζόμενον ἔργο του προτάσσεται φωτογραφία μὲ σύντομο βιογραφικὸ τοῦ συγγραφέα, τὸ ὁποῖο ἀκολουθοῦν:

Ἀφιέρωσις (σ. γ'). Ἀφιέρωσεις τόμων Α'- Γ' πρώτης ἐκδόσεως (σ. ε'). Βραχυγραφίαι (σ. ζ'-ια').

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (σ. 1-4). Πρόλογοι τόμων Α'-Γ' πρώτης ἐκδόσεως (σ. 5-11).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. 1. Αἱ ἐπὶ τῆς Α' ἐκδόσεως βιβλιοκρισίαι (σ. 15-20). 2. Νεώτερα περὶ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ἐργασίαι (σ. 21-42). 3. Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (σ. 43-56).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ: Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, 1844-1923. Α'. Σχολάρχαι (σ. 59-138). Β'. Καθηγηταὶ (σ. 139-241). Γ'. Παράρτημα. 1. Διδάσκαλοι-Καθηγηταὶ (σ. 242-246). 2. Ὑφηγηταὶ (σ. 247-248). 3. Ἀνώτερον προσωπικὸν (σ. 249). 4. Ἀπόφοιτοι (σ. 250-289).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Τουρκικὴ Δημοκρατία, 1923—... Α'. Σχολάρχαι (σ. 293-334). Β'. Καθηγηταὶ (σ. 335-457). Γ'. Παράρτημα. 1. Τοῦρκου καθηγηταὶ (σ. 458-459). 2. Καθηγηταὶ Γυμνασίου (σ. 460-462). 3. Ἀνώτερον προσωπικὸν (σ. 463-464). 4. Ἀπόφοιτοι (σ. 465-496). 5. Φροντιστήρια Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (σ. 497-508). 6. Κανονισμοὶ (τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης) (σ. 509-613). 7. Ἐστία Θεολόγων Χάλκης (σ. 616-630).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (σ. 631-659).

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ (σ. 661-680).

ΕΙΚΟΝΕΣ (σ. 681-702).

Τὸ ἀνωτέρω βιβλίον τοῦ καθηγ. Β. Σταυρίδου εἶναι καρπὸς προσεκτικῆς καὶ πολυμοχθῆς ἔρευνας, ὁ ὁποῖος προβάλλει σημαντικὰς πτυχὰς τῆς προσφορᾶς τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο εἰδικὰ καὶ τὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν γενικώτερα. Ἀλλὰ κυρίως μὲ τὸν ἰδιαιτέρον χαρακτῆρα του, ποῦ εἶναι, ὅπως ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος, «ἡ Ἱστορία τῆς Σχολῆς ποῦ γράφεται διὰ τῶν βιογραφιῶν», μὲ τὴν ἔκθεσιν δηλ. τοῦ βίου

καὶ τοῦ ἔργου τῶν Σχολαρχῶν καὶ Καθηγητῶν αὐτῆς, καλύπτει ἕνα σημαντικὸ κενὸ στὸν τομέα τῆς ἱστορίας τῶν Πολιτῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν Θεολόγων τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα. Ἔτσι ἀποβαίνει ἕνα χρήσιμο ἐργαλεῖο, γιὰ τὸ ὁποῖο κάθε ἐρευνητῆς τοῦ μέλλοντος θὰ πρέπει νὰ τοῦ εἶναι εὐγνώμων.

Τοῦτο δὲ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὸ, ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι δυστυχῶς μέχρι τῆς σήμερον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν ἔχουν γίνεи ἀντικείμενο συστηματικῆς μελέτης οἱ λοιποὶ Πολῖτες —καὶ κατ' ἐπέκταση Μικρασιάτες— δημιουργοὶ καὶ πολιτιστικοὶ φορεῖς τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα, ὅπως οἱ ἀρχιτέκτονες, καλφάδες, γλύπτες, μικροτέχνες, λογοτέχνες, μουσικοὶ, ἡθοιοποιοὶ, διδάσκαλοι, ἐπιστήμονες, ἐπιχειρηματίες, πολιτικοὶ, ἀθλητές, εὐεργέτες κ.ἄ. Ὁλόκληρη αὐτὴ ἡ χορεία τῶν ταπεινῶν, πολλὰς φορές, μὰ καὶ πιστῶν σκαπανέων τοῦ πνεύματος καὶ θεραπεύτων τῆς τέχνης, στοὺς ὁποίους ὀφείλουμε πολλά.

Εἶναι δὲ φανερό, ὅτι ἂν μιὰ μέρα γίνεи αὐτό, τότε μόνον θὰ μπορέσουμε νὰ σχηματίσουμε μιὰ ἐμπεριστατωμένη εἰκόνα γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κατάστασις καὶ προσφορὰ τοῦ ὁμογενοῦς στοιχείου μας στὴν Πόλιν εἰδικὰ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ γενικώτερα κατὰ τοὺς αἰῶνες τούτους.

Στὴν δευτέρῃ αὐτῆ ἐκδοσῇ ὁ συγγραφεὺς εἶχε συχνὰ τὴ δυνατότητα καὶ ἄνεσις νὰ κάμει τίς δέουσες συμπληρώσεις, ὅπου αὐτὲς ἦταν ἀπαραίτητες. Ἔτσι εὐπρόσδεκτα εἶναι καὶ τὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα προσετέθησαν στὸ τέλος τῆς ἐργασίας γιὰ τὰ Φροντιστήρια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τοὺς Κανονισμοὺς τῆς Σχολῆς, τὴν Ἔστιά τῶν Θεολόγων τῆς Χάλκης καὶ τὸν Πίνακα ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

Δὲν ὑπάρχει ἐξ ἄλλου ἀμφιβολία, ὅτι τὴν ἀξία τοῦ ἔργου δὲν μειώνουν τὰ τυχόν ὑπάρχοντα παροράματα. Ἐδῶ σημειώνονται μερικὰ ἀπ' αὐτὰ: σ. 446 καὶ 448: Τρυφίδης ἀντὶ τοῦ Τριφώδης, Γραμμυανδάνης ἀντὶ τοῦ Γραφφυντώνης, σ. 447: Ἀλμαλιώτης ἀντὶ τοῦ Ἀλφαλιώτης, σ. 448: Σταμπούλου ἀντὶ τοῦ Σταματοπούλου, σ. 449: Texte and Studies ἀντὶ τοῦ Ἐκκλησια καὶ Θεολογία, καὶ σ. 450: Geraser ἀντὶ τοῦ Gerasch.

Ἐνδεκατὸν τέλος θὰ ἴταν ἂν ὁ χάρτης τῆς ἐκδόσεως καὶ οἱ φωτογραφίες τῆς Σχολῆς, τῶν ἰδρυτῶν καὶ τῶν Σχολαρχῶν τῆς στὸ τέλος τοῦ τόμου, παρουσίαζαν καλύτερη ποιότητα. Ἐπίσης δὲν θὰ ἴταν ἄσχημο ἂν μεταξὺ τῶν φωτογραφιῶν βρισκόταν καὶ ὁ πίνακας τοῦ Χαλκινοῦ ζωγράφου Ἰ. Γιάνναρου, ποὺ παριστᾷ τὸν λόφο τῆς Ἀγ. Τριάδος Χάλκης (1894).

Ὁ γράφων συγχαίρει τὸν συνάδελφο (καὶ διδάσκαλό του) συγγραφέα γιὰ τὸ νέο ἔργο του αὐτὸ καὶ τοῦ εὐχεται ὑγεία καὶ δύναμις πρὸς συνέχιση τῆς τιμίας του διακονίας στὴν Ἐκκλησία καὶ τῇ Θεολογία.

† Ὁ Ἐλενουπόλεως ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΠΑΠΑΣ)

Laici Teologi — *Atti del Colloquio Teologi Laici nelle Chiese Cristiane. (Λαϊκοὶ Θεολόγοι — Πρακτικὰ τοῦ Συμποσίου: Θεολόγοι Λαϊκοὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ)*, Facoltà Teologica di Sicilia (24-26 aprile 1987), a cura di C. Militello e C. Valenziano, Edi Oftes, 1988, σχ. 8ον, σελ. 356.

Ὁ καλαίσθητος οὗτος τόμος εἶναι καρπὸς τῆς λαμπρᾶς δραστηριότητος τοῦ Istituto Costanza Scelfo Barberi, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1983 λειτουργεῖ παρὰ τῇ ἐν Παλέρμῳ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Σικελίας (Facoltà Teologica di Sicilia), τῆς ὁποίας Grand Cancellier εἶναι ὁ γνωστός διὰ τὰ φιλελληνικὰ καὶ φιλορθόδοξα αἰσθήματα καὶ τὸν οἰκουμενικὸν προσανατολισμὸν του διακεκριμένος Καρδινάλιος Salvatore Papalardo.

Τὸ Constanza Scelfo Barberi's Institute ἰδρύθη τῇ 1983 εἰς μνήμην φοιτητρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Σικελίας, ἥτις φοιτήτρια ἐν τῷ βραχυρονήῳ βίῳ τῆς (17 Ἰουλίου 1932 ἕως 18 Ἰανουαρίου 1983) ἐθεώρησε τὴν σπουδὴν τῆς Θεολογίας ὡς τρόπον ἀγῶνος

έναντίον ἀνιάτου ἀσθενείας καί ὡς κίνητρον δεσμεύσεως διὰ πληρεστέραν συμμετοχὴν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγγαμος, πλήρης ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καί ἀκτινοβολοῦσα χαρὰν καί ἐνθουσιασμόν, μετὰ τὴν λήψιν τοῦ πτυχίου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀσθενεία τῆς ἐπεδειώθη, εὗρίσκειτο εἰς τὸ πέρασ διετοῦς θεολογικῆς ἐιδικοποιήσεως, εἰς τὴν Ἐκκλησιολογίαν, ὅταν αὐτὴ ἐκλήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν κόσμον τοῦτον.

Οἱ συγγενεῖς τῆς ἐχρήματοδότησαν τὸ εἰς μνήμην τῆς Ἰνστιτούτου, ὅπερ ἐνεκαινίασε τὴν δραστηριότητά του τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1983-1984 διὰ κύκλου δημοσίων μαθημάτων περὶ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσεως τῆς γυναικός, περιληφθέντων ἐν συνεχείᾳ ἐν τῷ βιβλίῳ «Γυναῖκες καὶ Ἐκκλησία» (Donne e Chiesa) (Palermo 1985), ὅπερ ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ τῆς Διευθυντρίας τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ Καθηγητρίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Σικελίας Cettina Militello. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει μελέτας ταύτης καὶ τῶν E. Cavallaro, P. Gaiotti de Biase καὶ R. Goldie.

Τὸ αὐτὸ Ἰνστιτούτον ἀπὸ 4ης μέχρις 6ης Ἰανουαρίου 1985 ὀργάνωσε Συμπόσιον ἐπὶ τοῦ θέματος «Γυναῖκες: Σπουδὴ, ἔρευνα, διδασκαλία τῆς Θεολογίας» (Donne: studio, ricerca, insegnamento della teologia). Καρπὸς τοῦ Συμποσίου αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐπιμελείᾳ τῆς Cettina Militello ἐκδοθὲν βιβλίον «Teologia al femminile» (Palermo 1985), ὅπερ περιέχει μελέτας τῶν A. Bottino, N. Filippi, R. Goldie, R. Levi, G. Oberto, A. Valerio καὶ A. Zarri.

Τὸ αὐτὸ Ἰνστιτούτον, ὑπὸ τὴν ὄθησιν τῆς διακεκριμένης καὶ δραστηριωτάτης Διευθυντρίας αὐτοῦ, ἀπὸ 3ης μέχρις 5ης Ἰανουαρίου 1986 συνεκάλεσε Συμπόσιον ἐπὶ τοῦ θέματος: «Κλήσις καὶ ἀποστολὴ τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ μετὰ εἰκοσιν ἔτη ἀπὸ τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ» (Vocazione e Missione dei Laici nella Chiesa e nel Mondo a venti anni dal Concilio Vaticano II). Τὰ λεχθέντα ἐν τῷ Συμποσίῳ τούτῳ περιελήφθησαν εἰς τὸν τόμον «Λαῖκοι - Κληρικοί (ἀνθρωποι τοῦ θυσιαστηρίου): ἐκκλησιολογικὸς διαλισμός;» ἐκδ. ὑπὸ τῶν C. Militello - D. Mogavero, Palermo 1987). Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ὑπάρχουν μελέται τῶν G. Campanini, S. Dianich, A. Fallico, R. Goldie, G. Magnani, D. Mogavero, L. Orlando, A. Riccardi, L. Sartori, P. Scabini, B. Sorge καὶ F. Tagliaferri.

Ὡς συνέχεια καὶ κορύφωσις τῶν ἐν τοῖς Συμποσίοις τούτοις ἐπισημανθέντων καὶ ὡς ἀνάπτυξις αὐτῶν ἐντὸς οἰκουμενικῶν πλαίσιων δέον νὰ θεωρηθῇ ὁ ἐν ἀρχῇ μνημονευθεὶς τόμος, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ γραφῇ ἡ παρούσα βιβλιοκρισία. Ὁ τόμος οὗτος ὑπὸ τὸν τίτλον «Λαῖκοι Θεολόγοι» (Laici Teologi) περιλαμβάνει τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συμποσίου, ὅπερ ἀπὸ 24ης μέχρις 26ης Ἀπριλίου 1987 ὀργανώθη ἐν Παλέρμῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Καρδινάλιου Salvatore Pappalardo καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Σικελίας. Τὸ θέμα τοῦ Συμποσίου ἦτο: «Θεολόγοι Λαῖκοι ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ», «Teologi Laici nelle Chiese cristiane».

Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ μετὰ τὸν Πρόλογον τοῦ Καρδινάλιου S. Pappalardo (σ. 5) καὶ τὴν εἰσαγωγικὴν εἰσήγησιν τοῦ ἐν Στρασβούργῳ Καθηγητοῦ Alexandre Faivre, ὅστις ἐξήτασε τὸ θέμα τοῦ Συμποσίου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικοκανονικῶν πηγῶν τῆς παλαιο-χριστιανικῆς ἐποχῆς (σ. 9-50), περιλαμβάνονται τρία μέρη ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς τρεῖς συνεδριάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξητάσθη τὸ θέμα πρῶτον ἀπὸ ὀρθοδόξου σκοπιᾶς, δεῦτερον ὑπὸ εὐαγγελικῶν-προτεσταντικῶν πρίσματος καὶ τρίτον ἐξ ἐπόψεως ρωμαιοκαθολικῆς.

Κατὰ τὴν πρῶτην συνεδρίαν, καθ' ἣν προήδρευεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου κ. Π ρ ο κ ο π ι ο ς, κύριοι εισηγηταὶ ἦσαν ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Βλάσιος Φ ε ι δ ᾱ ς καὶ ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Βασίλειος Γ ι ο ὄ λ τ σ η ς, οἵτινες παρουσίασαν τὴν διὰ πολλῶν παρεμβάσεων συζητηθεῖσαν ὀρθόδοξον ἄποψιν περὶ τῶν λαϊκῶν θεολόγων (σ. 53-88).

Κατὰ τὴν δευτέραν συνεδρίαν, καθ' ἣν προήδρευσεν ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Εὐαγγελικῆς Μεθοδιστικῆς Ἐκκλησίας τῆς Σικελίας Pietro Trotta κύριοι εισηγηταὶ ἦσαν ὁ Καθηγητῆς τῆς ἐν Ρώμῃ προτεσταντικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῶν Βαλδίων Paolo Ricca καὶ ἡ ἀποτελοῦσα μέλος τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς Εὐαγγελικῶν Γυναικῶν Fernanda Comba, οἵτινες παρουσίασαν τὴν περὶ λαϊκῶν θεολόγων προτεσταντικὴν ἀποψιν, ἥτις ὡσαύτως συνεζητήθη πολὺ ἐξ ἀφορμῆς πολλῶν παρεμβάσεων (σ. 89-132).

Τέλος, ἡ ρωμαιοκαθολικὴ ἀποψις περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος παρουσιάσθη κατὰ τὴν τρίτην συνεδρίαν, καθ' ἣν προήδρευεν ὁ γνωστός ἐν τοῖς οἰκουμενικοῖς διαλόγοις διακεκριμένος βενεδικτῖνος μοναχὸς τῆς Chevetogne (Βέλγιον) πατὴρ Emmanuel Lanne, ὅστις εἶναι Διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ «Irenikon», μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἐπισήμου Διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Σύμβουλος τῆς Βατικανοῦ Γραμματείας διὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἐνότητα. Κύριοι εισηγηταὶ ἦσαν ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Louvain (Βέλγιον) Καθηγητῆς Jan Grootaers καὶ ἡ Καθηγήτρια ἐν τῷ Λατερανῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης Rosemary Goldie, ἥτις εἶναι λίαν γνωστὴ ὡς σύμβουλος παρὰ τῷ Consilium pro laicis καὶ παρὰ τῇ Γραμματείᾳ τοῦ Βατικανοῦ διὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἐνότητα. Διὰ τὰς δύο εισηγήσεις ἐγένοντο κατὰ τὴν συζήτησιν ἀρκεταὶ παρεμβάσεις (σ. 133-176).

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκδοσις, ἐκτὸς τῶν κυρίων τούτων εισηγήσεων, περιλαμβάνει καὶ πλῆθος γενομένων ἐν τῷ αὐτῷ Συμποσίῳ ἀνακοινώσεων (σ. 177-312), ἐξ ὧν μνημονεύομεν ἰδιαίτερώς τὰς τῶν Σεβ. Μητροπολίτου Ἑλβετίας Καμασκηνοῦ, τοῦ Καθηγητοῦ Βασιλείου Γιούλτση καὶ τοῦ πανοσ. ἀρχιμ. Βασιλείου Καραγιάννη, ὅστις ὑπηρετεῖ ἐν τῷ Ὁρθοδόξῳ Κέντρῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (Chambésy-Γενεύη).

Ἐνδιαφέρουσα ἦτο καὶ ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ λίαν γνωστοῦ ἐν Ἑλλάδι ρωμαιοκαθολικοῦ πατρὸς Δημητρίου Σαλάχα, περὶ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν θεολόγων ἐν τῇ «Ἀνατολικῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ» κατὰ τὸν ἐν Ρώμῃ ἐτοιμαζόμενον «ἀνατολικὸν κώδικα».

Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ περιλαμβάνονται, ὡσαύτως, ἀφ' ἐνὸς τηλεγράφημα πρὸς τοὺς συνέδρους τοῦ Προέδρου τῆς Γραμματείας διὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἐνότητα Καρδινάλιου Johannes Willebrands (σ. 313), ἀφ' ἑτέρου τὰ Συμπεράσματα τοῦ Συμποσίου περὶ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν θεολόγων ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ (σ. 317-343), τὰ ὅποια διευπώθησαν ὑπὸ τῆς Καθηγήτριας Cettina Militello καὶ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Σικελίας Crispino Valenziano, οἵτινες καὶ ἐπεμελήθησαν κατ' ἀριστον τρόπον τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου, ὅστις κατακλείεται διὰ Καταλόγου τῶν μετασχόντων τοῦ Συμποσίου (σ. 345-352), διὰ Πίνακος Περιεχομένων (σ. 353-355) καὶ δι' εὐσυνόπτου ἱστορίας τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Ἰνστιτούτου «Constanza Scelfo Barberi» (σ. 356).

Ὡς γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν δημοσιευθεῖσάν εισηγήσεων καὶ ἀνακοινώσεων, πᾶσαι αἱ Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι ἀναγνωρίζουν τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦθ' ὅπερ γίνεται ἰδιαίτερώς αἰσθητὸν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησιολογίᾳ, ἐν τῇ ὅποια ἀποφεύγονται αἱ εἰς βᾶρος τῆς ἰδιαίτερας ἱερωσύνης τῶν κληρικῶν ὑπερβολαὶ τῶν προτεσταντῶν, οἵτινες παραγνωρίζουν τὸ ἰδιαιτέρον χάρισμα, ὅπερ παρέχεται εἰς τοὺς κληρικούς διὰ τῆς χειροτονίας. Ἐν τῷ Συνεδρίῳ προεβλήθη εὐστόχως ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων ἡ Ἐκκλησιολογία αὕτη, ἐν τῇ ὅποια ἐξαιρεται ἡ ὀντολογικὴ ἐνότης κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἵτινες εἶναι ἰσότιμα ὀργανικὰ μέλη τοῦ ἐνὸς σώματος τοῦ Χριστοῦ, τ.ξ. τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως, ὡς τονίζει καὶ ὁ σεβαστὸς Καθηγητῆς Ἰωάννης Καρμίρης, «μετέχουσι τοῦ τρισσοῦ ἀξιώματος...», τ.ξ. συμμετέχουσιν εἰς τὰς τρεῖς κυρίας ἐνεργείας τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τὴν διδακτικὴν, τὴν λατρευτικὴν καὶ τὴν διοικητικὴν καὶ ἠθικοκοινωνικὴν» (Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Ἀθῆναι 1973, σ. 459). Τούτων οὕτως ἐχόντων, πάντες οἱ λαϊκοὶ καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ λαϊκοὶ θεολόγοι εἶναι δυνατὸν καὶ ἐπιβάλλεται νὰ μετέχουν ἀφ' ἐνὸς τοῦ προφητικοῦ ἀξιώματος, δηλ. τῆς διδακτικῆς καὶ ἱεραποστολικῆς δρά-

σεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, προσφέροντες καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦ ἀρχιερέως Χριστοῦ προσωπικὰς θυσίας τῷ Θεῷ, καὶ τρίτον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ Κυρίου, χωρὶς βεβαίως νὰ μεταβάλλωνται καὶ εἰς ποιμένας.

Κατὰ τὰς ἐπιγραμματικὰς διατυπώσεις τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἰωάννου Καρμίρη, ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀνοεῖται ἔνθεν μὲν ὡς αὐτοκρατορική καὶ νίκη κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἔνθεν δὲ ὡς συμφωνία καὶ ἀποδοχὴ τῆς ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν Συνόδων διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τέλος εἶναι πραγματικὴ συμμετοχὴ, ἐπεκτεινομένη εἰς τε τὸ διοικητικὸν καὶ τὸ οἰκονομικὸν καὶ τὸ νομοπαρασκευαστικὸν καὶ τὸ φιλανθρωπικὸν καὶ τὸ καθόλου κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς» (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 495).

Εἶναι εὐχάριστον ὅτι ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Παλέρμου οἱ Ὁρθόδοξοι ἐκπρόσωποι κατέστησαν γνωστὰς εἰς τοὺς ἑτεροδόξους συγκεκριμένας ἐκκλησιαστικὰς δραστηριότητας τῶν Ὁρθοδόξων καὶ ἰδίως τῶν Ἑλλήνων Θεολόγων (ὡς λ.χ. ἐν τῇ καθηγητικῇ καὶ κηρυκτικῇ διακονίᾳ, ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προβολῆς τῆς πατερικῆς παραδόσεως, ἐν διορθοδόξοις καὶ διεκκλησιαστικαῖς ἐπιτροπαῖς, ἐν τῇ παρασκευῇ τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν τῇ διοικήσει ἢ συμβουλευτικῇ καθοδηγήσει ἐκκλησιαστικῶν ὀργανισμῶν, ἐν τῷ ποιμαντικῷ ἔργῳ κ.λπ.).

Εἶναι τῷ ὄντι ἀξίεπανος ἡ ὑπὸ τῶν C. Militello καὶ C. Valenziano ἑκδοσις τῶν Πρακτικῶν τοῦ περὶ τῶν λαϊκῶν θεολόγων Συμποσίου. Τὸ περιεχόμενον τοῦ καλαισθητοῦ τόμου οὐ μόνον εἶναι συμβολὴ τις εἰς τὴν ἀφύπνισιν τῆς ἐκκλησιολογικῆς αὐτοσυνειδησίας τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ εἶναι καὶ σπουδαῖον βοήθημα διὰ τοὺς διεκκλησιαστικούς διαλόγους, δοθέντος ὅτι ἐσχάτως γίνεται ὀλονὲν καὶ περισσώτερον κατανοητόν, ὅτι οἱ διάλογοι οὗτοι πρέπει νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τῶν ἐκκλησιολογικῶν δεδομένων.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Hermenegild M. Biedermann OSA, *Augustinus in der neueren griechischen Theologie* (Ὁ Αὐγουστῖνος ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ θεολογίᾳ). Ἀνάπτυον ἐκ τοῦ ἑορταστικοῦ τόμου Signum Pietatis (ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ Adolar Zumkeller OSA, τῇ μερίμνῃ τοῦ Augustinus-Institut τῶν γερμανῶν Αὐγουστινιανῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Cornelius Petrus Mayer OSA ἐπὶ τῇ ἐξήκονταετηρίδι τῆς γεννήσεως αὐτοῦ), Augustinus-Verlag, Würzburg 1989, σχ. 8ον, σελίδες 609 ἕως 643.

Συγγραφεὺς τῆς εὐσυνόπτου ἀλλὰ σπουδαιοτάτης μελέτης ταύτης εἶναι ὁ διακεκριμένος αὐγουστινιανὸς ἱερομόναχος καὶ Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν Würzburg Πανεπιστημίου πατὴρ Hermengild M. Biedermann OSA, ὅστις ἔχει προωθήσει ἐν τῇ Δύσει τὰς περὶ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν σπουδὰς καὶ ἔχει καταστήσει αἰσθητὴν τὴν παρουσίαν του εἰς διεθνή συνέδρια, ὡς λ.χ. εἰς τὰ ἐν Regensburg διεθνή «Οἰκουμενικὰ Συμπόσια». Ὁ συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς οὐ μόνον διὰ τὴν θεολογικὴν σκέψιν του καὶ τὴν ἐξαιρετὸν παρουσίαν του ἐν τῇ Χριστιανικῇ Οἰκουμένῃ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ φιλορθόδοξα αἰσθηματά του, ὡς καὶ διὰ τὴν θαυμασίαν καὶ καταπληκτικὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τῶν ἑλληνικῶν λειτουργικῶν κειμένων καὶ τῆς ἑλληνικῆς θεολογικῆς βιβλιογραφίας, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύεται καὶ διὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μελέτης του «Ὁ Αὐγουστῖνος ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ θεολογίᾳ» (*Augustinus in der neueren griechischen Theologie*).

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει ἀντικειμενικῶς ὅ,τι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἔχει γραφῆ ἀπὸ ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς θεολογικῆς σκοπιᾶς περὶ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου. Καὶ αὐτὸς ὁ ἑλληὴν ἀναγνώστης ὠφελεῖται βλέπων ἐξαιρετὸν σύνοψιν τῶν ἐν

ἐλληνικοῖς θεολογικοῖς ἔργοις λεχθέντων περὶ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου καὶ συνειδητοποιεῖ, ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες θεολόγοι ἔχουν ἀσχοληθῆ —εἴτε ad hoc εἰς εἰδικὰς μελέτας εἴτε εἰς εὐρύτερα ἔργα— περὶ τὸν βίον καὶ πρὸ πάντων τὴν διδασκαλίαν τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς τῆς Δύσεως. Οὕτως ὁ καθηγητῆς π. Biedermann ἀναφέρει τοὺς ὑμνογράφους Ἰάκωβον Ἀγιορείτην, Ἰωάννην Δανηλίδην καὶ Γεράσιμον Μικραγιαννίτην καὶ παρουσιάζει εὐσυνόπτως μετὰ κριτικῶν ὑπαινιγμῶν ἢ παρατηρήσεων τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς τὸν ἅγιον Αὐγουστίνον ἀναφερομένων ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἔργασιδων —κατὰ σειράν— τῶν Σεβ. Μητροπολίτου Αἰμιλιανοῦ Τιμιάδου, Βασιλείου Μουστάκη, Γεωργίου Μαντζαρίδου, Θεοδώρου Μπεράτη, Δημητρίου Παλάνου, Κωνσταντίνου Μπόνη, Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Ἰωάννου Ἀναστασίου, Νικολάου Ματσούκα, Βασιλείου Γιούλτση, Ἰωάννου Καλογήρου, Στεργίου Σάκκου, Σεβ. Μητροπολίτου Φλωρίνης Αὐγουστίνου (Καντιώτου), π. Δημητρίου Βακάρου, Χρήστου Ἀνδροῦτσου, Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ἰωάννου Καρμίρη, Νικολάου Νησιώτου, Χρήστου Γιανναρά καὶ Ἰωάννου Ρωμανίδου.

Ὁ συγγραφεὺς, παρουσιάζων εὐστόχως οὐ μόνον τὰ ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντίον σημείων τῆς διδασκαλίας του γραφέντα ὑπὸ τῶν ἐλλήνων θεολόγων, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ μέγας οὗτος ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ θεωρεῖται κατὰ κανόνα ὑπὸ τούτων ὡς «γενικῶς ἀθθεντικὸς ἐκπρόσωπος τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς διδασκαλίας καὶ ἰδιαίτερός ὡς ὁ κύριος διδάσκαλος τῆς δυτικῆς θεολογίας» (σ. 640). Αἱ τυχόν παρουσιαζόμεναι ὑπὸ τῶν ἐλλήνων θεολόγων ἐπικρίσεις ἢ ἀποκρούσεις σημείων τῆς διδασκαλίας του δὲν εἶναι καταδικη τοῦ Αὐγουστίνου ὡς πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς μᾶς καὶ ἀδιαρέτου Ἐκκλησίας, οὔτε σημαίνουν ἐν γένει μείωσιν τῆς πρὸς τὴν θεολογίαν του ἐκτιμήσεως (αὐτόθι).

Ὁφείλονται τῷ ὄντι εὐχαριστίαι εἰς τὸν σεβαστὸν π. Biedermann διὰ τὴν ἐξαίρετον συνοπτικὴν μελέτην του. Ἀκόμη καὶ ἐὰν διαφωνῇ τις πρὸς σημεῖα τινα τῆς ὑπ' αὐτοῦ γινομένης ἀξιολογήσεως τῶν ἀπόψεων τῶν ἐλλήνων θεολόγων, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ὁ διαπρεπὴς οὗτος φιλέλληνας καθηγητῆς προσφέρει ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν, καθιστῶν γνωστὰ εἰς τὴν Δύσιν καὶ εἰς τὴν διεθνή θεολογικὴν κοινότητα τὸ συγγραφικὸν ἔργον καὶ τὰς ἀπόψεις πολλῶν ἐλλήνων θεολόγων. Ἐπίσης εἶναι ἀξιεπαινον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἔναντι τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου κριτικῆς στάσεως τῆς περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος ἀξιολόγου διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ καθηγητοῦ πατρὸς Ἰωάννου Ρωμανίδου, καταλήγει τολίμως ὅτι θὰ ἔπρεπε καὶ ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς σκοπιᾶς νὰ γραφῇ θεμελιώδης μονογραφία, ἐρευνῶσα τὴν περὶ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος διδασκαλίαν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ τῆς βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας ὀρθοδόξου θεολογίας. «Αὐτὸ —λέγει— θὰ ἦτο συγχρόνως οὐσιώδης συμβολὴ εἰς τὸν διάλογον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ εἰς τὴν ἐν γένει προσπάθειαν διὰ τὴν Ἐνότητα» (σ. 643).

Ὁ γράφων ἐκφράζει ἰδιαίτερος τὰς προσωπικὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὸν πατέρα Biedermann, διότι οὗτος εἰς ὀλίγηρον σελίδα παρουσιάζει τὸ περιεχόμενον τῆς μικρᾶς μελέτης μου («Ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος καὶ ἡ Φιλοσοφία τῆς Ὁρησκείας» (Ἀθήναι, 1955) καὶ προβάλλει ἰδιαίτερος τὸ συμπέρασμα αὐτῆς, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ αὐγουστίνειος θεολογικὴ γνωσιολογία περὶ τῆς ἀτελοῦς ἀμέσου βιωματικῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει οὐχὶ μόνον μετὰ τὸν ἅγιον Αὐγουστίνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας Πατέρας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ διατὶ ἡ νεωτάτη δυτικὴ Φιλοσοφία τῆς Ὁρησκείας, ἀναβιοῦσα τὴν αὐγουστίνειον παράδοσιν, παρουσιάζεται ἐν πολλοῖς σημείοις ὡς ἐμφυχομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος πάντων τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἰωάννου Α. Παπαδριανοῦ, *Οἱ Ἕλληνες πάροικοι τοῦ Σεμλίνου (18ος-19ος αἰ.)*. Διαμόρφωση τῆς παροικίας, δημογραφικά στοιχεία, διοικητικὸ σύστημα, πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ δραστηριότητα. Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 264 (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 210).

Μετὰ τίς δύο ἐνδιαφέρουσες μελέτες γιὰ ἑλληνικὲς παροικίες τοῦ ἐξωτερικοῦ, τῆς κυρίας Α. Ξανθοπούλου-Κυριακοῦ (Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα τῆς Βενετίας, 1797-1866, Θεσσαλονίκη 1978) καὶ τῆς κυρίας Ὁ. Κατσαρδῆ-Hering (Ἡ Ἑλληνικὴ παροικία τῆς Τεργέστης, 1754-1830, Ἀθήνα 1984), ἡ μελέτη τοῦ κ. Ἰ. Α. Παπαδριανοῦ ἔρχεται νὰ συμπληρώσει ἓνα κενὸ στὸ μεγάλο βῆμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασποράς (καὶ μάλιστα σὲ σλαβικὴ χώρα), τὸ ὁποῖο, δυστυχῶς, δὲν ἔχει μελετηθεῖ σ' ὅλο τὸ πλάτος του μέχρι σήμερα. Ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι πρὶν λίγα χρόνια ἀκόμη ὁ Ἀλέξης Κύρου ἔγραφε χαρακτηριστικά, ὅτι «δὲν ἔχει ἀκόμη γραφεῖ ἡ Χρυσὴ Βίβλος τοῦ Ἀποδήμιου Ἑλληνισμοῦ... Δὲν ἔχει ἀκόμη παραδοθῆ εἰς τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας ὁ πλήρης ἀπολογισμὸς, τῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, φωτεινῆς δράσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Διασποράς...» (Ἀλέξη Ἀδ. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτική, Ἀθήνα 1984, σ. 260). Ὁ συγγραφέας, ὁ ὁποῖος ἐργάστηκε στὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου γιὰ δύο σχεδὸν δεκαετίες ὡς ἐπιστημονικὸς συνεργάτης, εἶναι εἰδικὸς στὰ ἑλληνοσερβικὰ θέματα παιδείας καὶ πολιτισμοῦ τῆς νεώτερης ἐποχῆς. Σήμερα ἐργάζεται ὡς λέκτωρ στὸ Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἡ μελέτη ὑπεβλήθη καὶ ἐγκρίθηκε ὡς διδακτορικὴ διατριβή, στὸ ἴδιο Τμῆμα, τὸ 1985.

Ἡ σημερινὴ γιουγκοσλαβικὴ πόλη Zemun (Σεμλίνο) στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. ἦταν ἓνα μικρὸ χωριό. Ἐπειδὴ ὅμως βρισκόταν στὸν κύριον κόμβον ἑνὸς εὐρύτατου δικτύου πλωτῶν ποταμῶν καὶ στὴ μέση περίπου τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐμπορικοῦ δρόμου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴ Θεσσαλονικὴ πρὸς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ τὴ Βιέννη, ἐμελλε νὰ ἐξελιχθεῖ κατὰ τοὺς δύο ἐπόμενους αἰῶνες σὲ σπουδαῖο κέντρο διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου. Ὅταν, μετὰ τὴ συνθήκην τοῦ Βελιγραδίου (18 Σεπτ. 1739), ἡ περιοχὴ τοῦ Σεμλίνου θὰ μεταβληθεῖ σὲ συνοριακὴ ζώνην μεταξὺ τῆς Μοναρχίας τῶν Ἀψβούργων καὶ τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ σὲ πραγματικὸ θῶρακα τῶν Αὐστριακῶν ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ τουρκοκρατούμενου Βελιγραδίου, τότε ἡ μικρὴ αὐτὴ πόλη θὰ παρουσιάσει μίαν ἐκπληκτικὴν οικονομικὴν καὶ δημογραφικὴν ἀνάπτυξιν. Ἄλλωστε, γιὰ τὴν ἐπιβίωσιν στρατηγικῆς τοῦ θέσης, τὸ Σεμλίνο θὰ εὐνοηθεῖ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρίας μεῖς ἰδιαίτερα προνόμια αὐτοδιοικήσεως, τὰ ὁποῖα θὰ ἐνισχύσουν ἀκόμη περισσότερο τίς οικονομικὰς του προοπτικὰς. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ τοῦ Σεμλίνου ἦταν ἐπόμενο νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν κατοίκων τῶν τουρκοκρατούμενων περιοχῶν καὶ κυρίως τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας, οἱ ὅποιοι, ἤδη ἀπὸ τὸν 17ον αἰ., εἶχαν συνδεθεῖ μετὰ τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῶν βορειοδυτικῶν βαλκανικῶν χωρῶν καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἐτσι, ὅπως καὶ ὁρισμέναις ἄλλαις πόλεις τῶν γιουγκοσλαβικῶν καὶ τῶν οὐγγρικῶν λεκανοπεδίων, τὸ Σεμλίνο προσέλκυσε καὶ αὐτὸ μεγάλον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μεταναστῶν, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθεῖ βαθμιαῖα ἐδῶ μίαν ἀπὸ τίς πιὸ ἀνθηρὰς ἑλληνικὰς παροικίας τῆς βορειοδυτικῆς Βαλκανικῆς. Γιὰ τὴν ἑλληνικὴν παροικίαν τοῦ Σεμλίνου δὲν εἶχε γραφεῖ ὡς σήμερα καμμία συστηματικὴ μονογραφία.

Τὸ ἔργο διαιρεῖται σὲ πέντε κεφάλαια. Στὸ πρῶτον κεφάλαιον: «Ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τοῦ Σεμλίνου» (σσ. 21-77), ὁ συγγρ. προσπαθεῖ νὰ ἐνημερώσει τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν γεωπολιτικὴν θέσιν τοῦ Σεμλίνου καὶ γιὰ τίς ἱστορικὰς προϋποθέσεις τῆς ἀναπτύξεώς του. Στὴ συνέχεια ἐξετάζει τὴν ἵδρυσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς παροικίας καὶ, τέλος, παρουσιάζει τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα ὀδήγησαν στὴν παρακμὴν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἑλληνικῆς

παροικίας τοῦ Σεμλίνου. Τὸ δεύτερο κεφάλαιο: «Τὸ νομικὸ καθεστῶς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σεμλίνου» (σσ. 79-98), εἶναι ἀφιερωμένο στὸ διοικητικὸ σύστημα τῆς πόλεως καὶ στὴ θέση τῶν Ἑλλήνων στὸ σύστημα αὐτό. Ἡ ἐξέταση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σεμλίνου, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ στενὰ συνδεδεμένα μὲ τοὺς ὑπόλοιπους Ὀρθόδοξους τῆς περιοχῆς, ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τοῦ τρίτου κεφαλαίου: «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σεμλίνου» (σσ. 99-119). Μὲ τὴν οἰκονομικὴ συνδρομὴ κυρίως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων λειτουργοῦσαν στὸ Σεμλίνο οἱ Ὀρθόδοξοι Ἱεροὶ Ναοί: τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐξἄλλου, στὸ λοιμοκαθαρτήριο τῆς πόλεως λειτουργοῦσε τὸ παρεκκλήσι τῶν Ἁγίων Ἀρχαγγέλων. Τὰ ἔξοδα τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ παρεκκλησίου αὐτοῦ ἀνέλαβε ὁ μεγαλέμπορος Θεόδωρος Ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ. Στὴν ἐνδιαφέρουσα ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσως τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σεμλίνου εἶναι ἀφιερωμένο τὸ τέταρτο κεφάλαιο: «Ἡ ἐκπαίδευση» (σσ. 121-178). Τὸ «Ἑλληνομουσεῖον» τοῦ Σεμλίνου, τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε τὸ 1794, ἀπέκτισε γρήγορα μεγάλῃ φήμῃ. Τὸ σχολεῖο αὐτὸ εἶχε μαθητὲς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ Σέρβους, Οὐγγρους καὶ Γερμανοὺς τοῦ Σεμλίνου, τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν. Σ' αὐτὸ δίδαξαν κυρίως ὁ Γεώργιος Ζαχαριάδης ἀπὸ τὸν Τίρναβο καὶ οἱ Κοζανίτες Γεώργιος Κλειδης, Εὐφρόνιος Παπαγιαννοῦσης, Γεώργιος Αὐξεντιάδης (ἀπὸ τὸν Πεντάλοφο), Ἰωάννης Τουρούντζας (ἀπὸ τὴ Σιάτιστα) καὶ Δημήτριος Μπέρδας (ἀπὸ τὸ Βελβενδὸ). Ἡ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σεμλίνου στὸν φιλολογικὸ καὶ στὸν ἐκδοτικὸ τομέα ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τοῦ πέμπτου κεφαλαίου: «Ἡ φιλολογικὴ καὶ ἐκδοτικὴ κίνησις» (σσ. 179-223). Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ τὸν συγγραφέα καὶ λόγιον Δημήτριον Ν. Δάρβαρη (ἀπὸ τὴν Κλεισούρα), γιὰ τὸν δάσκαλο καὶ συγγραφέα Γεώργιον Ζαχαριάδη, στὸν ὁποῖο ἀναφερθῆκαμε, γιὰ τὸν μεγαλέμπορο καὶ συγγραφέα Τριαντάφυλλο Δούκα (ἀπὸ τὴν Καστοριά), γιὰ τοὺς τυπογράφους καὶ ἐκδότες ἀδελφοὺς Καραμάτα (ἀπὸ τὴν Κατράνιτσα τῆς Κοζάνης) καί, τέλος, γιὰ τοὺς ἐκδότες ἀδελφοὺς Πούλιου (ἀπὸ τὸ Μπλάτσι τῆς Κοζάνης). Ἀκολουθεῖ τὸ Παράρτημα πηγῶν (σσ. 225-233), ἡ Βιβλιογραφία (σσ. 235-247), ἡ περίληψις στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα (σσ. 241-246) καί, τέλος, τὸ εὐρετήριο (σσ. 240-264).

Ἴσως θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ὑπῆρχε καὶ ἰδιαιτέρο κεφάλαιο γιὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐμπορικὰ θέματα τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας τοῦ Σεμλίνου, ἀλλὰ εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ συγρ. ἔδωσε περισσότερῃ βαρύτητα στὰ πολιτιστικὰ ἐκεῖνα θέματα, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς Κοινότητες καὶ παροικίες: τὴν Ἑ κ κ λ η σ ί α καὶ τὸ σ χ ο λ ε ῖ ο· δύο πόλους στοὺς ὁποίους ὡς σήμερα ὁ Ἑλληνομισμὸς ἔχει νὰ ἐπιδειξέι (παρὰ τὶς ἀνθρώπινες ἀτέλειες) σελίδες δόξας.

Ἡ ἀξιόλογη αὐτὴ μελέτη τοῦ κ. Ἰω. Α. Παπαδριανοῦ, μὲ βάση ἀνέκδοτο ἀρχεῖαικὸ ὑλικό, καλύπτει ἓνα σημαντικὸ κενὸ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνομισμοῦ τῆς Διασπορᾶς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΑΔΗΣ

Bogoslovskis Trudy, Jubilejnyj Sbornik (=Θεολογικὲς Μελέτες, Ἰωβηλαία συλλογὴ), μὲ τὸν γενικὸ τίτλο: *Moskovskaja Duhovnaja Akademiija 300 let (1685-1985)* (= Τὰ 300 χρόνια τῆς Πνευματικῆς Ἀκαδημίας [= Θεολογικῆς Σχολῆς] τῆς Μόσχας, 1685-1985), Μόσχα: ἐκδ. τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, 1986, σσ. 336 (ρωσ.).

Οἱ ἑορτές, οἱ ὁποῖες πραγματοποιήθηκαν στὸ Zagorsk τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1985, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως τριακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας, ἦταν συνδεδεμένες μὲ τὸν Ἑλληνομισμὸ, μὲ τὴν ἑλληνικὴ θεολογικὴ σκέψη καὶ γενικὰ μὲ τὸ ρόλο τὸν ὁποῖο διεδραμάτισαν οἱ Ἕλληνες λόγιοι στὴ Ρωσία τὸν 17ον αἰ., καὶ εἰδικὰ μὲ τὴν εὐεργετικὴ παρουσία στὴ ρωσικὴ πρωτεύουσα τῶν ἀδελφῶν

Λειχουδῶν. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας ἐξέδωκε στὴ σειρὰ τῶν Θεολογικῶν Ἐπετηρίδων (Bogoslovskie Trudy) τὸ Ἴωβηλαῖο τοῦτο τεύχος μὲ μελέτες κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καθηγητῶν.

Ἐπί τὸν τόμον ἀρχίζει μὲ Πρόλογο τοῦ ἀειμν. μητροπολίτη Λένινγκραντ καὶ Νόβγοροδ Ἀντωνίου (σ. 5), προέδρου τῆς ἐκδοτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἐπετηρίδας, ὁ ὁποῖος δὲν εὐτύχησε νὰ δεῖ ἐκδεδωμένο τὸ κείμενό του, ἀφοῦ τερμάτισε τὸν ἐπίγειο βίον του πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ τόμου. Ἀκολουθεῖ ἀνακοίνωσις τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας (σ. 6) καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ πατριάρχου Μόσχας Ποιμένους στὴν ἐορτὴ τῶν 300 ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας, στίς 29 Δεκεμβρίου 1985 (σ. 7-8). Στὴ συλλογὴ τῶν μελετῶν ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ, ὁ ἐπίσκοπος Dmitrovskij Ἀλέξανδρος, πρύτανης τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας, ἀναφέρεται στὸ ζωνρὸ καὶ συνεχὲς ἐνδιαφέρον τοῦ πατριάρχου Μόσχας Ποιμένους πρὸς τὴς Θεολογικὰς Σχολὰς (σ. 9-33). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Volokalamskij Πιτιρίμ, καθηγητὴς τῆς Σχολῆς, ἀναφέρεται στὴν ἐνότητα τῆς Παραδόσεως καὶ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ (σ. 24-40). Ὁ I. N. Ekonomov, λέκτορας τῆς Σχολῆς, ἀναφέρεται στὴν προϊστορία τῆς ἰδρύσεως τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ στὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας της (σ. 41-72). [Ἐπί τὸν συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὸν ἰε' αἰ. καὶ τὴν κατάστασιν τῆς παιδείας στὴ Μόσχα, μὲ τὴν ἔλλειψιν Θεολογικῆς παιδείας, μὲ τὴν προπαγανδιστικὴν δραστηριότητα τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Διαμαρτυρομένων, μὲ τὴν εὐεργετικὴν παρουσίαν τῶν ἀδελφῶν Λειχουδῶν στὴ Μόσχα καὶ, τέλος, μὲ τὴν ἰδρυσὴν τῆς πρώτης Θεολογικῆς Σχολῆς στὴ Μόσχα, τῆς γνωστῆς Academia Slaviano-Greco-Latina καὶ τὸν ρόλο της στὴ μόρφωσιν τῶν Ρώσων τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν ὁ συγγρ. γνωρίζει μόνον τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, καὶ τὴ μελέτη τῆς Ντ. Παπαστράτου, «Οἱ ἀδελφοὶ Λειχουδαί», («Ὁ Ἑρμιόπολις», τόμ. 14, 1977). Τὴ μελέτη συνοδεύουν φωτογραφίαι εἰκόνων ἀγίων, φωτογραφίαι κτιρίων, ἀποφοίτων ἱεραρχῶν, καθηγητῶν, μαθητῶν, ἐπιτίμων μελῶν, ἐπιφανῶν ἀλλοδαπῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπισκέφθησαν κατὰ καιροὺς τὴ Σχολὴν κ.ἄ.]. Συνεχίζει ὁ πρεσβύτερος Ἀλέξανδρος Saitykov μὲ τὴ σύντομὴ ἱστορίαν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας (σ. 73-112), ὁ ὁποῖος, στὸ τέλος τῆς μελέτης του παραθέτει κατάλογο τῶν διευθυντῶν καὶ πρυτάνεων τῆς Σχολῆς (σ. 111-112). Ὁ συγγρ. δὲν ἀναφέρεται καθόλου σὲ ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν. Ὁ κατάλογος τῶν διευθυντῶν καὶ πρυτάνεων τῆς Σχολῆς ἀρχίζει μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Λειχουδῆς, 1685 μὲ 1694 καὶ τελειώνει μὲ τὸν πρωτοπρεσβύτερο A. P. Orlov τὸ 1917 μὲ 1919 [ἔταν ἡ Σχολὴ ἔκλεισε τὴς πύλες της, βάσει τοῦ Διατάγματος τῆς 6 Σεπτεμβρίου 1918 περὶ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας καὶ Σχολείου καὶ Ἐκκλησίας]. Μετὰ, ὁ πρωτοπρεσβύτερος Βλαδίμηρος Ivanov ἀναφέρεται στὴν καθιέρωσιν τῆς Θεολογικῆς σκέψεως στὴ Μόσχα ἀπὸ τὸ 1814 ὡς τὸ 1870 (σ. 113-147). Ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὴς σημαντικὰς ἀλλαγὰς οἱ ὁποῖες καθιερώθησαν τὸ 1814 στὴ Θεολογικὴν παιδείαν τῆς Ρωσίας, τὴν ἐποχὴ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Μόσχας Φιλᾶρετο Dрозδov (1821-1867) καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Θεόδωρο Golubinsky (1794-1854). Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῶν μελετῶν κλείνει μὲ τὴν ἐργασίαν τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου V. Smirnov, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πατριάρχου Μόσχας Ἀλεξίου πρὸς τὴ Θεολογικὴ Σχολὴν τῆς Μόσχας (σ. 148-165). Ὁ πατριάρχης Μόσχας Ἀλέξιος, ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς τὸ 1904, συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν νέα περίοδον τῆς Σχολῆς, ἡ ὁποία ἀρχισε τὸ 1944, ἔταν τὸ Σοβιετικὸν καθοριστικὸν ἔδωκε ἀδεια ἐπαναλειτουργίας τῆς Σχολῆς.

*

Στὴ συνέχεια ὀρισμέναι μελέται ἀπομακρύνονται κάπως ἀπὸ τὸ κυρίως θέμα τοῦ τόμου. Ἐπί τὸν ὁ πρεσβύτερος Βασίλειος Stragnanov ἀσχολεῖται μὲ τὴν πνευματι-

κόττητα τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (σσ. 166-173)· ὁ ἀρχιμανδρίτης Πλάτων I g u m o ν μετὰ τὴν Θεολογικὴν προσέγγιση στὸ πρόβλημα τῆς εἰρήνης (σσ. 174-187)· ὁ καθηγητῆς M. S. I v a n o ν μετὰ τὸ θέμα: Πίστη· πεποίθησις, ἐμπιστοσύνη, ἀφοσίωσις (σσ. 188-192)· ὁ πρεσβύτερος Βλαδισλάβος C y r i n μετὰ τὴν συμβολὴν στὰ ἔθνη τῆς Ἐκκλησίας (σσ. 193-225)· ὁ ἡγούμενος Ἀνδρόνικος T r u b a c e ν μετὰ τὸν πρεσβύτερον Παῦλον F l o r e n s k y, ὡς καθηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας (σσ. 226-245)· ὁ ἡγούμενος Θεοφύλακτος M o i s e e ν μετὰ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας (σσ. 247-263)· ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης S v i r i d o ν μετὰ τὴν γνωσιολογίαν τοῦ πρεσβυτέρου Παύλου F l o r e n s k y (σσ. 264-292)· ὁ I. N. E k o n o m e ν μετὰ τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ (σ.σ. 293-315)· ὁ διάκονος Βαλεντίνος A s m u s μετὰ τὴν θέσιν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας στὴν ἱστορίαν τοῦ ρωσικοῦ πολιτισμοῦ (σσ. 316-330)· καὶ, τέλος, ὁ ἡγούμενος Μακάριος V e r e t e n n i k o ν μετὰ τὴν σχολὴν τοῦ μητροπολίτη πάσης Ρωσίας Μακαρίου (1482-1563) (σσ. 331-336).

Ὁ ὄρατος ἐκδοτικὸς Ἰωβηλαῖος Τόμος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας δείχνει τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ὄλην ἐπιστημονικὴν ἔρευνα, ποὺ ἐπιτελοῦνται στὸ περιβάλλον τῆς λαύρας τῆς Ἁγίας Τριάδος, στὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Σεργίου (Zagorsk σήμερα), ὅπου στεγάζονται τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας, καθὼς καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολή.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

Γεωργίου Δ. Μεταλληνού — Βαρβάρας Καλογεροπούλου — Μεταλληνού, Ἀρχεῖον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας — Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης — Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντινου (Τυπάλδου-Ἰακωβάτου) 1844-1864, τόμος Β', Γράμματα τῆς Ἐφορίας, Ἀπαντήσεις τῆς Σχολαρχίας, Εἰσιτήρια καὶ Ἐγγυητικά, Ἀθήνα, 1987, σελίδες I-IXIX, 317-734, Φωτογραφίαι: 2.

Ὁ ὑπότιτλος μᾶς δίδει κάπως καὶ τὸν πίνακα περιεχομένων, ποὺ σύντομα θὰ ἴτο δυνατόν νὰ διαμορφωθῆ ὡς ἐξῆς: Προλεγόμενα τόμου Β', σ. II-XIX. Γράμματα τῆς Ἐφορίας, σ. 317-496. Ἀπαντήσεις τῆς Σχολαρχίας, σ. 497-649. Εἰσιτήρια καὶ Ἐγγυητικά (καὶ Συμμεταρτυρία διὰ Χειροτονίας καὶ Ἱατρικαὶ Βεβαιώσεις), σ. 651-734.

Ὁ τόμος Β' περιλαμβάνει 150 περίπου σελίδας περισσοτέρας ἀπὸ τὸν τόμον Α' (σελίδες 319). Ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, τὴν μέθοδον παραθέσεως τῆς ὕλης καὶ τὰ παρόμοια, οἱ δύο τόμοι καθόλου δὲν διαφέρουν. «Ἄν ὁ προηγούμενος Τόμος, μετὰ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Σχολαρχίας, εἰσάγει τὸν ἀναγνώστη στὴ ζωὴ τῆς Σχολῆς, χαράσσοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὸ περίγραμμά της, ὁ παρὼν Τόμος παρουσιάζει καθ' ἑαυτὴν τὴν λειτουργίαν τῆς Σχολῆς σὲ ὅλες της τίς διαστάσεις. Σ' αὐτὸν ἀποτυπώνεται ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ Ἰδρύματος καὶ ὅλη ἡ κίνησή του. Ἡ διαμόρφωσις τῆς παιδευτικῆς πράξεως καὶ ἡ ἐξέλιξίς της. Ἡ βαθμιαία συγκρότησις τοῦ διδακτικοῦ σώματος καὶ οἱ συνεχεῖς ἀνασχηματισμοὶ τῆς μαθητικῆς κοινωνίας» (σ. 11). «Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχήν, ποὺ θέσαμε κατὰ τὸν σχεδιασμὸν τῆς Ἐκδόσεως, ἡ ἀρίθμωσις τῶν σελίδων καὶ ἐγγράφων εἶναι συνεχής. Ἔτσι ὁ παρὼν Τόμος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν σελίδα 317 καὶ μετὰ τὸν ἀριθμὸν ἐγγράφου 512, τὸ τελευταῖον δὲ ἐγγράφον ἔχει ἀριθμὸν 1365. Περιλαμβάνει δηλαδὴ, συνολικὰ 854 ἀριθμοὺς» (σ. III). «Τὰ Ἐφορικά Γράμματα εἶναι συνολικὰ 312. Ἀρχίζουν τὴν 24.10.1844 (ἀριθ. 512) καὶ τελειώνουν στίς 14.1.1863 (ἀριθ. 823)», σ. XI.

Δίδεται ἕνας κατάλογος τῶν μελῶν τῆς ἐφορίας (24 Ὀκτωβρίου 1844-28 Ἰουνίου 1862), σ. XII-XIII. Εἰς τὰ γράμματα τῆς ἐφορίας ἀπαντᾷ ὁ σχολάρχης. (Τὰ Ἀπαντη-

τικὰ Γράμματα εἶναι συνολικὰ 335. Ἀρχίζουσιν στίς 29.10.1844 (ἀρ. 824) καὶ τελειώνουσιν στίς 23.1.1863 (ἀρ. 1158)», σ. XIII. «Εἰσειτήρια σώθηκαν στὸ Ἀρχεῖο καὶ δημοσιεύονται συνολικὰ 207. Ἀρχίζουσιν στίς 27.5.1845 (ἀρ. 1159) καὶ τελειώνουσιν στίς 14.11.1862 (ἀρ. 1365)», σ. XV. «Τὰ ἐγγυητικὰ... ἀρχίζουσιν στίς 20.7.1845 (ἀριθ. 1161β) καὶ τελειώνουσιν τὴν 1.9.1862 (ἀρ. 1361β)», σ. XVI. «Ἀπὸ τὸν ἀριθμ. 1281 (Κ¹⁰, 123)-17.8.1856-ἀρχίζουσιν καὶ οἱ Ἱατρικὲς Βεβαίωσεις» (σ. XVI).

Ἡ ἱερὰ θεολογικὴ σχολὴ τῆς Χάλκης φιλοξενεῖται εἰς τὴν ἱεράν μονὴν τῆς ἁγίας Τριάδος Χάλκης, κέντρον τῆς ὁποίας εἶναι τὸ καθολικὸν αὐτῆς, δηλαδὴ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Τριάδος. Διάφορα κείμενα σχετίζονται πρὸς τὴν θείαν λατρείαν, μὲ κέντρον τὸν ναὸν αὐτόν. Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς ἁγίας Τριάδος εἶναι πατριαρχικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ μονή, μὲ κυρί-αρχον τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Ἰγούμενος τῆς ἱεραῖς μονῆς διατελεῖ ὁ καὶ σχολάρχης αὐτῆς, τότε ὁ μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνος Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἀδείας τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἦτο καὶ ὁ πρῶτος λειτουργὸς αὐτῆς. Γίνεται λόγος διὰ τὰς εἰς αὐτὸν τελουμένας ἱεραῖς ἀκολουθίας, τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ἀρ. 566, σ. 349, τὴν λειτουργίαν Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου (σ. 413,568-570), τὴν σαββικὴν ψαλμωδίαν (ἀρ. 557, 572, 584, 749, 794, 860, 1038, 1095, 1121, σ. 342-343, 352, 359-360, 456, 484, 514, 600, 628, 637), τὰς χειροτονίας τῶν καθηγητῶν/διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῆς, διὰ τὸ θεῖον κήρυγμα κ.ἄ.

ὑπὸ τὸν ἡγούμενον ὡς ἐφημέριοι ἢ λειτουργοῦντες, ἐνόησε καὶ μαθηταί, εἰς τὸν ναὸν φέρονται οἱ κάτωθι: Ἱερομόναχος Ἰωακείμ (θὰ/νὰ λειτουργῆ). Ἡμερομ. 24/29 Ὀκτωβρίου 1844, 24 Νοεμβρίου 1846. ἀρ. 512-513, 824, 831-832, σ. 317, 499, 501. Ἐφημέριος παπᾶ-Θεοδόσιος ὁ Κύπριος, «ἀποβάλλεται». Ἡμερομ. 30 Ὀκτωβρίου-26 Νοεμβρίου 1846, ἀρ. 530-534, 831-832, σ. 328-330, 501. Ἐφημέριος ἱερομόναχος καὶ μαθητῆς Νεκτάριος, ἐκ Δελβίνου, 24/26 Νοεμβρίου 1846. Ἀνεχώρησεν: 9 Αὐγούστου 1851: ἀρ. 534, 832, 931. σ. 330, 501, 547. Ἐφημέριος, ἱερομόναχος καὶ μαθητῆς παπᾶ Γρηγόριος ἐκ Καστορίας. Ἡμερομ. 13 Αὐγούστου 1852. 12 Φεβρουαρίου 1853. 27/29 Αὐγούστου 1857. ἀρ. 656, 668, 743, 1054. σ. 402-403, 409, 453, 611. Ἐφημέριος Ἀθανάσιος ἱερομόναχος, 18 Δεκεμβρίου 1859, ἀρ. 783, σ. 477. (;) Ἐφημέριος καὶ μαθητῆς ἱερομόναχος Βησσαρίων ἐκ Δυρραχίου. 27 Ἰουλίου 1862, ἀρ. 1356, σ. 730.

Τὰς συμμαρτυρίας διὰ τοὺς μαθητάς, ποὺ πρόκειται νὰ χειροτονηθοῦν, ὑπογράφουν οἱ πνευματικοὶ τῆς σχολῆς Ἱερομόναχος Ἰάκωβος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. 13 Νοεμβρίου 1848-11 Νοεμβρίου 1862. ἀρ. 856 — κατὰ διαστήματα — 1152. σ. XI, 513, 523, 540, 546, 571, 574, 580, 629, 639, 642, 645. Ἀρχιμανδρίτης Ἀθανάσιος, 5/17.2.1859, ἀρ. 1077-1079, σ. 621-622. Ἠσαίας, προσωπικὸς τοῦ μαθητοῦ Ἀχιλλέως Μιρμιγγίδου, τοῦ Βυζαντίου, 31.8.1862, ἀρ. 1146, σ. 645. Βεβαίως κύριον ἀντικείμενον τῶν ἐγγράφων τούτων εἶναι καὶ παραμένει ἡ ἱερὰ θεολογικὴ σχολὴ τῆς Χάλκης καὶ τὰ περὶ αὐτήν. Τὰ κατ' ἐξοχὴν ἢ πρωταρχικὰ ὅμως σώματα ἢ πρόσωπα, ποὺ συναντῶνται ἐδῶ, εἶναι ἡ ἐφορία καὶ ὁ τότε σχολάρχης.

Ἡ ἐφορία (ἐπιτροπή), ἀποτελουμένη ἀπὸ ἀρχιερεῖς, ἔχει τὴν ἀμεινον αὐτῆς ἀναφορὰν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην καὶ τὴν ἱεράν σύνοδον καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐξωτερικὴν κατάστασιν καὶ τὴν εὐρύθμον λειτουργίαν τῆς σχολῆς ταύτης. Ἡ ἐσωτερικὴ διεύθυνσις τῆς σχολῆς εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τὸν διευθυντὴν αὐτῆς, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται σχολάρχης (Κωνσταντίνος Τυπάλδος, 1844-1864).

Διαβιβάζεται παρὰ κλήσης ἀπὸ μέρους τῶν συγγενῶν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ Δ', ὅπως ὁ Κωνσταντίνος Τυπάλδος ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον κατὰ τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1853, ὁ ὁποῖος ὅμως λόγῳ ἀσθενείας ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀρ. 675, 980, σ. 412-413, 569. Ἡ πρὸς τὸν Τυπάλδον ἀπὸ μέρους τῆς ἐφορίας ἐκδηλουμένη συνεχὴς καὶ ἀδιάπτωτος συμπαράστασις καὶ ἐνίσχυσις (1854), ἀρ. 689-690,

σ. 419-421 καὶ ἀλλαγῶ. Ἡ πρὸς τὴν ἐφορίαν ὑποβληθεῖσα παραίτησίς του, ἀρ. 1158, σ. 649. «Τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενος, ὡς εἰκόσ, προσκυνῶ. Μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη πασχούσης σωματικῆς ὑγείας μου διευθύνειν τὰ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν σεβαστὴν Ἐφορίαν, ὅπως ἔχη με τοῦ λοιποῦ παρητημένον τῆς ἐν αὐτῇ σχολαρχίας. Εὐγνωμονῶν δὲ διὰ βίου τῇ Μητρὶ ἡμῶν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ αὐτῆς εὐνοίαν, συμπάθειαν καὶ ἀγάπην, ὑποσημειοῦμαι εὐσεβεστάτως, ὅλος καὶ διατελῶ. Ἐν Χάλκῃ τῇ κγ' Ἰανουαρίου 1863. Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός, Ὁ Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνος. Τῇ Σεβαστῇ Ἐφορίᾳ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, προσκυνητῶς, εἰς Φανάριον».

Πολλὸς λόγος γίνεται διὰ τοὺς καθηγητάς, τοὺς ὑφηγητάς καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς περιόδου ταύτης (1844-1864). (Ἴδε καταλόγους αὐτῶν εἰς Σταυρίδου Β.Θ., Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκῃς, 3 τόμοι, Ἀθήναι-Θεσσαλονίκη, 1968-1973, I, 1844-1923, Ἀθήναι, 1970, 17-136, 137-143.

Ἐκεῖ ὁ γράφων παραθέτει βιο-βιβλιογραφικῶς ἐν ἐκτάσει τοὺς σχολάρχας καὶ τοὺς καθηγητάς τοῦ Θεολογικοῦ τμημάτος τῆς σχολῆς. Κατήρτισε δὲ μὲ τὸ εἰς τὴν διάθεσίν του ὑλικὸν πλήρεις κατὰ τὸ δυνατόν καταλόγους τῶν διδασκάλων, τῶν ὑφηγητῶν, τῶν μελῶν τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ καὶ τῶν κατ' ἔτος ἀποφοιτῶν αὐτῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ μίαν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς ἰδίας σχολῆς.

Εἰς τὴν συνέχειαν λαμβάνω ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον, τ. Β', στοιχεῖα διαφωτιστικὰ διὰ τοὺς καταλόγους τούτους. Διδάσκαλος κύρ Νικόλαος, ὁ Συμυρναῖος. Ἄγνωστον πρόσωπον. Ἄγνωστον ἐὰν ἐδίδαξεν. (Β. Θ. Σταυρίδου, ἐνθ. ἀν., I, 137, ὄχι). 16 Σεπτεμβρίου 1846, ἀρ. 528, σ. 326-327. Διδάσκαλος Ἰωάννης Τάξης (1844-1847). (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 137). Ἰσχυρῶς τὴν παραίτησίν του τὴν 23ην Ἰουλίου 1847, σ. 333, 502-505. Ἡ ἐφορία ἀποφασίζει, ὅπως προσφέρει εἰς τὸν Ἰωάννην Τάξην ἀναχωροῦντα ὡς δῶρον «ἕξι πηχεῖς τζόχας». ἀρ. 540, 545, 836, 839, σ. 333, 335, 502-505. Διδάσκαλος Νικόλαος Παντολέοντος (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 137, ὄχι). Ἐδίδαξεν ἐπὶ ἐν ἔτος (1846-1847), τὰ ἐλληνικά, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν γεωγραφίαν. Ἡ παραίτησίς του τὴν 30ην Ἰουλίου 1847, ἀρ. 528, 545-546, 837-838, 843, σ. 335-336, 504-506. Διδάσκαλος Γεώργιος Ἰωαννίδης ἐκ Κλεισοῦρας τῆς Μακεδονίας, 26 Αὐγούστου - 30 Νοεμβρίου 1847 (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 137, ὄχι). Ἐλληνικά. Παρέμεινεν εἰς τὴν σχολὴν μόνον δύο μῆνας, ἀρ. 546, 550, σ. 336, 338-339. Ὑφηγητῆς/Διδάσκαλος Ἰγνάτιος Ἰωαννίδης, διάκονος, ἀπόφοιτος τοῦ 1848 (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 142). Ὑφηγητῆς (1845-1848). Διδάσκαλος τὸ 1848-9. Διορισμὸς 13 Νοεμβρίου 1848 (Ἴδε καὶ Γεωργίου Μεταλληνοῦ, ἐνθ. ἀν., I, 92. Παραίτησις 8/11 Αὐγούστου 1849. ἀρ. 591-593, σ. 363-366, 521. Δημήτριος (Δωρόθεος) Εὐελπίδης ὁ Ρύσσιος (Β. Θ. Σταυρίδου I, 137, ὄχι). Ἀπόφοιτος τοῦ ἔτους 1851. Ἐκλαμβάνεται ὡς διάδοχος τοῦ διακόνου Ἰγνατίου. Ἄγνωστον ἐὰν ἐδίδαξεν. 11/17 Αὐγούστου 1849, ἀρ. 593, σ. 365-366, 522. Διδάσκαλος Χρῆστος Καρπέλλης (καὶ Σικαρπέλλης ἢ Καρδέλλης). (Σταυρίδου I, 137). Διορισμὸς 3/5 Ἀπριλίου 1850-11/19/21 Αὐγούστου 1851. Διδάσκει τὸ 1850/1851, ἀρ. 608, 634-635, 898, 933-935, σ. 375, 388-389, 531-532, 541, 548-549. Διδάσκαλος Νεόφυτος Ρυλλιῶτης (Ριλιῶτης, Σλαβοῦνος), ἱερομόναχος, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 137). Διδάσκει τὰ σλαβωνικά, 1848-1852. Παραίτησις: 1852. 9 Σεπτεμβρίου 1850, ἀρ. 615, 749, σ. 378-380, 456. Διδάσκαλος Ἀμβρόσιος, ἱερεὺς αἰεὶ τὴν Χώραν τῆς Χάλκῃς ἐφημερεύων» (Σταυρίδου, I, 138). Διδάσκει μουσικά. 19/22 Σεπτεμβρίου 1850, ἀρ. 616, 909, σ. 380-381, 538. Διδάσκαλος Μιχαῆλος Βελογιάννης ἢ Βελογιάκης ἢ Βελογιαννίδης ἐξ Ἰωαννίνων, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 137-138). Ἄγνωστον ἐὰν ἐδίδαξεν, 19/21 Αὐγούστου 1851, ἀρ. 635, 935, σ. 388-389, 549-550. Ὑφηγητῆς/Καθηγητῆς Χριστοφῶρος Προδρομίτης (1852-1855), (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 74, 142). 11 Αὐγούστου 1851, 5 Νοεμβρίου 1862.

9/11, 13 Ἰανουαρίου 1855. 1 Αὐγούστου 1855, ἀρ. 637, 664-665, 699-700, 708, 713, 933, 983, 1001-1002, σ. 390-394, 407-408, 426-428, 432-435, 548-549, 570, 578-580. Διδάσκαλος Γ. Μητακίδης, ὁ Ραιδεστηνός, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). Διδάσκει μαθηματικά, λατινικά, γεωγραφίαν. 14 Σεπτεμβρίου 1851-1 Φεβρουαρίου 1855. 14/16/20 Σεπτεμβρίου 1851, 11/13 Νοεμβρίου 1851. 19 Αὐγούστου 1854, 2/3 Δεκεμβρίου 1854. 9/13/28 Ἰανουαρίου 1855. 1 Φεβρουαρίου 1855, ἀρ. 639-640, 643, 691, 698-703, 940-941, 943, 1000, 1002, 1009, σ. 390-394, 421-422, 425-429, 551-554, 576, 583-584. Διδάσκαλος Ἀλέξανδρος (;) (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). 16 Σεπτεμβρίου 1851, ἀρ. 640, σ. 391-393. Διδάσκαλος Ἀπόστολος Συρίγος, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). 10 Αὐγούστου 1852, ἀρ. 655, σ. 401-402. Διδάσκαλος Δημήτριος Σταυρίδης, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). Διδάσκει γαλλικά, τουρκικά. 27 Αὐγούστου 1852 (διορισμός) - 1855/1856, ὅτε ἐσυνέχιζε διδάσκων. 19/21/28/31 Δεκεμβρίου 1855, ἀρ. 659, 723, 725, 1025-1026, σ. 404-405, 441-444, 591-595. Διδάσκαλος Παρθένιος Ζωγραφίτης, ἱερομόναχος. 1852/1853, Σλαβωνικά. 22 Σεπτεμβρίου 1852, ἀρ. 661, σ. 405-406. Διδάσκαλος Θεόδωρος Κυριακίδης, ὁ Τραπεζούντιος. (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138, 143). Διδάσκει μαθηματικά. 13 Αὐγούστου 1855-1864. Βιβλιοθηκάριος, 19 Σεπτεμβρίου 1859. 1/2/13 Αὐγούστου 1855. 15 Ἰουλίου 1857, 8 Αὐγούστου 1857. 17/24 Αὐγούστου 1859. 16/19 Σεπτεμβρίου 1859, ἀρ. 710, 712, 772-774, 1014, 1050, 1091, 1093. σ. 432-434, 469-471, 586, 608, 626-627. Καθηγητὴς Ἀγαθάγγελος Ἀριστέας, διάκονος, ἐκ Νικομηδείας, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 74, 145). Ἀντικαταστάτης τοῦ Χριστοφόρου Προδρομίτου. 22 Αὐγούστου 1855. 18 Ὀκτωβρίου 1855. ἀρ. 712-713, 720, σ. 434-435, 439-440. Καθηγητὴς Γερμανὸς Γρηγοῶς (καὶ σχολάρχης), διάκονος (ἀρχιμανδρίτης), (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 36-46). Διορισμὸς 15 Αὐγούστου 1856-παραίτησις 3 Ἰουλίου 1858 (διάκονος), ἀρ. 734, 751, 1041, σ. 448-449, 458, 602. Διδάσκαλος Χριστόδουλος Γεωργίου Χατζῆς (ἢ Χάτας ἢ Καλωταῖος), (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). Ἑλληνικά καὶ προσωρινῶς γαλλικά. Διορισμὸς 19 Νοεμβρίου 1856. 4/19 Νοεμβρίου 1856. 17/18/24 Αὐγούστου 1859. 1 Σεπτεμβρίου 1859, ἀρ. 738, 773, 1042, 1091, σ. 450-451, 469-471, 602, 626-627. Χαφιζ Μεχμέτ Ἐφένδης ὁ Ἄραψ, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). 13 Μαρτίου 1857, ἀρ. 741, 1048, σ. 452, 606-607. Διδάσκαλος Λεάνδρος Ἀρβανιτάκης, α') 1850-7 Αὐγούστου 1857, β') 1876-1891. (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138), α') παραίτησις: 7 Αὐγούστου 1857. 7/8/10/11/29/30 Αὐγούστου 1857, ἀρ. 742-745, 1051-1053, σ. 453-454, 608-611. Διδάσκαλος Ἰωάννης Παντούρης, ἐκ Γανοχώρων, διάδοχος τοῦ Λ. Ἀρβανιτάκη, (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 138). Διδάσκει ἑλληνικά, λατινικά, γενικὴν ἱστορίαν. Διορισμὸς 27 Αὐγούστου 1857-27/29 Αὐγούστου 1857. Παῦσις: 20 Μαΐου 1859, ἀρ. 744-745, 760, 1053, σ. 454, 463, 610. Διδάσκαλος Πάτροκλος, (Σταυρίδου, I, 137-138, ὄχι). Ἀγνωστον πρόσωπον. 30 Αὐγούστου 1857, ἀρ. 745, σ. 454. Ἀνθίμος Μιχαήλ ἢ Μιχαήλωφ ἢ Μιχαηλίδης, Σχολάρχης. (Β. Θ. Σταυρίδου, I, 25-28). Εἶναι ὁ λαβὼν τὸ α' δίπλωμα τῆς ἱ. Θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης (1848), σ. 457: (Εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος, Ἀμὴν. Ἐπι' Ἀνθίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, Σχολαρχοῦντος ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντίνου Τυπάλδου Μεγάλου Ἀρχιμανδρίτου, καθηγητοῦ τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας καὶ τῆς Φιλοσοφίας, ὁ τῶν τῆς Σχολῆς Καθηγητῶν Σύλλογος τὸν Ἱεροδιάκονον Ἀνθίμον Μιχαήλ, ἐκ Τεσσαράκοντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης ὀρμώμενον, διδαχθέντα μὲν τὴν Ἱερὰν Θεολογίαν, ἐν δὲ τῇ γενομένη ἀκριβεῖ δοκιμασίᾳ τὴν εἰς τὰ θεολογικά μαθήματα ἄριστα ἐπιδειξάμενον, παμψηφει καὶ μετ' ἐπαίνου εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Θεολογίας, κατὰ τὸν νόμον, ἐνέκρινε καὶ πάντα αὐτῶ τὰ τῶ διδασκαλικῶ ἀξιώματι παρομαρτοῦντα προσένειμε. Ταῦτα δηλοῦται τῷ Διπλώματι τῷδε σεσημασμένῳ μὲν τῇ τῆς Σχολῆς σφραγίδι, κεκυρωμένῳ δὲ τοῖς τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου, τοῦ Σχολάρχου καὶ τῶν Καθηγητῶν αὐτογράφοις. Ἐξεδόθη ἐν Χάλκῃ, ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ, μηνὸς Ἰουλίου,

ἔτει σωτηριῶ 1848». Καθηγητής, ὡς ἱερομόναχος/ἀρχιμανδρίτης, διορισμὸς 3 Νοεμβρίου 1857. 13 Μαΐου 1861 συνεχίζει διδάσκων. Σλαβωνικά. Μεταφράσεις κειμένων, βεβαιώσεις. Διδάσκει καὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν, 6 Μαΐου 1859. Ὁ καθηγητὴς/ἀρχιμανδρίτης ἐκφωνεῖ λόγον κατὰ τὴν τελετὴν τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τῆς Ἐκκλησίας τῶν Βουλγάρων τοῦ ἁγίου Στεφάνου, τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1859. 23 Μαΐου 1861 μητροπολίτης Πρεσλάβας. 3 Νοεμβρίου 1857. 26/29 Ἰανουαρίου 1859. 6 Μαΐου 1859. 22 Αὐγούστου 1859. 1 Σεπτεμβρίου 1859. 23 Ὀκτωβρίου 1859, ἀρ. 750, 756, 771, 773, 779, 1075, 1081, σ. 456-458, 460-462, 468-473, 621-624. (Ἴδε περὶ αὐτοῦ, τῶν Ἰδίων, I, Ἀθῆναι, 1985). Ἡμερομ. 9 Δεκεμβρίου 1857, 17 Ἰουνίου 1858, 7/9 Ἰανουαρίου 1861. 13 Μαΐου 1861, 11 Αὐγούστου 1864, ἀρ. 186, 224, 231, 299, 436, 468, σ. 148-149, 165, 168, 214-215, 287, 296-297. Καθηγητὴς Γρηγόριος Γῶγος, Διάκονος. (B. Θ. Σταυρίδης, I, 74-77). 14 Σεπτεμβρίου 1856 ἤδη καθηγητὴς. Παράλληλα ἐκήρυττε τακτικῶς. Σχολαρχεῶν, 16 Ἰουλίου-30 Ὀκτωβρίου 1858. Ὁ σχολάρχης κάμνει ταξίδιον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἡμερομ. 14 Σεπτεμβρίου 1856. 3 Νοεμβρίου 1857. 19 Αὐγούστου 1858. 29 Σεπτεμβρίου 1858. 29 Σεπτεμβρίου 1858. 1/3/4/15/20 Ὀκτωβρίου 1858. 1 Ἀπριλίου 1859. 22 Αὐγούστου 1859. 1 Σεπτεμβρίου 1859. 15/16/18 Μαρτίου 1860. 8 Ἰουνίου 1862, ἀρ. 751, 754, 755, 771, 787-788, 1041, 1066-1070, 1080, 1095, 1108-1109, 1141, σ. 458, 460-462, 468-471, 479-481, 601-602, 617-619, 622-623, 628, 632-633, 643. Γραμματεὺς τοῦ καθηγητικῆς συλλόγου (σχολῆς), 8 Ἰουνίου 1862. Ὁ σχολάρχης, λόγῳ τῆς ἀσθενείας του (τύφλωσις) δὲν ἤμπορεῖ νὰ γράψῃ ἰδιαιτέρας ἐπιστολάς. Τοῦτο πράττει ἀπὸ μέρους αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς ἱεροδιάκονος Γρηγόριος Γῶγος. «Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη διὰ χειρὸς Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου Γῶγος, κατὰ προτροπὴν καὶ υπαγόρευσιν τῆς αὐτοῦ πανιερόττητος τοῦ Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κυρίου Κωνσταντίνου: «Τῷ Σεβασμιωτάτῳ Τοποτηρητῇ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου ἁγίῳ Ρασκοπρεσβέρνῳ Κυρίῳ Μελετίῳ καὶ τῇ ἁγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ». Ἐν Χάλκῃ τῇ 7 Αὐγούστου 1863. Τελευταία ἐπιστολὴ 11 Μαΐου 1864. (Ἴδε καὶ Γ.-B. Μεταλληνοῦ, I, 311-316, ἀρ. 503-511, ἡμερομ. 7 Αὐγούστου 1863. 11 Μαΐου 1864). Διδάσκαλος Χριστοφόρος Σοφιανόπουλος (B. Θ. Σταυρίδου, I, 138). Ἑλληνικά, λατινικά, πολιτικὴ ἱστορία. Ἀλληλογραφία περὶ αὐτοῦ: 17/19 Αὐγούστου 1859, ἀρ. 770, 1094, σ. 468, 627-628.

Φιλόθεος (Θεόδωρος) Βρυένιος, Σχολάρχης. (B. Θ. Σταυρίδου, I, 22-25). Ἡ εἰς διάκονον χειροτονία του, διαδικαστικά, 14 Ὀκτωβρίου 1855, ἀρ. 1019, σ. 578. Ἴδε καὶ Γ.-B. Μεταλληνοῦ, I, 137. 14 Ὀκτωβρίου, ἀρ. 157. Ὁ ἱεροδιάκονος Φιλόθεος Βρυένιος ἀποστέλλεται εἰς τὴν σχολὴν διὰ νὰ συμβοηθῆσιν τὸν σχολάρχην Κωνσταντῖνον Τυπάλδον εἰς τὰς ἐξετάσεις, λόγῳ τῆς ἀσθενείας του. Ἡμερομ. 5 Ἰουνίου 1861, ἀρ. 799, σ. 486 καὶ 8 Σεπτεμβρίου 1855, σ. 587-588. Διδάσκαλος Μελέτιος, ἱερολογιώτατος. Ἀπολύεται ἀπὸ τὴν σχολὴν μετὰ ἀπὸ αἵτησίν του. Ἄγνωστον πρόσωπον. Ἄγνωστον ἐὰν ἐδίδαξεν. 10 Σεπτεμβρίου 1846, ἀρ. 830, σ. 501. Διδάσκαλος Ραζῆς. Ἄγνωστον πρόσωπον. Ἀπολύεται ἀπὸ τὴν σχολὴν, «ὡς μὴ ἀναδεχόμενος νὰ διδάξῃ τὰ μαθήματα ὅσων ἔχει χρεῖαν ἤδη ἢ Ἱερὰ Σχολή, διότι κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν δὲν ἐπαγγέλλεται ταῦτα». 10 Σεπτεμβρίου 1846, ἀρ. 830, σ. 501. Ὁ σχολάρχης διαπραγματεύεται μετὰ τοῦ κυρίου Ραζῆ. 5 Ἀπριλίου 1850, ἀρ. 608, σ. 608. Διδάσκαλος Νικόδημος ὁ Κωνσταντινίδης, διάκονος καὶ μαθητὴς. (B. Θ. Σταυρίδου, I, 142, 145, 146). Διαδικαστικά διὰ νὰ διδάξῃ. 8/11/16/21 Μαΐου 1851, ἀρ. 630-631, 927-928, σ. 386-387, 546.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, ὁ Μαδυτηνὸς καὶ μαθητὴς. (B. Θ. Σταυρίδου, I, 142, 144). 9/11 Ἰανουαρίου 1855, ἀρ. 699, 1002, σ. 426-427, 579-580. Διδάσκαλος Γαβριὴλ Καισαρεύς. Μόνον προκαταρκτικὰ διὰ διορισμόν. 1/2 Αὐγούστου 1855, ἀρ. 711, 1013, σ. 433, 585. Διδάσκαλος/Ἰγρηγητὴς Φίλιππος Ἀριστόβουλος καὶ μαθητὴς (B. Θ. Σταυ-

ρίδου, I, 142, 146). Διδάσκει συντακτικόν. 6/8 Σεπτεμβρίου 1855, ἀρ. 715, 1016, 1017, σ. 436, 587-588. Ἴδε Πετροπούλου, Ἰωάννας, Φιλίππου Ἀριστοβούλου, Ἀνθολόγιο, Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, 1853-1856, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν 5 (1984-1985) 187-239. Διδάσκαλος Ὑψηφηγῆς Εὐστράτιος Ἰασιμίδης (Γιασημίδης), μαθητῆς. (B. Θ. Σταυρίδου, I, 147). Ἀπόφοιτος τοῦ 1857. Διδάσκει πιθανῶς τὸ 1856/1857. 14 Σεπτεμβρίου 1856, ἀρ. 1041, σ. 601-602. Εὐρύτερον περὶ τῶν διδασκάλων, τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν, κ.λπ. Ἴδε σ. 354-355, 358-359, 378-381, 417, 438-440, 448-451, 469-471, 490, 493-554, 559, 566, 589, 601, 624, 626, 629, 639, 644, 729 καὶ ἀλλαχοῦ.

Εἰς τὸν τόμον Β' τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀρχεῖου (1844-1864) συναντῶνται καὶ μερικὰ διαφωτιστικὰ στοιχεῖα διὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τὸ ἀνώτερον προσωπικὸν τῆς σχολῆς, ὅπως εἶναι: α') οἱ ἰατροί, β') οἱ γραμματεῖς, γ') οἱ ἐπιμεληταὶ ἢ ἐπιστάται, δ') οἱ Βιβλιοθηκᾶριοι, ε') οἱ οἰκονόμοι.

α') Οἱ Ἰατροί. Εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τῆς σχολῆς καὶ ἐξῆς ἡ ἐκεῖ παρουσία τοῦ ἱατροῦ ἀπετέλει ἕνα εὐεργετικὸν παράγοντα διὰ τὴν ὑγείαν τῶν εἰς τὸ ἴδρυμα ἐκεῖνο ἐργαζομένων καὶ ἀσκουμένων. Οἱ κανονισμοὶ τῆς σχολῆς θίγουν καὶ τὸ θέμα τοῦτο. Εἰς τὰ διάφορα κείμενα γίνεται λόγος περὶ τῶν δυσκόλων συνθηκῶν, ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ τῶν ὄρων διαβίωσης τῶν μαθητῶν, τῶν πολλῶν ἀσθενειῶν, τῆς χολέρας (σ. 344, 510), τοῦ ψύχους, τῶν ἀναλόγων φαρμάκων, τῆς διατροφῆς, τοῦ νοσοκόμου, τοῦ ἱατροῦ, σ. 330, 344-345, 356, 481, 483, 510-511, 519, 564, 619, 643 καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅταν ἐκσπᾶ ἡ χολέρα, ὁ σχολάρχης παρακαλεῖ τὴν ἐφορίαν, ὅπως μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν σχετικῶν φαρμάκων καὶ «ἐμπεῖρου καὶ δοκίμου ἱατροῦ», ἡ δὲ ἐφορία ἀνταποκρίνεται θετικά. 29/30 Δεκεμβρίου 1847, ἀρ. 849, 559, σ. 510-511, 344-345. Εἰς γράμμα του πρὸς τὴν ἐφορίαν γίνεται λόγος περὶ δύο κατηγοριῶν ἱατρῶν. «... ἀνάγκη νὰ ᾖναι ὁ ἱατρός τῆς Σχολῆς ἐπιστήμων... Λέγων δέ, ὅτι πρέπει νὰ διορισθῇ ἱατρός ἐπιστήμων, δὲν ἔννοῶ νὰ παυθῇ ὡς περιττὸς ὁ μέχρι τοῦδε ἐπισκεπτόμενος αὐτὴν ἐμπειρικὸς ἱατρός». 9 Μαΐου 1853, ἀρ. 966, σ. 564. Δίδονται τὰ ὀνόματα τῶν ἱατρῶν. Ἡ ἐφορία ἀποστέλλει τὸν ἱατρὸν Πάρρη, «τὸν χαίροντα παρ' ὄλων ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην», διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν σχολάρχην, ποῦ ἀσθενεῖ. 11 Μαΐου 1847, ἀρ. 535, σ. 330. Οἱ ἱατροὶ τῆς σχολῆς κατὰ χρονικὴν σειρὰν: 1. Δρόσος Ἰβρος. 11/18 Αὐγούστου 1848, ἀρ. 561, σ. 345-346. 2. Σαράντης Ἀρχιγένης. 15 Αὐγούστου 1856, ἀρ. 1281, σ. 699-700, συνέχεια μετὰ τὴν παρέμβασιν ἄλλων δύο ἱατρῶν, μέχρι 23/31 Αὐγούστου 1862 ἀρ. 1360, σ. 731-732. 3. Ξ. Στρούμσκης. (17) 14 Αὐγούστου 1860, ἀρ. 1344, σ. 726. Ἔως (20) 24 Αὐγούστου 1860, ἀρ. 1346, σ. 727. 4. Χ. Μιχαηλίδης. (1 Σεπτεμβρίου) 25 Αὐγούστου 1862, ἀρ. 1361, σ. 732. Οἱ ἱατροὶ τῆς σχολῆς δίδουν τὰς ἱατρικὰς βεβαιώσεις, αἱ ὅποια εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐγγραφήν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν σχολήν. Τὸ πρῶτον ἐδῶ παρατιθέμενον ἱατρικὸν πιστοποιητικὸν ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ Ἱεροδιάκονος Ἀγαθάγγελος τοῦ πρώην Ἰωαννίνων, μὴ παρουσιάζων εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐξέτασιν οὐδεμίαν παθολογικὴν κατάστασιν ἀποχρῶσαν εἰς τὸ νὰ τὸν κωλύσῃ τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολήν, δύναται νὰ λάβῃ τὸ εἰσιτήριο, ἐξακολουθῶν τὰς ἀναγκαῖας προφυλάξεις εἰς τὸ νὰ μὴ ὑποπέσῃ εἰς χρονικὸν τι νόσημα καὶ κατ' ἐξοχὴν σθηθικόν, τῇ 15ῃ Αὐγούστου 1856. Σ(αράντης) Ἀρχιγένης», σ. 699-700, ἀρ. 1281.

β') Οἱ Γραμματεῖς. Κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1844 καὶ ἐξῆς ὁ σχολάρχης ἀναθέτει τὰ καθήκοντα τοῦ γραμματέως εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους/καθηγητὰς τῆς σχολῆς. 1. Ἱερομόναχος Νεόφυτος Ριλιώτης. 28 Νοεμβρίου 1849, ἀρ. 886, σ. 526. 2. Ἱεροδιάκονος Γρηγόριος Γῶγος. 8 Ἰουνίου 1862, ἀρ. 1141, σ. 643. Ὁ αὐτὸς Ἱεροδιάκονος γράφει κατὰ προτροπὴν καὶ ὑπαγόρευσιν τοῦ ἀσθενοῦντος σχολάρχου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου Τυπάλδου τὰς ἐπιστολάς, 7 Αὐγούστου 1863-11 Μαΐου 1864, ὡς ἀνωτέρω.

γ') Ἐπιστάται / Ἐπιμεληταί. 1. Χ(ατζῆ) Διονύσιος μοναχός. Παρὼν πρὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1848. Ἀποκατάστασις/Ἐπαναπρόσληψις, 2 Ὀκτωβρίου 1848,

ἀρ. 565, σ. 348—29 Ὀκτωβρίου 1849, ἀρ. 599, σ. 368-369. 1 Ὀκτωβρίου 1848. 20/31 Ὀκτωβρίου 1849, ἀρ. 853, 884-885, σ. 512, 524-526. 2. Ἱεροδιάκονος Εὐθύμιος ὁ Θεσσαλονικεύς. 29 Ὀκτωβρίου 1849, ἀρ. 599, σ. 368-369-31 Ὀκτωβρίου 1849, σ. 885, σ. 524-526. Ἐπιστάτης δὲν ὑπάρχει. 5 Σεπτεμβρίου 1850, ἀρ. 908, σ. 537. 3. Ὁ Θυρωρὸς. Ὁ σχολάρχης ὑποβάλλει εἰς τὴν ἐφορίαν, ὅτι ὁ θυρωρὸς ἀποδέχεται τὴν θέσιν τοῦ ἐπιστάτου, «πρὸ πάντων ἵνα σημαίνῃ τὰς ὥρας τῶν μαθημάτων... μὲ μόνην τὴν προσθήκην 30 γροσίων εἰς τὸν τακτικὸν του μισθόν». 5/9 Σεπτεμβρίου 1850, ἀρ. 908, 615, σ. 536, 378-380.

Οἱ Βιβλιοθηκᾶριοι (Βιβλιοφύλαξ, Βιβλιοθήκη). Ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἢ εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἱερᾶς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης διατελοῦσα, ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα εἰς τὴν ὅλην ζωὴν τῆς μονῆς καὶ τῆς ἐκεῖ φιλοξενουμένης σχολῆς. Μετὰ τὴν ἐναρξίν τῆς λειτουργίας τῆς ἱερᾶς θεολογικῆς σχολῆς (1844) ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν ἀνέγερσιν κτιρίου βιβλιοθήκης, ἢ ὅποια ἐγένετο εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς σχολῆς, διώροφος, κατὰ τὴν β' πατριαρχεῖαν Γερμανοῦ Δ' (1852-1853). Εἰς μερικὰ ἐγγράφα παρακολουθεῖται ἡ σχετικὴ διαδικασία μέχρι τῆς τελευτῆς τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου αὐτῆς (1.4.1853). 21 Μαΐου 1849, 19/24 Ὀκτωβρίου 1852. 1 Ἀπριλίου 1853, ἀρ. 585, 563, 670, 960, σ. 360-361, 407, 410, 561. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ἐποπτεία τῆς βιβλιοθήκης ἐπιτελεῖται ἴσως ἀπὸ μέρους τῶν καθηγητῶν/διδασκάλων. 1. Διδάσκαλος Θεόδωρος Κωνσταντινίδης, 1859/1860/1862. Πρῶτον τοιοῦτον παράδειγμα ἔχομεν τὸν διδάσκαλον Θεόδωρον Κωνσταντινίδην. Ὁ διορισμὸς του ὑπὸ τῆς ἐφορίας, μὲ ἐπὶ πλέον μισθὸν 200 γροσίων μηνιαίως κατὰ τὴν 19ην Σεπτεμβρίου 1859, ἀρ. 774, σ. 471. 14 Δεκεμβρίου 1859, 9/15 Δεκεμβρίου 1860, ἀρ. 782, 1115, 792, σ. 476-477, 635, 483.

Ὡς δωρηταὶ τῆς βιβλιοθήκης, μεταξὺ ἄλλων, ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς: 1. Ὁ Ἐπίσκοπος Θαβωρίου. Δωρίζει βιβλία ἀξίας μέχρι 10 χιλιάδων γροσίων. Θεωρεῖται μὲ τὴν πρᾶξιν του αὐτὴν, κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Τυπάλδον, «ὡς πρῶτος θεμελιωτῆς τῆς τοσοῦτον ἀναγκαίας εἰς τὴν σχολὴν βιβλιοθήκης». 11/15 Φεβρουαρίου 1848, ἀρ. 560, 850, σ. 345, 511. 2. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. 29 Ὀκτωβρίου 1849. 10/31 Σεπτεμβρίου 1851. 20 Μαρτίου 1853. 19 Ἰανουαρίου 1860, ἀρ. 599, 885, 638, 968, 784, σ. 368-369, 883, 390, 565, 477-478.

Ἐνας σημαντικὸς ἀριθμὸς βιβλίων προσετέθη εἰς τὴν βιβλιοθήκην μὲ τὴν ἀγορὰν τῶν βιβλίων τοῦ μακαρίτου διδασκάλου/καθηγητοῦ τῆς μεγάλης τοῦ γένους σχολῆς Κ. Εὐθυβούλου. 14 Δεκεμβρίου 1859. 9/15 Δεκεμβρίου 1860, ἀρ. 782, 1115, 792, σ. 476-477, 635, 483. Λόγος περὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς βιβλιοθήκης γίνεται εἰς διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου, σ. 468-469, 492, 499-500, 511-512, 550-551, 565, 568-569, 600, 605, 607-608, 613-614, 628, 637. Εἰδικὰ διὰ βιβλία σλαβικά, σ. 342-343, 352, 359-360, 456. Διὰ χειρόγραφα, σ. 377, 383, 413, 496, 648. Διὰ τὰς μεμβράνας, σ. 408, 416, 447, 598. Διὰ τὸ δέσιμον τῶν γυμνασμάτων τῶν μαθητῶν, συνήθεια τηρουμένη ἀνέκαθεν, σ. 352, 353, 359, 515, 519-520, 539. Ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ ἐφορία ἀποστέλλουν κατὰ διαστήματα εἰς τὸν σχολάρχην καὶ τὸν καθηγητικὸν σύλλογον βιβλία, ἐκθέσεις, ὑπομνήματα κ.ἄ. Ἐγγράφα, ζητοῦντες ἀπὸ αὐτοῦς τὴν ἀνάλογον γνωμοδότησιν, σ. 323-324, 377, 383-385, 413-414, 468-469, 500, 512, 544-545, 628.

δ') Οἱ Οἰκονόμοι. Παρεμπιπτόντως μνημονεύεται ὁ θεσμὸς τοῦ οἰκονόμου τῆς σχολῆς, σ. 318-319, 334, 344, 459, 477-8, 511 καὶ ἀλλαχοῦ. Κατὰ σειρὰν δίδονται τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων/καθηγητῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε τελειοφίτων, οἱ ὅποιοι κατέρχονται καὶ κηρύττουν εἰς τὸν πάνσεπτον πατριαρχικὸν καὶ εἰς ἄλλους ναοὺς τῆς ἱερᾶς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν περιόδον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Συνήθειαι, πού ἤρχισεν ἀπὸ τὸ ἔτος 1848, ὅτε ἡ σχολὴ ἔδιδε τοὺς πρῶτους ἀποφοίτους αὐτῆς, σ. 353-355.

357-358, 368-369, 382-384, 386-387, 394, 398, 407-408, 415-416, 429, 445-446, 458, 461, 484, 514-518, 517-520, 539, 543, 555, 570-581, 596, 613, 620, 630. Καταγράφονται τὰ ὀνόματα δύο μαθητῶν τῆς σχολῆς: 1. τοῦ Βασιλείου Ἰωαννίδου, ἐκ Χρυσουπόλεως, ὁ ὁποῖος υποβάλλει αἰτήσιν διὰ χειροτονίαν. 30 Νοεμβρίου 1850, ἀρ. 915, σ. 540, καὶ 2. τοῦ Ἰορδάνου Ζαφειρίου, μαθητοῦ τοῦ ἐβδόμου ἔτους, υποβάλλοντος τὴν ἰδίαν αἰτήσιν. 30 Ἀπριλίου 1861, ἀρ. 1122, σ. 637, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ὁ π. Γεώργιος Μεταλληνὸς δὲν συναντᾷ εἰς τοὺς ἐκδεδομένους καταλόγους τῶν ἀποφοίτων. Πάντως καὶ διὰ τοὺς δύο δὲν ὀφίστανται σαφεῖς ἐνδείξεις ἐὰν ἀπεφοίτησαν τῆς σχολῆς ἢ ὄχι.

Καὶ μερικαὶ πληροφορίες. Εἰς αἰτήσιν τοῦ σχολάρχου πρὸς τὴν ἐφορίαν, παρακαλοῦντος, ὅπως ἔχῃ μίαν ποσότητα ἁγίου μύρου, ἡ ἐφορία ἀπαντᾷ ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐγγράφως ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον (τὸν πατριάρχη). 17 Ἰουνίου 1845, ἀρ. 518, σ. 321. Ἡ ἐφορία ἀποστέλλει εἰς τὸν σχολάρχην τὴν εἰκόνα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ Δ', ἰδρυτοῦ τῆς σχολῆς, τὴν ὅποιαν ἔλαβε «παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου τζελεπῆ Διάγκου» καὶ παρακαλεῖ, ὅπως ἀναρτηθῇ αὕτη εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν. 19 Ὀκτωβρίου 1859, ἀρ. 776, σ. 472-473.

Μνεία τοῦ ὀφικίου τοῦ «π ο ρ τ ἄ ρ η» εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. 1. Πορτάρης Γεώργιος. 21 Φεβρουαρίου 1845, ἀρ. 516, σ. 319. 2. Ὁ Πορτάρης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀορίστως 20/23 Δεκεμβρίου 1855, ἀρ. 1024/724, σ. 591, 442-443.

Μνημονεύεται ἡ τελετὴ τῆς στέψεως τῶν ἡγεμόνων Βλαχίας Στήριμπε Βιβέσκου καὶ Μολδαβίας Γκίκα εἰς τὸν πάνσεπτον Πατριαρχικὸν Ναόν. 27/28 Ἰουνίου 1849, ἀρ. 589, 590, σ. 362-363.

Τελικὰ ἂς μὴ λησμονηθοῦν καὶ ὠρισμένοι σκέψεις διὰ μελλοντικὰς ἐργασίας. Ὁ Ἰωάννης (Ἰωαννίκιος), μοναχὸς Δημητριάδης φέρεται εἰς τοὺς καταλόγους ὡς διδάσκαλος τῆς σλαβωνικῆς γλώσσης (1846 καὶ ἐξῆς). Εἰς γράμμα ὅμως τῆς ἐφορίας, ὑπὸ ἡμερομ. 29 Ἀπριλίου 1847, ἀρ. 536 καὶ σ. 330-331, ὀνομάζεται διδάσκαλος, δύο φορὰς, τῆς σερβικῆς. Ὁ π. Γεώργιος Μεταλληνὸς εἰς ὑποσημείωσιν λέγει: «Τὸ ὅτι δύο φορὰς στὸ γράμμα τῆς Ἐφορίας ὀνομάζεται διδάσκαλος «τῆς σερβικῆς γλώσσης» ἔχει ἐνδιαφέρον καὶ χρειάζεται μὴ περαιτέρω ἔρευνα. Ὁ Σχολάρχης πάντα τὸν ὀνομάζει διδάσκαλο τῆς σλαβωνικῆς» σ. 331, ὑποσημ. 2. Προεξαγγέλλεται ἡ ἐκδοσις τῆς ἀλληλογραφίας μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου καὶ τοῦ διδασκάλου Δανιὴλ τοῦ Μάγνητος, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν (σ. 332-333. 30 Ἰουλίου 1847. ἀρ. 539). Παρέχονται στοιχεῖα διὰ τὴν πορείαν τοῦ ἀρχείου τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, ἄξια πρὸς σημείωσιν. 19 Ἰανουαρίου 1860, ἀρ. 784, σ. 477-478.

Εὐρύτερον θὰ ἦτο δυνατὸν ὅπως μελετηθοῦν τὰ λοιπὰ ἀρχεῖα τῆς ἱερᾶς Θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης, ἢ γραφοῦν ἐργασίαι μὲ ἐκτενῆ περιστατικὰ περὶ τῶν ὑφηγητῶν, τῶν διδασκάλων, τῶν μελῶν τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ καὶ τῶν ἀποφοίτων τῆς σχολῆς τῆς Χάλκης, περὶ τῶν λατρῶν, λατρικῆς, νόσων καὶ φαρμάκων μὲ ἀντικείμενον τὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης κ.ἄ.

Τὸ κείμενο τοῦτο προήλθεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Β' τόμου τοῦ Ἀρχείου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐκδιδομένου ὑπὸ τῶν Γεωργίου καὶ Βαρβάρας Μεταλληνοῦ. Τοὺς εὐχαριστῶ διὰ τὴν προσφορὰν τοῦ πολυτίμου περὶ τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ὕλικου τούτου καὶ τοὺς εὐχομαι συνέχισιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τοῦ ὑπ' ἐκείνων ἀναληφθέντος ἔργου.

Ἰδρύματος Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη, *Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη*, Ἀθήνα, 1988 ἔξ.

Ἡ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη» ἀποτελεῖ ἓνα μεγαλόπνοο σχέδιο τοῦ Ἰδρύματος Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη, ποῦ ἄρχισε ἤδη νὰ πραγματοποιεῖται. Ὅπως εἶναι ἤδη γνωστό, τὸ Ἰδρυμα Οὐράνη ἐποπτεύεται ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ ἔχει ὡς τώρα μιὰ μεγάλη πνευματικὴ ἀκτινοβολία στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸν —ιδίως στὶς ἔδρες Νεοελληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς Φιλολογίας τῶν ξένων Πανεπιστημίων. Στὸ Δ.Σ. τοῦ Ἰδρύματος μετέχουν διακεκριμένοι Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου καὶ Λογοτέχνες, μέλη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὅπως οἱ κ.κ. Διογ. Ζακυθινός, Ἀθαν. Πετράλης - Διομήδης, Πέτρος Χάρης, Ἀπ. Σαχίνης, Ἀγγ. Βλάχος, Γ. Ἀθανασιάδης καὶ ὁ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μουσουργὸς κ. Μεν. Παλλάντιος. Μέσα στὴν τόση κακοδαιμονία ποῦ δέρνει πολλὰ ἑλληνικὰ Ἰδρύματα, τὸ Ἰδρυμα Οὐράνη, μὲ τὴ συνετὴ διοίκησή του, τὰ ἐτήσια βραβεῖα του καὶ τὴν ὅλη πνευματικὴ του δραστηριότητα, εἶναι πράγματι ἓνας σεμνὸς ἀλλὰ φωτεινὸς πνευματικὸς φάρος, ποῦ μᾶς γεμίζει δικαιολογημένα ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου μας. Σ' αὐτὴ τὴν πνευματικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἰδρύματος Οὐράνη ἐντάσσονται καὶ οἱ ἐκδόσεις τῆς σειρᾶς *Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη*, ποῦ ἐκδίδονται ἀπὸ τὸ 1988 καὶ ἐξῆς, μὲ τὴ γενικὴ ἐποπτεία τοῦ Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀπ. Σαχίνη. Πρόκειται γιὰ ἐκδόσεις σημαντικῶν ἔργων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ποῦ ἀπευθύνονται σ' ἓνα εὐρύτερο κοινόν, ἀλλὰ δοσμένες μὲ ἄψογο τρόπο — φιλολογικὰ κ' ἐκδοτικά. Καὶ τὸ σπουδαῖο εἶναι, πὼς οἱ ἐκδόσεις διατίθενται, γιὰ τὸ κοινόν καὶ γιὰ τὶς βιβλιοθήκες, σὲ τιμὲς κόστους, γιὰ νὰ ἴναι προσιτὲς σὲ ὅλα τὰ βαλάντια.

Ἀπὸ τὰ ἔργα, ποῦ ἔχουν ἐκδοθεῖ ὡς τώρα, φαίνεται πὼς ἡ ἐπιλογή τους γίνεται μὲ πολλὴ προσοχή, ἀνάμεσα σὲ πάμπολλα βιβλία ποῦ κατὰ κριροὺς (ἀπὸ τὸ 1821 καὶ δῶθε) κυκλοφόρησαν. Ἐπιλέγονται βιβλία, ποῦ ἔχουν ἀφήσει ὄνομα καὶ ἐποχὴ μὲ τὴν παρουσία τους, ἀλλὰ καὶ δίνουν τὸν ἐθνικὸ παλμὸ τῆς ἱστορίας τῆς Λογοτεχνίας μας. Ἄς προσθέσουμε, ἀκόμη, πὼς ἡ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ κάθε τόμου-ἔργου ἔχει ἀνατεθεῖ σὲ Πανεπιστημιακοὺς, εἰδικοὺς πάνω σ' αὐτὰ τὰ θέματα, ποῦ ἔχουν ἀσχοληθεῖ ἢ καὶ ἐκδώσει ἀνάλογα ἔργα.

Τὰ ἔργα ποῦ ἐκδόθηκαν ὡς τώρα στὴ Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἰδρύματος Οὐράνη εἶναι τ' ἀκόλουθα: 1) Στεφ. Θ. Ξένου, *Ἡ ἡρωὶς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως* Ἀθ. 1988, (τ. Α', σελ. 582, τ. Β' 492), μὲ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τῆς κ. Βικτωρίας Χατζηγεωργίου-Χασιώτη. 2) Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη, *Διηγήματα* (ἐπιλογή), Ἀθ. 1988, (σελ. 372), μὲ φιλολογ. ἐπιμέλεια τοῦ κ. Φ. Α. Δημητρακοπούλου. 3) Ἀνδρ. Κάλβου, *Ἔθδα*, Ἀθ. 1988 (σελ. 204), μὲ φιλολογ. ἐπιμέλεια τοῦ κ. Στέφ. Διαλησιμᾶ. 4) Γερασ. Μαρκορό, *Ποιήματα*, Ἀθ. 1988 (σελ. 368), μὲ φιλολογ. ἐπιμέλεια τοῦ κ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη. Καὶ 5) Ἀλεξ. Ρίζου Ραγκαβῆ, *Ἄθροισμα τοῦ Μωρέως*, Ἀθ. 1989 (σελ. 248), μὲ φιλολογ. ἐπιμέλεια τοῦ κ. Ἀπ. Σαχίνη, ποῦ ἔχει καὶ τὴν ὅλη Γεν. Ἐποπτεία τῆς λαμπρῆς αὐτῆς σειρᾶς. Ἐντὸς τοῦ ἔτους ἴσως κυκλοφορήσουν ἄλλα δύο ἔργα στὴ σειρὰ τῆς *Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης*: *Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ* τοῦ Κωστῆ Παλαμά, σὲ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ κ. Γ. Κασίνη, καὶ τὸ μυθιστόρημα τοῦ 1842 *Ἄοζωγράφος* τοῦ Γρηγορίου Παλαίου ὁ γοῦ, σὲ φιλολογ. ἐπιμέλεια τοῦ κ. Ἀ. Ἀγγέλου.

Στὰ θετικὰ τῆς ἐξοχής αὐτῆς σειρᾶς πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὴν εὐσυνειδητὴ τυπογραφικὴ ἐπιμέλεια, ποῦ, μαζὶ μὲ τὴν καλὴ ἐκτύπωση καὶ τὴν ἐκλεκτὴ ποιότητα τοῦ χαρτιοῦ, βοηθεῖ στὴν ἐπιτυχία τῆς ὅλης προσπάθειας. Αὐτὸ τὸ αἰσθητικὸ ἀποτελεσματικόν, γιὰ τὸ ὁποῖο δικαιοῦνται τὸν δίκαιο ἔπαινο ἐκεῖνοι ποῦ κοπίασαν, μποροῦν νὰ τὸ χα-

ροῦν καὶ νὰ τὸ γευθοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, —ἐδῶ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ— καθὼς καὶ οἱ ξένοι, οἱ «τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας μετέχοντες». Γιατὶ πρόκειται γιὰ ἔργα νεοελληνικὰ ἔθνικὰ καὶ ἀθάνατα, ποὺ θὰ μπορούσαν ἴσως ν' ἀποτελέσουν μιὰ ἰδανικὴ σειρὰ β α σ ι κ ῶ ν β ι β λ ί ω ν ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ῆ ς λ ο γ ο τ ε χ ν ί α ς καὶ παιδείας.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Ἰ θ α ν. Θ. Γιομπλάκη (†), Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός (Βίος, ἐκκλησιαστικὴ δράσις καὶ τὸ συγγραφικὸν ἔργον αὐτοῦ), Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 162.

Ἐπειδὴ σὲ προηγούμενο κριτικὸ μου σημείωμα εἶχ' ἀναφερθεῖ στὴ μελέτη τοῦ ἀειμνήστου Ἰθαν. Γιομπλάκη γιὰ τὸν Ἰωάννη Εὐγενικό, κάποιοι συνάδελφοι μὲ ρώτησαν κ' ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ περισσότερες πληροφορίες, τίς ὅποια εὐχαρίστως παρέχω σήμερα.

Ἀπὸ τὸ ἀντίτυπο ποὺ ἔχω στὰ χέρια μου (πολυγραφημένο), μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνει, πὼς ἡ διδακτορικὴ αὐτὴ διατριβὴ ἔχει κυκλοφορηθεῖ σ' ἐλάχιστο ἀριθμὸ ἀντιτύπων, στοὺς πανεπιστημιακοὺς κύκλους τῆς Θεσσαλονίκης. Εἶναι μιὰ εὐπρεπὴς ἐργασία, χωρὶς ἀκαιρες ἐξάρσεις, ἐντυπωσιακὲς πρωτοτυπίες ἢ θεολογικὲς ἐμβαθύνσεις. Δίνει, ὅμως, τὸ ἱστορικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς πολὺ καλὰ καὶ μᾶς παρουσιάζει, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ τῆς σύγχρονης βιβλιογραφίας, τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ (ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ).

Ἡ ὅλη ἐργασία, μετὰ τὴν βιβλιογραφία καὶ τὴν Εἰσαγωγὴ (ἢ ὅποια θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ἀκριβέστερα ὡς Π ρ ὀ λ ο γ ο ς), χωρίζεται σὲ δύο Μέρη. Τὸ Α' Μέρος «Ὁ βίος καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δράσις τοῦ Ἰω. Εὐγενικοῦ» χωρίζεται σὲ πέντε κεφάλαια: α) Οἰκογένεια, σπουδαὶ καὶ πρώτη σταδιοδρομία· β) Ἡ δράσις τοῦ Ἰ.Ε. μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του ἐκ Φερράρας· γ) Ὁ Ἰ. πρωτοστατῶν εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀθηνωτικοῦ ἀγῶνος· δ) Ἐντασις τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ε) Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες του ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας. Τὸ Β' Μέρος «Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ» περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια: α) Ἀξιολόγησις τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου· β) Κατάλογος ἐκδοθέντων συγγραμμάτων· γ) Κατάλογος ἀνεκδότων συγγραμμάτων, καὶ δ) Ἀμφιλεγόμενα συγγράμματα.

Ὅτι ἦταν εὐχῆς ἔργο νὰ βρεθεῖ κάποιος ἐκδότης καὶ νὰ ἐκδώσει τὴ διδακτορικὴ αὐτὴ διατριβή, γιὰ νὰ κυκλοφορηθεῖ εὐρύτερα καὶ νὰ κριθοῦν ἢ νὰ συζητηθοῦν οἱ ἀπόψεις τοῦ ἀειμνήστου συγγραφέως τῆς, ποὺ προσφάτως ἀναπαύτηκε ἐν Κυρίῳ.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Χ ρ. Θ. Κ ρ ι κ ῶ ν η, Θεοδώρου Β' Λασκάρεως, Περὶ Χριστιανικῆς Θεολογίας Λόγοι. Ἔκδ. «Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν», Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 230.

Στὴν τόσο πετυχημένη ἑλληνικὴ θεολογικὴ σειρὰ «Ἀνάλεκτα Βλατάδων», ποὺ ἐκδίδεται, ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένη διεύθυνση τοῦ πατρολόγου Καθηγητοῦ κ. Π α ν α γ. Κ. Χ ρ ῆ σ τ ο υ, ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξεδόθη προσφάτως καὶ σὲ β' ἔκδοσιν τὸ ἔργο τοῦ Καθηγητοῦ κ. Χ ρ. Θ. Κ ρ ι κ ῶ ν η ς «Θεοδώρου Β' Λασκάρεως, Περὶ Χριστιανικῆς Θεολογίας Λόγοι». Ὁ κ. Κ ρ ι κ ῶ ν η ς εἶναι γνωστὸς στοὺς θεολογικοὺς κύκλους (προσφάτως ἐξελέγη καὶ Πρόεδρος τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων-Βορείου Ἑλλάδος), διδάσκει ἀπὸ χρόνια στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καὶ εἶναι παρὼν πάντοτε καὶ στοὺς πνευματικὸς-θεολογικοὺς ἀγῶνες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Παράλληλα μὲ ὅλον αὐτὸ τὸ φόρτο, ἔχει ἀναλάβει καὶ τὴν

ὄλη ἐπιμέλεια στὴν ἐπανέκδοση τοῦ λαμπροῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» (τῆς Κωνσταντινουπόλεως), ποῦ εἶχε γίνεи σπάνιο πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἐνῶ εἶναι πολῦτιμο γιὰ τὴ θεολογικὴ ἔρευνα.

Ἡ παροῦσα ἔκδοση τῶν Περὶ Χριστιανικῆς Θεολογίας Λόγων τοῦ Θεοδώρου Β' Λασκάρεως, ποῦ στηρίζεται στὴ σύνολη χειρόγραφη παράδοση τοῦ ἔργου καὶ γίνεται μὲ ὅλους τοὺς φιλολογικοὺς καὶ θεολογικοὺς ὄρους καὶ προϋποθέσεις τῶν κριτικῶν ἐκδόσεων, μᾶς παραδίδει μὲν ἓνα καθαρὸ θεολογικὸ κείμενο, ἀλλὰ καὶ μιὰ νέα φυσιογνωμία τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου, μὲ βαθεῖα φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ συγκρότηση. Ἴσως, μάλιστα, καὶ ν' ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ θετικές συμβολές στὸν ἔορτασμο τῶν 1200 χρόνων τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου (Νίκαια, 787), μιὰ ποῦ συγγραφῆς τῶν Λόγων αὐτῶν εἶναι ὁ τραγικὸς αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Θεόδωρος Β'. Γιὰ ὅσους ἔχουν δουλέψει καὶ παρουσιάσει κριτικὰς ἐκδόσεις ἀρχαίων ἢ βυζαντινῶν κειμένων, δὲν χρειάζεται νὰ τονιστεῖ πόσο ἐπίπονη, χρονοβόρα καὶ ἀχαρῆ ἐργασία εἶναι. Ὡστόσο, γιὰ νὰ γνωρίσουμε σὲ βάθος τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῶν Πατέρων μας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ περάσουμε ἀπ' αὐτὸ τὸ στάδιο. Κι' ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἡ ἐργασία τοῦ κ. Κρικῶνης εἶναι μιὰ σημαντικὴ προσφορά καὶ στοὺς φιλόλογους-ιστορικούς, μὰ καὶ στοὺς θεολόγους.

Πέρ' ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἔκδοση τῶν Λόγων, ὁ κ. Κρικῶνης μᾶς δίνει, μὲ τὴν πολυτέλειδὴ Εἰσαγωγή του, καὶ πολλὰ νέα στοιχεῖα γιὰ τὸ συγγραφέα τῶν Λόγων (μὲ τὰ μαθηματικά, φιλοσοφικά καὶ θεολογικά του ἐνδιαφέροντα), ἀλλὰ καὶ ὄλη τὴ σχετικὴ μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴν ἔκδοση τῶν Λόγων προβληματικὴ (κεφ. Α' καὶ Β' τῆς Εἰσαγωγῆς), δηλ. τὴ χειρόγραφη παράδοσή τους, τὰ περιστατικὰ τῆς συγγραφῆς τους καὶ τὸ περιεχόμενό τους. Στὸ τέλος τῆς Εἰσαγωγῆς (σελ. 65-81), ἡ δ' παράγραφος (ἀπὸ τίς πιὸ σημαντικές), κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν εἶναι τόσο ἀνάλυση τῶν λόγων, ὅσο μιὰ θεολογικὴ προσέγγιση καὶ σύνθεση τῶν θεολογικῶν στοιχείων τῶν Λόγων (Τὸ Ὄν καὶ τὸ Ἐν — Ἡ Τριαδικότης τοῦ Θεοῦ — Ἡ ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγ. Πνεύματος — Θεῖα Οἰκονομία).

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου (σελ. 161-182), ὁ ἐκδότης τῶν Λόγων προσθέτει καὶ μιὰ παλαιότερη κριτικὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Θεοδώρου «Λόγος Ἀπολογητικὸς πρὸς ἐπίσκοπον Κοτρῶνης, Κατὰ Λατίνων περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», καμωμένη ἀπὸ τὸν H. B. Swete τὸ 1875 καὶ στηριγμένη σὲ 4 κώδικες.

Ἡ ὄλη ἔκδοση κατακλείεται ἀπὸ ἐκτενέστατη βιβλιογραφία (σελ. 183-202), Πίνακες χειρογράφων καὶ εἰκόνων ἀπὸ τὴ Νίκαια (σελ. 203-224), καθὼς καὶ ἀπὸ ἓνα χρησιμώτατο Εὐρετήριο Ὀνομάτων, ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων (σελ. 225-229).

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Δημ. Ζ. Σοφιανοῦ, *Ὁσιοὶ Λουκάς (Ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Λουκά τοῦ Στειριώτη)*, ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθ. 1989, σελ. 244.

Θέλουμε νὰ χαιρετίσουμε καὶ νὰ συγχαροῦμε γιὰ τὴ νέα σειρά «Ἀγιολογικὴ Βιβλιοθήκη», ποῦ ἀνοίγει μὲ αὐτὸ τὸν κομψὸ τόμο ὁ ἀθηναϊκὸς ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀκρίτας», γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐκδόσεις του, — ἰδιαίτερα τὴν ἐπιτυχημένην σειράν του «Ὁρθόδοξη μαρτυρία». Ἡ «Ἀγιολογικὴ Βιβλιοθήκη» τοῦ «Ἀκρίτα» ἔχει μιὰ ἰδιουσία: τὰ βιβλία τῆς ἔχουν ὅλα τὰ προσόντα καὶ τίς προδιαγραφὰς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων, ἀλλὰ ἔχουν ἀκόμη καὶ κάποια στοιχεῖα (ὅπως ἡ μετάφραση τῶν ἀρχαίων κειμένων σὲ μιὰ σύγχρονη καὶ κατανοητὴ στοὺς πολλοὺς γλῶσσα), ποῦ τίς κάνουν ὄχι μονάχα προσίτες, ἀλλὰ καὶ περιζήτητες ἀπὸ πολὺ κόσμο.

Ὁ πρῶτος τόμος τῆς «Α.Β.» εἶναι ἀφιερωμένος σ' ἓνα κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνα καὶ προσφιλέστατο στοὺς ἑλληνορθόδοξους Ἁγιο, τὸν ὅσιο Λουκά «τὸν ἐν Στειρίῳ», ἢ «Στειριώτη»

(θ'-ι' αί.), μ' ἔναν ὄντως ἐξαισιο Βίο, ποὺ μᾶς παραδίνεται ἀπὸ τοὺς κώδικες ἀνόνομα, δίχως ὡς τῶρα νὰ ταυτισεῖ (παρὰ τὶς ἀποτυχημένες προσπάθειες) ὁ συντάκτης του μὲ κάποιον γνωστὸ μας συγγραφέα. Ὁ τόμος εἶχε τὴν καλὴν τύχη νὰ βρεῖ τὸν ἐπιμελητὴ καὶ τὸν συγγραφέα του στὸ πρόσωπο τοῦ λαμπροῦ βυζαντινολόγου καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Δ. η. μ. Ζ. Σοφianoῦ, γνωστοῦ καὶ ἀπὸ παλαιότερες ἐρευνες καὶ μελετήματα στὰ ἀγιολογικὰ καὶ παλαιογραφικὰ, φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ θέματα τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς περιόδου. Ὅστερ' ἀπὸ ἓνα σύντομο «Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα» τοῦ Καθηγουμένου τῆς Ἰ. Μ. τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, ἀρχιμ. κ. Γεωργίου, ὁ τόμος περιέχει: α) Πρωλεγομένα, ὅπου σὲ ἕξ παραγράφους ἐξετάζονται ὅλα τὰ φιλολογικὰ-ἱστορικὰ προβλήματα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴν αὐθεντικότητα τοῦ Βίου, μὲ μιὰ ἐξαντλητικὴ θὰ ἔλεγα χρῆση τῶν πηγῶν καὶ τῆς ὡς τῶρα βιβλιογραφίας, ὅπου καὶ οἱ ἀπαραίτητες παραπομπές, στὸ τέλος τῶν Προλεγομένων, ξεχωριστὰ (σελ. 17-56 καὶ σημ. 57-68)· β) Μετάφραση τοῦ «Βίου» τοῦ ὁσίου Λουκᾶ (σελ. 71-155)· γ) Κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἀρχαίου κειμένου τοῦ «Βίου» (σελ. 159-223). Ἐνοποιημένα παρουσιάζονται τὰ στοιχεῖα τοῦ Κριτικοῦ ὑπομνήματος μὲ τὰ Testimonia στὶς σελίδες 227-235, ἐνῶ στὶς σελ. 237-239 δίνεται ἡ βιβλιογραφία, καὶ στὶς σελ. 241-244 ἓνα Εὐρετήριο πολὺ χρήσιμο γιὰ τὸν ἐρευνητὴ ἀναγνώστη.

Ὁ κ. Σοφιανὸς κρίνει καὶ ἀνακρίνει τὶς πηγές, μὲ γνώση καὶ τόλμη, ἰδίως στὰ ἱστορικὰ καὶ τὰ χρονολογικὰ προβλήματα. Μᾶς δίνει ἓνα κείμενο ἄψογο, καὶ μᾶς προσφέρει μιὰ μετάφραση ζεστὴ καὶ δροσερὴ μαζὶ, χωρὶς κενὰ ἢ σκοτεινὰ σημεῖα. Ἀκόμη, πλησιάζει τὸ κείμενο καὶ τὸν ἄγιο μὲ σεμνότητα κ' εὐλάβεια, ποὺ καθιστοῦν τὸ βιβλίον τοῦ ὄχι μόνον χρήσιμο ἀλλὰ καὶ τερπνὸν ἀνάγνωσμα.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Παναγιώτῃ Φ. Χριστοπούλου, *Ἡ ἱστορία τῆς ἐπανάστασεως τῶν Ἑλλήνων — Ἐνα ἔμμετρο Χρονικὸν (1821-1827) τοῦ Ἀθηναίου Νοταρίου Ἰωάννου Λαγάνη.* (=Ἐταιρεία Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, Κείμενα καὶ Μελέται, ἀρ. 5), Ἀθήνα 1989, σσ. 136.

Ὁ γνωστὸς ἱστορικὸς κ. Π. Χριστόπουλος μὲ τὴν ἔκδοση αὐτὴ πλουτίζει τὴν βιβλιογραφία τοῦ Μεγάλου Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος μὲ μιὰν «ἐλάσσονα» μὲν, ἀλλὰ ὄχι καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον πηγὴ. Ὁ Ἀθηναῖος νοτάριος Ἰ. Λαγάνης προστίθεται τῶρα στοὺς ἱστοριογράφους τοῦ Ἀγῶνος, ὄχι μόνον ἐπιβεβαιώνοντας γνωστὰ ἱστορικὰ δεδομένα, ἀλλὰ καὶ προσφέροντας πλούσια προσωπογραφικὰ καὶ τοπωνυμιολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια καθιστᾶ προσιτὰ καὶ εὐχρηστα στὸν ἐρευνητὴ ἢ ἐπιτυχῆς ἔκδοση τοῦ κ. Χριστοπούλου. Τὸ χειρόγραφο, ποὺ διέσωσε τὸ στιχοῦργημα τοῦ Λαγάνη, βρίσκεται στὴν «Βρεταννικὴ Βιβλιοθήκη» (Βρεταννικὸ Μουσεῖο) μὲ τὴν ἔνδειξη ADD. Ms. 35072 καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Φιλέλληνα Thomas Gordon (1788-1841), ἱστορικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Ὁ κ. Χρ. προσφέρει ἐνδιχφέρουσες εἰδήσεις γιὰ τὸ Χειρόγραφο, τὸν συγγραφέα τοῦ ἔργου Ἰ. Λαγάνη καὶ τὴν οἰκογένεια Λαγάνη γενικότερα, τὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα τοῦ στιχοῦργήματος, τὸν τόπο καὶ χρόνον συντάξεως τοῦ ἔργου (terminus ante quem ὁ Ἰούλιος τοῦ 1827), τὴν μορφήν τοῦ στιχοῦργήματος, τὶς πηγές καὶ τὶς ἔξωθεν ἐπιδράσεις καὶ ἐκτενὴ ἀναφορὰ στὸ ἱστορικὸ περιεχόμενόν του. Ἀκολουθεῖ ἡ κριτικὴ ἔκδοση, ποὺ δείχνει τὸν φιλολογικὸ ὄπλισμόν τοῦ ἐκδότη καὶ προστίθενται βοήθητικὲς σημειώσεις μὲ πλούσια βιβλιογραφικὴ κατοχύρωση. Ἡ ἔκδοση συμπληρώνεται μὲ Γλωσσάριον καὶ Εὐρετήριο Ὀνομάτων καὶ Τοπωνυμίων καὶ Περιλήψη στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα. Ὑπάρχει ἀκόμη πλούσια Βιβλιογραφία, σχετικὴ μὲ τὸ ἔργο καὶ τὸ περιεχόμενόν του, ὅπως καὶ μιὰ σειρά εἰκόνων καὶ

πινάκων, πολὺ κατατοπιστικῶν. Ὁ κ. Χριστ. μὲ τὴν τόσο προσεγμένη καὶ φιλολογικὰ ἀψογῆ ἐκδοσὴ του προσφέρει πολλὰ στὴν ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα γιὰ κάθε ἀναγνώστη.

Ἡ ἐκδοσὴ ἕμως δίνει —τὸ καὶ σπουδαιότερο— ἀφορμὲς γιὰ περαιτέρω ἔρευνα γύρω ἀπὸ θέματα, ποὺ ἔχουν κεντρικὴ θέση στὴ σημερινὴ ἱστορικὴ προβληματικὴ. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι λ.χ. ἡ χρῆσι ἀπὸ τὸν Λαγάνη τῶν ἐθνικῶν μας ὀνομάτων, ποὺ ὀδηγεῖ σὲ σημαντικὰ συμπεράσματα, δεδομένου μάλιστα, ὅτι τὸ ἔργο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν χώρο τῆς λογιόσυνης, ἀλλὰ ἐκφράζει τὴν συλλογικὴ λαϊκὴ συνείδησι. Ἐπειδὴ ὁ κ. Χριστ. δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα αὐτὸ —καὶ δὲν εἶχε ἄλλωστε ἰδιαίτερο λόγο νὰ τὸ κάμει— ἡ προσθέσομε μιά σύντομὴ ἀναφορὰ στὸ θέμα.

Οἱ ἐπαναστατημένοι τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου εἶναι γιὰ τὸν Λαγάνη «Χριστιανοί» (Οἱ Χριστιανοὶ σηκώθηκαν καὶ θέλουσι ἐλευθερία, στ. 4 κ.ά.), οἱ ὅποιοι ἐπανειλημμένα προσδιορίζονται εἰδικότερα ὡς «Ἑλληνας καὶ Ρωμαῖοι (πολλ.) Πρβλ. στ. 30: Εἰς τὸν Μορέα οἱ Ρωμαῖοι ἀρματωθῆκαν ὅλοι· 314: καὶ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Ρωμαίων νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ κ.ά. Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης (ἡ ταῦτιση καὶ ἀπὸ τὸν Χριστ., σ. 135) ὀνομάζεται «Πρίντζη-πας τῶν Ρωμαίων» (359). «Ἑλληνας, λοιπόν, Ρωμαῖοι καὶ Ρωμαῖοι (Ρωμηοί) (πρβλ. 490: ἡ ἀρμάδα τῶν Ρωμαίων, 754: ἀπ' τὰ μαχαίρια τῶν Ρωμαίων κ.ά.) ἐναλλάσσονται χωρὶς κανένα πρόβλημα. Ὑπάρχει ἀκόμη, μολοντί ὄχι στὴν ἴδια συχνότητα, καὶ τὸ ὄνομα «Γραικοί» (540: τὰ καράβια τῶν Γραικῶν, 1291: ὁ στόχος τῶν Γραικῶν κ.ά.). Ἐπικρατέστερα ὅμως εἶναι τὰ «Ἕλληνες» καὶ «Ρωμαῖοι» καὶ γίνεται ἐξίσου λόγος γιὰ τὸ «γένος τῶν Ρωμαίων» (1465) καὶ «τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων» (905). Πρέπει ὅμως νὰ προσεχθεῖ ἰδιαίτερα ἡ διατύπωσι: «στὸ Γένος, τὴν ὀλόγη» (1480), κάτι ποὺ εἰσάγει στὸ εὐρύτερο Γένος, σύνολο δηλαδὴ τῆ Ρωμηοσύνης. Ἡ φράσι αὐτὴ φανερώνει καὶ τοὺς εὐρύτερους λαϊκοὺς στόχους τῆς Ἐπαναστάσεως, ποὺ ταυτίζονται μὲ τὴν ἀνάστασι τοῦ «Ρωμαϊκοῦ» καὶ ὄχι μόνου τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλωστε, ἐπανειλημμένα δηλώνεται ἡ ἀπώτερη στοχοθεσία τοῦ Ἀγῶνος. Ἡ Πόλι (Κωνσταντινούπολι) δέχεται τὰ μαντάτα (495), ὄχι μόνου ὡς ἔδρα τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ καὶ ὡς στόχος τῶν ἐπαναστατῶν (στ. 361/2: Νὰ σὲ ὑψώσῃ ὁ Θεὸς (ἡ ἀναφορὰ στὸν Δ. Ὑψηλάντη) καὶ νὰ σὲ ἀξιώσῃ / καὶ τὴν Κωνσταντινούπολι καθέδραν νὰ σοῦ δώσῃ). Βέβαια, γίνεται λόγος καὶ γιὰ «Ἑλλάδα» (1149: πάει ἡ Ἑλλάδα, χάνεται), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄλλο τι ἀπὸ τὸ ἐπαναστατημένο τμήμα τῆς Ρωμηοσύνης. Γι' αὐτὸ τὸ εὐρὺ γένος ὀνομάζονται (κυρίως) Ρωμηοί, ἀντιδιατελλόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατημένους Ρωμηοὺς τῆς ἐλλαδικῆς ἐπαρχίας, ὅπως δηλώνεται καθαρὰ στοὺς στίχους 793-94: «γιατὶ ἐτοῦτοι δὲν εἶναι Ρωμαῖοὶ Ἄνατολίτες, / ἐτοῦτοι εἶναι Ἑλληνας καὶ εἶναι Μωραῖτες». Ἄλλου ὁ συγγρ., γράφει: «οἱ τῆς Ἑλλάδος Ἕλληνας» (212), πράγμα ποὺ ὑποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴ Ἑλλήνων καὶ ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Τέλος, διαπιστώνεται, ὅτι ἡ Ρούμελι δὲν δηλώνει ὀλόκληρο τὸ βαλκανικὸ τμήμα τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας, ἀλλὰ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, σὲ φανερὸ ὅμως ἡ ὑπονοούμενο συσχετισμὸ μὲ τὴν Πελοπόννησο. Λ.χ. 276: ἡ νὰ περάσουν στὸν Μοριά, ἡ Ρούμελι νὰ δράμουν κ.λπ. Παρατηρεῖται, συνεπῶς, ἐλευθερία στὴν χρῆσι τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων, ἔξω ἀπὸ κάθε (ἠθελμένη ἢ κατευθυνόμενη) τυποποίησι, στὰ ὅρια τῆς ἐλευθέρας ἐκφράσεως τῆς λαϊκῆς συνείδησεως.

πρωτοπρ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ

«ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ». Νομοκανονικὴ Ἐπιθεώρησις. Περίοδος Δ', ἔτος ΚΖ' (1988), σελ. 262.

Μὲ τὴν κυκλοφορία τοῦ τεύχους 288 τῆς τριμηνιαίας Νομοκανονικῆς Ἐπιθεωρήσεως «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ» (Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1988, σσ. 119-262), συμπληρώθηκε ὁ ΚΖ' τόμος του.

“Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ» ἄρχισε τὴ νέα περίοδο ἐκδόσεώς του, τὴν Δ', ἀπὸ τὸ τεύχος 285 (Ἰανουάριος - Μάρτιος 1988) ὑπὸ νέα διεύθυνση¹. Ἡ Δ' περίοδος τοῦ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ» ὑπαγορεύθηκε, σύμφωνα με τὴ δήλωση τῆς νέας συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀνανεωθεῖ καὶ νὰ διευρύνει τὶς προοπτικὲς του με εἰδικὸ σκοπὸ «τὴν πληρέστερη κάλυψη τῶν συγχρόνων θεμάτων τοῦ κανονικοῦ καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου» (σελ. 3) καὶ τοῦτο διότι οἱ ἀναχαρασσόμενες κατευθυντήριες γραμμὲς του «ἐπηρεάζονται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν παρατηρουμένη στροφή πρὸς τὶς πηγὲς τοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς διέποντας τὸν Θεανθρώπινον Ὄργανισμὸν ἱεροῦ Κανόνας, τὴν ἐντεινομένη ἔρευνα περὶ τὰ νομοκανονικὰ ἀπὸ θεολόγους καὶ νομικοὺς ποὺ τελευταῖα πληθύνονται, τὴν καθόλου ἀνέλιξη τῆς συγχρόνου δημοσίας ζωῆς καὶ τὶς ἐξελιξείες στὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας» (σελ. 3).

Ὁ παραπάνω σκοπὸς τοῦ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ» καὶ ἡ ἀναχάραξη τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν του ὑπαγορεύουν τὴν «προβολὴ νέων ἀπόψεων, καθιερωμένων καὶ νέων ἐπισημόνων», ἡ δὲ παράθεση τῆς νομολογίας τῶν Δικαστηρίων γιὰ ἐκκλησιαστικὰ θέματα «θὰ συνδυάζεται με ἐπιστημονικὰ ἄρθρα καὶ κριτικὲς ἀναλύσεις σημαντικῶν πτυχῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου με αὐστηρὸ ἐπιστημονικὸ κριτήριον» (σελ. 3).

Ἡ δημοσιευμένη στὸν ΚΖ' τόμο τοῦ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ» ὕλη, χωρίζεται σὲ πέντε ἐνότητες ὡς ἀκολουθῶς: 1) Ἄρθρα - Μελέτες· 2) Θεολογικοὶ Διάλογοι - Συνέδρια· 3) Ἐκκλησιαστικὴ Νομοθεσία· 4) Ἐκκλησιαστικὴ Νομολογία [α] Συμβουλίου Ἐπικρατείας, β) Ἐφετείων] καὶ 5) Βιβλιοκρισίες - Βιβλιογραφικὰ Δελτία.

Σύμφωνα λοιπὸν με τὴν παραπάνω διαίρεση τῆς ὕλης, ὁ ΚΖ' τόμος τοῦ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ» περιλαμβάνει:

1.— Ἄρθρα - Μελέτες.

α) Τῆς Διευθύνσεως: Νέα περίοδος. Πρὸς τὸ εἰκοστὸν ἑβδομὸν ἔτος (σελ. 3-4).

β) Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ: Χαρακτὴρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς (σελ. 5-10).

γ) Προκοπίου Τσακουμάκα: Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου, Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος τῶν θρησκείων (σελ. 65-80).

δ) Δημητρίου Σαλάχα: Σχέσεις (Ρ)Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἰταλικῆς Πολιτείας (σελ. 81-105).

ε) Παναγιώτου Ἐπαμ. Χριστινάκη, Περὶ τοῦ ἀδυνάτου μεταφορᾶς Κομητηρίων κατὰ τὸ Ὁρθόδοξο Κανονικὸ Δίκαιο (σελ. 137-148).

στ) Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου: Μερικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ γνωμοδοτήσεως τοῦ ἀναπληρωτοῦ καθηγητοῦ κ. Χαραλάμπους Παπαστάθη περὶ τοῦ θέματος τοῦ Ἱ. Ναοῦ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ τῆς Ἐλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινότητος Μονάχου - Βαυαρίας (σελ. 149-152).

ζ) Ἰωσήφ Φίλιπεκ: Das verhältnis des Staates zu den nichtkatholischen Kirchen in der rechtsordnung der Volksrepublik Polen (=Σχέσεις τοῦ Κρά-

1. Τὴν ἀποτελοῦν: ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου κ. Προκόπιος, οἱ καθηγητὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ.κ. Βλάσιος Φειδᾶς καὶ Παναγιώτης Χριστινάκης, ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς Πειραιῶς κ. Θ. Ι. Παναγόπουλος καὶ ὁ δικηγόρος Ἀθηνῶν κ. Φίλιππος Τροχάνης. Μετὴν συμπλήρωση τοῦ ΚΖ' τόμου, διὰ τοῦ τεύχους 288, ἀνακοινώθηκε ὅτι ὁ δικηγόρος Τροχάνης ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ «γιὰ λόγους προσωπικοῦς» (ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ, τόμ. 27, 1988, σελ. 262).

τους με τις μη ΡΚαθολικές Έκκλησίες στην έννομη τάξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Πολωνίας), (σελ. 199-208)

η) Β λ α σ ί ο υ Ί ω. Φ ε ι δ ᾶ: 'Η θέσις της γυναικός εν τη 'Ορθοδόξω Έκκλησία (σελ. 209-211).

2.— Θεολογικοί Διάλογοι - Συνέδρια.

α) Θεολογικός Διάλογος Έκκλησιών 'Ορθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικής. Ε' Γενική Συνέλευση της Διεθνούς Μικτής 'Επιτροπής (Νέο Βάλαμο, 19-27 'Ιουνίου 1988) (σελ. 161-164).

β) 'Ελληνοπολωνικοί Διάλογοι για τις σχέσεις Πολιτείας - Έκκλησίας (σελ. 190-191).

γ) Συμπεράσματα του Διορθοδόξου Συνεδρίου (Ρόδος, 30 'Οκτωβρίου - 7 Νοεμβρίου 1988) επί του θέματος «'Η θέσις της γυναικός εν τη 'Ορθοδόξω Έκκλησία και τὰ περί χειροτονίας τῶν γυναικῶν» (σελ. 212-223).

3.— Έκκλησιαστική Νομοθεσία.

α) Θ. Ι. Παναγοπούλου, 'Η Προσύμβασις μεταξύ Έκκλησίας και Πολιτείας δια τὴν Μοναστηριακὴν Περιουσίαν (σελ. 11-17).

β) Θεόδωρου Ι. Παναγοπούλου, Σκέψεις για τὴν Προσύμβαση περὶ παραχωρήσεως στὸ Δημόσιο τῆς Μοναστηριακῆς περιουσίας (σελ. 106-109).

γ) Ν. 1771/1988 για τὴν τροποποίηση καὶ συμπλήρωση τοῦ συστήματος εισαγωγῆς σπουδαστῶν στὴν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση καὶ ἄλλες διατάξεις. Φ.Ε.Κ. Α', 'Αριθμὸς 71 (σελ. 110).

δ) Νόμος ὑπ' ἀριθ. 1811/1988. Κύρωση τῆς «Σύμβασης παραχώρησης στὸ Δημόσιο τῆς Δασικῆς καὶ ἀγροτολιβαδικῆς περιουσίας τῶν Ἱερῶν Μονῶν τῆς Έκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ποὺ συμβάλλονται στὴ σύμβαση αὐτῆ» (σελ. 224-245).

4.— Έκκλησιαστική Νομολογία.

Α'. Συμβουλίου Ἐπικρατείας.

α) 'Αριθμὸς 5075/1987 (Γ' Τμῆμα). Συγκρότησις τοῦ Κεντρικοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. συμφῶνως τῷ νόμῳ 1700/1987 (σελ. 19-31).

β) 'Α. Μαρίνου, Εἰσῆγησις ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὑποθέσεως (σελ. 31-53).

γ) Ν. Παπαδημητρίου, Εἰσῆγησις ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὑποθέσεως (σελ. 53-62).

δ) 'Αριθμὸς 195/1987 (Γ' Τμῆμα). Ἀποφάσεις ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων προσβάλλονται δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως (σελ. 62-63).

ε) 'Αριθμὸς 1956/1986 (Γ' Τμῆμα). Διοικήσις καὶ Διαχειρίσις ἱερῶν Προσκυνημάτων (σελ. 111-113).

στ) 'Αριθμὸς 47/1987 ('Επιτροπῆς Ἀναστολῶν). Ἄδεια οἰκοδομῆς Μονῆς (σελ. 114-116).

ζ) 'Αριθμὸς 128/1987 ('Επιτροπῆς Ἀναστολῶν). Ἄδεια οἰκοδομῆς Μονῆς (σελ. 116-117).

η) 'Αριθμὸς 661/1988 (Γ' Τμῆμα). Ἐκλογὴ προϋσταμένου ἱερέως Μονῆς Ἁγίου Ὁρους (σελ. 118-120).

θ) 'Αριθμὸς 825/1988 ('Ολομέλεια). Πειθαρχικὰ ὄργανα τῆς Έκκλησίας (σελ. 120-123).

ι) 'Ι. Μ. Κονιδάρη, Παρατηρήσεις στὶς ἀποφάσεις 195/1987, Τμ. Γ' καὶ 825/1988 Ὀλομ. τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας (σελ. 153-160).

ια) Ἀριθμὸς 2154/1988 (Δ' Τμῆμα). Πράξεις Ἐκκλησίας ἐκτελεστές καὶ μὴ (σελ. 177-179).

ιβ) Ἀριθμὸς 1886/1987 (Γ' Τμῆμα). Διορισμὸς Κληρικοῦ ὡς Δικηγόρου (σελ. 180-181).

ιγ) Ἀριθμὸς 2368/1988 (Ὁλομέλεια). Διορισμὸς Κληρικοῦ ὡς Δικηγόρου (σελ. 181-182).

ιδ) Ἰωάννου Θ. Παναγοπούλου, Μοναχοί. Δύναται ὁ καρεὶς Μοναχὸς νὰ ἀσκή τὸ λειτούργημα τοῦ Δικηγόρου; (σελ. 182-184).

ιε) Ἀριθμὸς 510/1988 (Δ' Τμῆμα). Ἄδεια λειτουργίας εὐκτήριου οἴκου (σελ. 184-186).

ιστ) Ἀριθμὸς 2036/1988 (Δ' Τμῆμα). Ἄδεια λειτουργίας εὐκτήριου οἴκου (σελ. 187-189).

Β'. Ἐφετείων.

α) Ἐφετείου Κρήτης: Ἀριθμὸς 354/1987. Ἐγκρισις καταστατικοῦ Σωματείου μὲ τὴν ἐπωνυμία «Χριστιανικὴ ἐκκλησία τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά Κρήτης» (σελ. 123-134).

β) Ἐφετείου Πειραιῶς: Ἀριθμὸς 1584/1987. Ἑσυχαστήρια - Μοναστηριακὰ Ἰδρύματα (σελ. 246-254).

5.— Βιβλιοκρισίεις - Βιβλιογραφικὰ Δελτία.

Σελίδες: 134-136, 192-198, 255-259.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ», ὅπως ἐκτίθενται παραπάνω, βεβαιώνουν τὶς φιλόδοξες προοπτικὲς του νὰ ὑπηρετήσῃ, ὡς νομοκανονικὴ ἐπιθεώρηση, τὴν ἔρευνα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, τοῦ ὁποίου πιστὴ θεραπεινίδα ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη Ἑλληνικὴ Θεολογία, μὲ τὰ προνόμια πού τῆς ἐξασφαλίζει ἡ γλῶσσα τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῶν ἄλλων πηγῶν τοῦ διέποντος τὴν Ἐκκλησία δικαίου, νὰ καταστῆ, ἐπίσης, τὸ δυναμικὸ ἐλεύθερο βῆμα γιὰ εὐρύτερο προβληματισμὸ στὸν εὐαίσθητο τομέα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ἰδιαιτέρα μετὰ τὴν διακοπὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου»².

Ἡ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξη στὴν ἔρευνα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὀφείλεται σημαντικὰ στὶς νέες προοπτικὲς τῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησιολογίας, ἡ ὅποια ἐπιθεωρεῖ βαθύτατα καὶ τὶς ἐκκλησιολογικὲς προοπτικὲς τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ σύνδεση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μὲ τὴν ἐκκλησιολογία περιορίζει τὸν νομικισμὸ καὶ προβάλλει μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια τὸν ἰδιαιτέρο χαρακτῆρα του, ὡς τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου τοῦ θεανθρώπινου ὀργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ νέα αὐτὴ κατανόηση τῆς λειτουργίας τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου στὴ ζωὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας συνειδητοποιεῖται προοδευτικὰ καὶ στοὺς καθαρὰ νομικοὺς κύκλους, οἱ ὅποιοι ἀναζητοῦν πλέον μὲ σαφέστερη εὐαισθησία τὴν ὀριοθέτηση τῆς σχέσεως τοῦ Κανονικοῦ καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου μέσα ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια. Μὲ μιὰ τέτοια προοπτικὴ ὁ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ» θὰ εἶναι ὄντως σημαντικὴ προσφορὰ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΗΜ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

2.— Ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Δικηγόρο «παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ καὶ τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας» Παναγιώτῃ Ι. Παναγιωτάκο, κατὰ τὸ ἔτος 1946, ὡς «Γεραμενιὰ Νομοκανονικὴ Ἐπιθεώρησις». Διακόπηκε κατὰ τὸ ἔτος 1981, μὲ τὴν ἐκδόση ἑνὸς καὶ μοναδικοῦ τεύχους τοῦ ΛΣΤ' τόμου.

The Canons of the Church and the Canon of Holy Scripture. By Panagiotis I. Boumis, Professor of the University of Athens, Athens 1986, pp. 239.

The present work deals with the crucial problem: which books constitute the Old and New Testament Canon for the Orthodox Church, given that the Church canons dealing with the issue appear to contradict one another.

Thus, for example, the 85th Apostolic Canon mentions as *venerable and sacred books* not only the Old Testament Books of the so-called «narrow Canon» (39 books) but also numbers among them «the Three Books of the Maccabees». Furthermore, outside the Old Testament Canon one is urged to teach «young persons the Wisdom of the most learned Sirah». In mentioning the New Testament Books, the Apostolic Canon in question ignores the Apocalypse (Revelation), and in its place mentions two Epistles of Clement and «the Constitutions which are addressed to you, the bishops, through me, Clement, in eight books».

On the other hand, Canon 24/32 of the Council of Carthage simply lists the Books of the narrow Old Testament Canon and the New Testament Canonical Books in their present number and order. Canons which touch upon the Scriptural Canon and which possess ecumenical force, being ratified as such by the Quinisext and Seventh Ecumenical Councils, are Canon LX of the Council of Laodicea, and the Patristic canons of St. Athanasios the Great (XXXIX Pastoral Epistle announcing the date of Easter), St. Gregory the Theologian and Amphilochius of Iconium. So much confusion has existed on the matter that the First Pan-Orthodox Preconciliar Conference held in Rhodes in 1961 decided to put on the agenda of the future Great and Holy Synod of the Orthodox Church the question of «*the Canon of the Old and New Testament*».

The unravelling of this apparent confusion has been undertaken by Professor Panagiotis Boumis of the Theological Faculty of the University of Athens.

With keen insight, Professor Boumis has managed to harmonize these apparently contradictory canons in such a way as to discover an inner agreement among them.

He began his research with the simple syllogism: «The Church could not simply have ratified all these canons dealing with the Scriptural Canon haphazardly. Thus, these Canons, in that they express the mind of the Church on the subject, despite their apparent disharmony, must essentially agree with one another.» He ended his research with the discovery that «amongst these canons there exists a wonderful agreement, a true harmony, which in itself solves the long-standing problem of which books constitute the Scriptural Canon for the Orthodox Church.

How does he arrive at this conclusion?

First, he points out that the 85th Apostolic Canon does not speak of «*divinely inspired*» or even «*divine*» books but more generally of «*holy and venerable*» ones. This allows one either to add to the books listed or to allow for non-divinely-inspired books to have been included in the list.

Secondly, in like manner, Canon LX of the Council of Laodicea, while listing «those books of the Old and New Testament which must be read», does not exclude the addition of other books, nor does it contradict other Scriptural Canons containing a different number of Canonical Books.

Thirdly, contrary to the above two canons, the Scriptural Canon provided by Canon 24/32 of the Council of Carthage is a closed one, for it states that «these

are the (*divine*) Scriptures...» Hence any canon giving a different number of *divine* books is necessarily in contradiction with this canon.

Fourthly, while St. Athanasius' Scriptural Canon is indeed a closed one and differs from that of the Council of Cathage (it has fewer books) it does not contradict the Carthaginian Canon, in that the Athanasian Canon speaks of *divinely-inspired* books while that of Cathage speaks more generally of *divine* books i.e. those which are infallible but not necessarily «*divinely-inspired*».

Finally, in dealing with the canons of St. Gregory the Theologian and St. Amphilochius of Iconium our author demonstrates that neither of these canons are in conflict with the others. Hence, such harsh and unjust statements as those of Th. Zahn who wonders at the fact that «the Fathers of the Quinisext Council did not display any uneasiness in ratifying the Canons of the Fathers from which the Apocalypse was missing, or when they were ratifying Scriptural Canons of so diverse a content» can no longer stand.

Indeed, Professor Boumis is to be congratulated for providing us with an important and scholarly work which not only does away with the seeming contradictions of the canons in question, but also underscores the authority of these canons in providing and sustaining the Orthodox teaching concerning the Canonical Books of the Old and New Testaments. This is a book that should be read by theologians and all those interested in this important question which straddles the fields of Canon Law, Church History and Biblical Studies.

Rev. STEPHEN AVRAMIDES

Κωνσταντίνου Κ. Παπουλίδη, *Γρηγόριος Γ. Μαρασλής (1831-1907)*.

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Συμβολὴ στὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ρωσίας, Θεσσαλονίκη, 1989, σσ. 145 ("Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 222).

Τελευταία κυκλοφόρησε, σὲ καλέκτυπη ἔκδοση τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, τὸ μὲ τὸν πῦρ πάνω τίτλο βιβλίου τοῦ Κωνσταντίνου Κ. Παπουλίδη, ἐπίκ. Καθηγ. Πανεπιστημίου. Ὁ συγγρ., ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τοῦ παραπάνω πνευματικοῦ μας Ἰδρύματος, εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν ποικίλη καὶ σημαντικὴ ἐνασχόλησή του σὲ θέματα ποῦ ἀναφέρονται στὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς καὶ κυρίως στὴ Ρωσία. Μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐργασιῶν καὶ μελετῶν του, πολὺ ἀξιολόγων καὶ πρωτοτύπων συνάμα στὸ εἶδος τους, μᾶς ἔχει μεταδώσει, καθιστώντας μας κοινωνοὺς αὐτῶν, ἀγνωστες λεπτομέρειες γύρω ἀπὸ τὴ συμβολὴ τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν ἐπιβίωση τοῦ τελευταίου καὶ στὴ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς του ταυτότητας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρόχρονης δουλείας τῶν Ἑλλήνων κάτω ἀπὸ τὸν ξένο βάρβαρο ζυγὸ, στὴ συνέχεια δὲ στὴν εὐδοκίμηση τῶν ἐθνικῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ αὐτοῦ καί, μετὰ τὴ σύσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, στὴ στερέωση, στὴν ὀργάνωση καὶ στὴν περαιτέρω ἀνάπτυξή του. Γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ὁ σ., ποῦ κατέχει ἄριστα τὴ γαλλικὴ καὶ τὴ ρωσικὴ γλῶσσα, ἐργάστηκε ἀκούραστα, ἐρευνώντας καὶ μελετώντας ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκες διαφόρων πόλεων τῆς Ρωσίας, ἰδιαίτερα τῆς Μόσχας, τοῦ Λένινγκραντ, τῆς Ὀδησοῦ καὶ τοῦ Κιέβου, ὅπου πολλοὶ Ἕλληνες εἶχαν ἐγκατασταθεῖ κατὰ τὴν διάρκεια τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, κυρίως ὅμως μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μεταφέροντας καὶ μεταδίδοντας ἐκεῖ τὸν ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ.

Τὸ ὑπὸ κρίσιν βιβλίον ἀναφέρεται εἰδικὰ στὴ δραστηριότητα, κοινωνική, ἐμπορική, πνευματικὴ καὶ ἐθνική, τοῦ μεγάλου εὐεργέτη καὶ ἀξίου τέκνου τῆς Πατρίδας μας Γρηγορίου Γ. Μαρασλῆ, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν περισσότερο καιρὸ τῆς ζωῆς του στὴν Ὁδησὸ. Εἶναι βέβαια γνωστὸς ἀπὸ τὰ διάφορα Ἰδρύματα στὴ χώρα μας ποὺ φέρουν τὸ ὄνομά του, π.χ. «Μαράσλειος Βιβλιοθήκη», «Μαράσλειος Ἀκαδημία», καθὼς καὶ ἀπὸ δρόμους πόλεων μας, ποὺ φέρουν ἐπίσης τὸ ὄνομά του· ὅμως ἡ πολυδιάστατη δράση του, θὰ παρέμενε ἄγνωστη στοὺς πολλοὺς. Παρουσιάζοντάς τον ὁ σ. στὸ βιβλίον του — ποὺ εἶναι γραμμένο σὲ γλαφυρὴ γλώσσα καὶ πολὺ προσιτὸ καὶ στὸν κοινὸ ἀναγνώστη — σ' ὅλες τὶς μορφές τῆς κοινωνικῆς, ἐμπορικῆς, πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς του δράσης, τεκμηριωμένης μὲ συγκεκριμένα στοιχεῖα καὶ λεπτομέρειες, ποὺ τὰ βρῆκε ἐρευνώντας καὶ μελετώντας ξένα ἱστορικὰ ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκες, κυρίως τῆς Ὁδησοῦ, μᾶς δίνει μιὰ ολοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ τιμώμενου προσώπου. Τὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους ποὺ εἶναι δεμένη μὲ τὸ παρελθόν του, ἀλλοτρίωτα δὲ μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον του, συνθέτουν ὄχι μόνο τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ποὺ στάθηκαν οἱ πρωταγωνιστές τους. Τὴν ἱστορία καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώθηκε στὴ διάρκεια τῶν αἰώνων, τονίζει στὸν Πρόλογο τοῦ βιβλίου του ὁ σ., θυμίζοντάς μας καὶ τὰ λόγια ἐνὸς ἄλλου λογίου, τοῦ Ἄλ. Ἀδ. Κύρου, ὁ ὁποῖος στὸ βιβλίον του Ἑλληνική ἔξω τερικὴ π ο λ ι τ ι κ ῆ (Ἀθήνα, 1984, σ. 260) ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Δὲν ἔχει ἀκόμη γραφεῖ ἡ Χρυσὴ Βίβλος τοῦ Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ... Δὲν ἔχει ἀκόμη παραδοθεῖ εἰς τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας ὁ πλήρης ἀπολογισμὸς τῆς, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, φωτεινῆς δράσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Διασπορᾶς...».

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται σὲ τρία κυρίως κεφάλαια, ποὺ ἀναφέρονται: τὸ πρῶτο, μὲ τὸν τίτλον «Ἡ καταγωγή», στὸ ἀπώτερο γενεαλογικὸ δένδρον τοῦ Γρηγορίου Γ. Μαρασλῆ, ποὺ ἔζησε ἀπὸ τὸ 1831 ὡς τὸ 1907· τὸ δεύτερο, στὴ ζωὴ καὶ στὴ δραστηριότητα τοῦ γεννήτορος του Γρηγορίου Ἰωάννου Μαρασλῆ· ἐνῶ τὸ τρίτο, τὸ ὁποῖο εἶναι καὶ τὸ βασικὸ, στὴ ζωὴ καὶ στὴ δραστηριότητα τοῦ Γρηγορίου Γ. Μαρασλῆ.

Ἦταν φυσικὸ νὰ ἀνατρέξει ὁ σ. στὸ ἀπώτερο παρελθόν, γιὰ νὰ βρεῖ τὶς ρίζες τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τοῦ Γρηγορίου Γ. Μαρασλῆ, γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς καταγωγῆς του. Τὶς ρίζες αὐτές τὶς συναντᾷ στὸν Κωνσταντῖνον Κοῦμτζῆ, ἀπὸ τὶς Σαραντα Ἐκκλησίες, ποὺ φέρεται ὡς ὁ γενάρχη τῆς οἰκογένειας. Ὁ τελευταῖος μετόικησε στὴ Φιλιππούπολη, κέντρο κατασκευῆς καὶ ἐμπορίας ὑφασμάτων, κατὰ τὴν τρίτη ἢ τὴν τέταρτη δεκαετία τοῦ 18ου αἰ., μαζὺ μὲ τοὺς τρεῖς γιούς του, τὸν Νικόλαο, τὸν Γεώργιο καὶ τὸν Γρηγόριο. Ἀπόγονοι τοῦ Κοῦμτζῆ ἢ Κοῦμτζόγλου ὑπῆρξαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, «ἀμπατζῆδες» στὴ Φιλιππούπολη, κτηματίες στὴ Βιέννη καὶ ἔμποροι ταπήτων στὸ Βερολίνο, ἐνῶ ἀπόγονοι τοῦ Παναγιώτη Κοῦμτζῆ ἢ Κομιζόπουλλου ἐξελίχτηκαν, ἄλλοι σὲ «ἀμπατζῆδες» στὴ Φιλιππούπολη, ἄλλοι σὲ ἐμπόρους τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Ἰασιού, ἄλλοι δὲ πάλι φέρονται ἀπόφοιτοι τοῦ Βαρβακειοῦ Γυμνασίου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἰωάννης Γρ. Μαρασλῆς ἀπέκτησε «πολλὰ τέκνα», ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν ὁ Γρηγόριος, πατέρας τοῦ τιμώμενου μὲ τὸ ἔργο τοῦτο ἐθνικοῦ μας εὐεργέτη.

Τὸ δεύτερο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου ἀναφέρεται στὴ ζωὴ καὶ στὴ δραστηριότητα τοῦ Γρηγορίου Ἰω. Μαρασλῆ, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὴ Φιλιππούπολη, στὰ 1780 περίπου, φώτισε δὲ στὴν Ἑλληνικὴ Κεντρικὴ Σχολὴ τῆς πόλης αὐτῆς, τὴν ὁποία διηύθυνε ὁ διαπρεπὴς ἱερεὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ἀπὸ τὸ 1790 ὡς τὸ 1825. Ἄγνωστος ὅμως παραμένει ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἐγκατέλειψε τὴ Φιλιππούπολη καὶ ἐγκαταστάθηκε ἀρχικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὴ συνέχεια στὴν Ὁδησὸ, ὅπου διαδραμάτισε σημαντικὸ ρόλον στὸ ἐμπόριον. Παράλληλα ἀνέπτυξε φιλανθρωπικὴ δράση καὶ συνέβαλε πολλαπλῶς στὴν ἐνίσχυση καὶ στὴ λειτουργία τῆς Ἑλληνεμπορικῆς

Σχολῆς τῆς Ὁδησοῦ. Στὴν πόλιν αὐτὴ τὸ 1814 ἰδρύθηκε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, πού στεγάστηκε στὸ σπίτι του, τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερα ἀκόμη. Σημαντικὴ ὑπῆρξε ἡ δραστηριότητά του καὶ στὸν ἐθνικὸν τομέα, τὴν ὁποία ἐξεδήλωσε μὲ τὴ συμμετοχὴ του στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Στὴν Ὁδησοῦ τὸν συναντᾶ στὰ 1820 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, μαζὺ μὲ τὸ γαμπρὸ του πρίγκιπα Γεώργιο Κατακουζηνό. Τὸ 1844 τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος τοῦ ἀπένειμε τὸ χρυσὸ σταυρὸ τοῦ Σωτήρος, «γιὰ τὴ συμβολή του στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν Ὀθωμανικὸ ζυγόν». Τὸ σχετικὸ ἔγγραφο βρῖσκεται στὰ ἀρχεῖα τῆς Ὁδησοῦ. Πέθανε τὸ 1851.

Ὁ Γρηγόριος Γ. Μαρασλῆς, πού ἀποτελεῖ, ὅπως ἀναφέρεται πιὸ πάνω, τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου ἀλλὰ καὶ τοῦ τρίτου κεφαλαίου, γεννήθηκε στὴν Ὁδησοῦ τὸ 1831. Ὁ πατέρας του φρόντισε νὰ τὸν μορφώσει κατ'ἀλλῆλα καὶ νὰ τὸν προετοιμάσει γιὰ τὴ μεγάλη δραστηριότητα, μεταδιδοντάς του τὴ φιλοπατρία του καὶ τὸν ἀλτρουισμό του. Φοίτησε ἀρχικὰ στὴν Ἑλληνοεμπορικὴ Σχολὴ τῆς Ὁδησοῦ καὶ στὴ συνέχεια στὸ ὄνομαστὸ τότε λύκειο R ichelieu τῆς ἴδιας πόλης, τὸ ὁποῖο ἐξελίχθηκε ἀργότερα σὲ Πανεπιστήμιο. Στὴ σχολὴ αὐτὴ, ἀναφέρει ὁ σ., σπούδασαν καὶ οἱ Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, οἱ ἀδελφοὶ Λεβιδῆ, ὁ Γρηγόριος Καμπούρογλου κ.ἄ. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ παραπάνω λύκειο, ὁ Γρηγόριος Γ. Μαρασλῆς, κατὰ τοὺς βιογράφους του, συνέχισε ἀνώτερες σπουδὲς στὸ Παρίσι, στὸ ὁποῖο φαίνεται πὼς πῆγε κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1850. Μὲ τὰ προσόντα μιᾶς τέτοιας ἀξιόλογης παιδείας καὶ πλούσιας γλωσσομάθειας, ἀρχίζει στὴν Ὁδησοῦ, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ του ἀπὸ τὸ Παρίσι, μιὰ ἐπίζῃλη σταδιοδρομία, ξεκινώντας ἀπὸ δημόσιος ὑπάλληλος, γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ἀσκηση τοῦ ἐμπορικῆς ἐπαγγέλματος, στὸ ὁποῖο διακρίθηκε, συνεχίζοντας καὶ διευρύνοντας τὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ πατέρα του. Ἡ δραστηριότητά του αὐτὴ τὸν κατέστησε ἐπιλεκτὸ μέλος ὄχι μόνον τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας τῆς Ὁδησοῦ, ἀλλὰ καὶ δόκιμης τῆς πολυεθνικῆς κοινωνίας τῆς πόλης αὐτῆς, τῆς ὁποίας ἐχρημάτισε ἐπὶ τέσσερις τετραετίες αἰρετὸς δήμαρχος (1878-1894). Ἡ δράση του, δημόσια καὶ κοινωνικὴ, ἦταν μεγάλη, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἐπίσημα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα παραθέτει στὸ βιβλίο του ὁ σ. καὶ τὰ ὁποῖα ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ τοὺς ἐτήσιους ἰσολογισμοὺς τοῦ Δήμου Ὁδησοῦ, πού δημοσιεύτηκαν τὸ 1895, μὲ τὴ συμπλήρωση ἑκατονταετίας ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς πόλης, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἰδρυμάτων καθὼς καὶ τῶν ἔργων πού ἔγιναν ὑπὸ τὴν καθοδήγηση καὶ μὲ τὴ συμβολὴ του, τὰ ὁποῖα καὶ ἀνέρονται, κατὰ τὸν κατάλογο πού παρατίθεται, στὸν ἀριθμὸ 391 "Ὀλ' αὐτὰ δείχνουν τὶς κοινωνικὰς διαστάσεις τοῦ ἔργου πού ἐξετέλεσε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ὠραιότερες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πόλεις τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρώπης. Γιὰ τὸ ἔργο του αὐτό, τὸ Ρωσικὸ Κράτος τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλο τοῦ μυστικοσυμβολοῦ, καθὼς καὶ πολλὰ παράσημα. Παράλληλα, ὡς ἰσόβιος Πρέεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ὁδησοῦ, ὁ Γρηγόριος Γ. Μαρασλῆς ὑπῆρέτησε καὶ αὐτὴν καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Γένος. Συνεχίζοντας τὸ ἔργο τῶν μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν ἀπὸ τὴ Ρωσία (ἀδελφῶν Ζωσιμᾶ, Ἰωάννη Βαρβάκη, ἀδελφῶν Ριζάρη κ.ἄ.), ἔκανε πολὺς δωρεὰς πρὸς τὸν ἐκτὸς τῆς Ρωσίας Ἑλληνισμό. Ἔργα του ἀποτελοῦν ἡ «Μαράσλειος Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία» καὶ τὸ «Μαράσλειο Διδασκαλεῖο» Ἀθηνῶν, τὸ κτίριο ὅπου στεγάζεται σήμερα τὸ Ἱπποκράτειο Γενικὸ Νοσοκομεῖο Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖο προόριζε γιὰ τὴ στέγαση τῆς «Βιομηχανικῆς καὶ Ἐμπορικῆς Ἀκαδημίας», ἡ «Πατριαρχικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ Μαρασλῆ» στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸ «Μαράσλειο Ὀρφανοτροφεῖο Κερκύρας», τὸ «Μαράσλειο Ἑλληνικὸ καὶ Πρακτικὸ Ἐμπορικὸ Λύκειο τῆς Θεσσαλονίκης», ἡ «Μαράσλειος Σχολὴ τῆς Φιλιππουπόλεως», στὴν ὁποία στεγάστηκαν στὴν περίοδο 1900-1906 τὸ ἑλληνικὸ γυμνάσιο ἀρρένων, ἡ ἀστικὴ σχολὴ καὶ ἡ κοινοτικὴ βιβλιοθήκη καὶ ἄλλα, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἡ Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ, πού ἰδρύθηκε καὶ λειτούργησε ὡς Ὄργανισμὸς στὴν Ὁδησοῦ, μὲ σκοπὸ τὴ «Συλλογὴ ἐγκρίτων ἐπιστημονικῶν ξένων τε ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει καὶ πρωτοτύπων συγγραμμάτων». Ἀπειρες ἀκόμη ἦταν καὶ οἱ χρη-

ματικές δωρεές πού ἔκανε κατὰ καιρούς, μὲ ποσὰ πού ἐστάλησαν σὲ ιδρύματα καὶ Ὀργανισμοὺς τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Ὁ θάνατός του τὴν 1η Μαΐου 1907 στὴν Ὀδησσὸ σφράγισε τὸ τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς του· ὅμως τὰ ἔργα του παραμένουν ἀθάνατα καὶ θὰ ἀποτελοῦν πάντα τὴν προέκτασή της, συνυφασμένα μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Γένους. Στὴ διάσωση ἀσβεστης τῆς ἱστορικῆς του μνήμης, γενναῖα συμβάλλει ἡ παροῦσα ἐργασία τοῦ κ. Παπουλίδη, ἀποκαλύπτοντας λεπτομέρειες καὶ πτυχὲς ἀγνωστες γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ του.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΥΡΟΒΕΤΣΗΣ

«Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ι Α»

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΝΟΜΩ
ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

† Ὁ Ἐλασσῶνος ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ
† Ὁ Θήρας ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Εὐάγγελος Δ. Θεοδώρου, Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀγαθουπόλεως 44, 112 52 - Ἀθῆναι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Ἰωάν. Μιχαήλ, Ἰασίου 1, 115 21, Ἀθῆναι